

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

ERGENLERDE HEYECAN ARAYIŞININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA BETÜL ÇAT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. EYÜP ÇELİK

MAYIS 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİMDE PSİKOLOJİK HİZMETLER BİLİM DALI

ERGENLERDE HEYECAN ARAYIŞININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER
BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMA BETÜL ÇAT

DANIŞMAN

DOÇ. DR. EYÜP ÇELİK

MAYIS 2019

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

İmza
Tarih
27.05.2019
Fatma Betül ÇAT

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

“Ergenlerde Heyecan Arayışının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Tuncay AYAS

Üye: (Danışman) Doç. Dr. Eyüp ÇELİK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Okan BİLGİN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

11.07.2019

Prof. Dr. Ömer Faruk TUTKUN

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Ergenlik biyolojik olarak insan gelişiminin önemli basamaklarından biridir. Kişi bu dönemde yetişkinlik yaşamına adım atmasını sağlayan biyolojik, psikososyal ve bilişsel değişimler geçirir (Aytaç, 2009; Hayward, 2003; Steinberg, 2007a). Ergenlik döneminde yaşanan bu değişimlerle birlikte birey; ailesinden uzaklaşarak akran gruplarına yönelir ve riskli davranışlarda bulunmaya daha açık hale gelir (Arnett, 1992; Steinberg, 2007a). Bu dönemde ergenlerin riskli ve kural dışı davranışlara yönelmesinin önemli sebeplerinden biri de heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesidir. (Arnett, 1992). Heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesiyle birlikte ergenlerin sağlığını ve güvenliğini tehdit eden, ölümcül sonuçlar doğurabilen; alkol, sigara, madde kullanımı, silah taşıma, intihar girişimi, kavgaya karışma ve riskli cinsel aktivitede bulunma gibi istenmeyen durumlar ortaya çıkmaktadır (Lindberg, Boggess, Porter ve Williams, 2000). Bu bağlamda, ergenlik döneminde bulunan bireylerin ruh sağlığı açısından heyecan arayışının önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Heyecan arayışı düzeylerinin ilişkili olduğu değişkenlerin belirlenmesi; ülkemizde bulunan ergenlerin psikolojik ihtiyaçlarının belirlenmesine ve gereken müdahalelerin yapılmasına öncülük edebilir. Hem ergen ruh sağlığı hem de toplum ruh sağlığı açısından bu alanda çalışanların gerekli tedbirleri almasını sağlayabilir. Bu bağlamda, araştırmada ülkemizde bulunan ergenlerin heyecan arayışı düzeylerini etkilediği düşünülen akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek değişkenleri ile çeşitli demografik değişkenler arasındaki ilişkiler belirlenerek alan yazına katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

Lisansüstü eğitimim, makale çalışmam ve tez yazımı sürecimde yardımlarını, emeklerini esirgemeyen çok değerli danışmanım sayın Doç. Dr. Eyüp Çelik'e bana kazandırdıkları ve katkıları için teşekkürlerimi sunuyorum. Değerli meslektaşlarım Sayın Sezen Güleç, Zeynep Can, Galip Doğan'ın, arkadaşım ve meslektaşım Begüm Kamış'ın ve sevgili Kübra Dombak'ın kıymetli katkıları sayesinde bu zorlu süreci tamamlama şansım oldu. Kendilerine destek ve özverilerinden dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

İlk öğretmenim babam Eba Müslüm Çat'a, ilk danışmanım annem Raziye Çat'a, kız kardeşlerim Rüveyda, Sueda ve Güldane'ye bana sabırla destek oldukları için, sağladıkları motivasyon için şükran ve minnetlerimi sunarım.

ÖZET

ERGENLERDE HEYECAN ARAYIŞININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Fatma Betül ÇAT, Yüksek Lisan Tezi

Danışman: Doç. Dr. Eyüp ÇELİK

Sakarya Üniversitesi, 2019

Bu araştırmanın amacı ergenlerde heyecan arayışının akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek değişkenleri ile bazı demografik (cinsiyet, üstün yetenekli olup olmama, anne çalışma durumu, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, kardeş sayısı) değişkenler açısından incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Sakarya ilinde bulunan iki lise, BİLSEM ve Kocaeli ilinde bulunan bir ortaokulda eğitim gören 394 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların 207 (%52,5)'si kız, 187 (%47,5)'si erkektir. Çalışmaya katılanların 105 (%26,6)'i BİLSEM'e giden üstün yetenekli bireylerden, 289 (%73,4)'u normal bireylerden oluşmaktadır. 5. sınıfa giden 63 (%16), 6. sınıfa giden 40 (%10,2), 7. sınıfa giden 51 (%12,9), 8. sınıfa giden 42 (%10,7), 9. sınıfa giden 33 (%8,4), 10. sınıfa giden 49 (%12,4), 11. sınıfa giden 44 (%11,2) ve 12. sınıfa giden 72 (%18,3) kişi bulunmaktadır. Araştırmada kişilerin cinsiyeti, üstün yetenekli olup olmama durumu, anne çalışma durumu, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, kardeş sayısının belirlenmesi amacıyla Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Çalışmada heyecan arayışı düzeyleri ile ilgili veriler Stephenson, Hoyle, Palmgreen ve Slater (2003) tarafından geliştirilen ve Çelik (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ergenler İçin Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği, akademik kendini engelleme düzeyleri ile ilgili veriler Urdan ve Midgley (2001) tarafından geliştirilen ve Anlı, Taş, Güneş, Yazgı ve Sevinç (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Akademik Kendini Engelleme Ölçeği, depresyon düzeyleri ile ilgili veriler Brooks, Krulwicz ve Kutcher (2003) ile LeBlanc, Almudevar, Brooks ve Kutcher (2002) tarafından geliştirilen ve Balcı-Çelik ve Uysal-Atabay (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği, dini inanç düzeyleri ile ilgili veriler Horozcu ve Demir (2018) tarafından geliştirilen Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği ve algılanan sosyal destek ile ilgili veriler Zimet, Dahlem, Zimet ve Farley (1988) tarafından geliştirilen, Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, Eker, Arkar ve Yıldız (2001) tarafından gözden geçirilen Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Veriler; korelasyon analizi, regresyon analizi, t testi ve tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

Yapılan analizlere göre ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin; akademik kendini engelleme ve depresyon ile anlamlı pozitif ilişkiye sahip olduğu ve depresyonun heyecan arayışını yordadığı, heyecan arayışı ile dini inanç ve algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca heyecan arayışı düzeylerinin sınıf düzeyine ve kardeş sayısına göre farklılaştığı, cinsiyet, üstün yetenekli olma, anne çalışma durumuna, anne eğitim durumu ve baba eğitim durumuna göre farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, üstün yeteneklilik, heyecan arayışı, akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç, algılanan sosyal destek.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF SENSATION SEEKING IN ADOLESCENTS IN THE CONTEXT OF VARIOUS VARIABLES

Fatma Betül ÇAT, Master Thesis

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Eyüp ÇELİK

Sakarya University, 2019

The aim of this study is to investigate the search for sensation seeking levels according to the academic self-handicapping, depression, religious belief and perceived social support in terms of various demographic variables (gender, being gifted, mother working status, class level, mother education status, father education status, number of siblings). The study group consisted of 394 students who were educated in two high schools and one BILSEM in the province of Sakarya and one middle school in the province of Kocaeli in 2018-2019 academic year. 207 (52.5%) of the participants were female and 187 (47.5%) were male. 105 (26.6%) of the participants were from the gifted individuals who went to BILSEM and 289 (73.4%) were from normal individuals. There are 63 (16%) participants in the fifth grade, 40 (10.2%) participants in sixth grade, 51 (12.9%) participants in 7th grade, 42 (10.7%) participants in 8th grade, 33 (8,4%) participants in 9th grade, 49 (12,4%) participants in 10th grade, 44 (11,2%) participants in 11th grade and 72 (18,3%) participants in 12th grade. In the study, Personal Information Form was used to determine the gender of person, level of class, mother's education status, father's education status, mother working status and number of siblings. In the study, levels of sensation seeking data gathered using the Short Sensation Seeking Scale for Adolescents developed by Stephenson, Hoyle, Palmgreen and Slater (2003) adapted to Turkish by Çelik (2015); levels of academic self-handicapping data gathered using the Academic Self-Handicapping Scale developed by Urdan and Midgley (2001) adapted to Turkish by Anlı, Taş, Güneş, Yazgı and Sevinç (2018), levels of depression data gathered using the Kutcher Adolescent Depression Scale developed by Brooks, Krulewicz ve Kutcher (2003) and LeBlanc, Almudevar, Brooks and Kutcher (2002) and adapted to Turkish by Balci-Celik and Uysal-Atabay (2019), levels of religious belief data gathered using the Religious Belief Scale for Adolescents developed by Horozcu and Demir (2018) and levels of perceived social support data gathered using the Perceived Social Support Scale developed by Zimet, Dahlem, Zimet and Farley (1988), adapted to Turkish by Eker and Arkar (1995) and

revised by Eker, Arkar and Yıldız (2001). Data were analyzed using correlation analysis, regression analysis, t-test and one-way variance analysis of variance.

According to the analysis of the levels of sensation seeking for adolescents; it was concluded that sensation seeking had a significant positive relationship with academic self-handicapping and depression, and that depression predicted the sensation seeking, and there was no significant relationship between the sensation seeking and religious belief and perceived social support. In addition, it was determined that the levels of sensation seeking differed according to the grade level and number of siblings, and did not differ according to the gender, being gifted, mother working status, mother education status and father education status.

Keywords: Adolescence, giftedness, sensation seeking, academic self-handicapping, depression, religious belief, perceived social support.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem durumu	1
1.2. Araştırmanın amacı ve önemi.....	6
1.3. Problem cümlesi	9
1.4. Alt problemler	9
1.5. Varsayımlar	10
1.6. Sınırlılıklar.....	10
1.7. Tanımlar	10
BÖLÜM II	12
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	12
2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi.....	12
2.1.1. Ergenlik dönemi özellikleri ve yaşanan sorunlar	12
2.1.2. Heyecan arayışı.....	16
2.1.3. Akademik kendini engelleme	18
2.1.4. Depresyon.....	19

2.1.5. Dini inanç	20
2.1.6. Algılanan sosyal destek	21
2.2. İlgili araştırmalar	22
2.2.1. Ergenlik döneminde yaşanan sorunlar ile ilgili araştırmalar	22
2.2.2. Heyecan arayışı ile ilgili araştırmalar	25
2.2.3. Akademik kendini engelleme ile ilgili araştırmalar	27
2.2.4. Depresyon ile ilgili araştırmalar	29
2.2.5. Dini inanç ile ilgili araştırmalar	30
2.2.6. Algılanan sosyal destek ile ilgili araştırmalar.....	31
2.3. Alan yazın taraması sonucu	33
BÖLÜM III.....	35
YÖNTEM	35
3.1. Araştırmanın yöntemi	35
3.2. Çalışma grubu.....	35
3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri.....	36
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	36
3.3.2. Ergenler İçin Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği	37
3.3.3. Akademik Kendini Engelleme Ölçeği	37
3.3.4. Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği.....	38
3.3.5. Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği	39
3.3.6. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	39
3.4. Verilerin analizi	40
BÖLÜM IV	41
BULGULAR	41
4.1. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?	43

4.2. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme tarafından yordanmakta mıdır?.....	43
4.3. Heyecan arayışı düzeyleri cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya ve anne çalışma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?.....	44
4.4. Heyecan arayışı düzeyi sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?.....	45
4.5. Heyecan arayışı düzeyi anne eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?	48
4.6. Heyecan arayışı düzeyi baba eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?	49
4.7. Heyecan arayışı düzeyi kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?	50
BÖLÜM V.....	54
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	54
5.1. Sonuç ve tartışma	54
5.1.1. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme düzeyleri arasında anlamlı ilişkilere yönelik sonuçların tartışılması.....	54
5.1.2. Heyecan arayışının cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya ve anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması	58
5.1.3. Heyecan arayışının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması.....	60
5.1.4. Heyecan arayışının anne ve baba eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması.....	61
5.1.5. Heyecan arayışının kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması.....	63
5.2. Öneriler.....	64
5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler.....	64
5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler.....	65
KAYNAKLAR.....	66
EKLER	85
ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ.....	90

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Regresyon Analizi Sayıtlarına İlişkin Sonuçlar	42
Tablo 2. Korelasyon Analizi Sonucu ve Betimsel İstatistik Sonuçları.....	43
Tablo 3. Heyecan Arayışını; Algılanan Sosyal Destek, Dini İnanç, Depresyon ve Akademik Kendini Engelleme Değişkenlerinin Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçlar	43
Tablo 4. Heyecan Arayışının Cinsiyete, Üstün Yetenekli Olup Olmama ve Annenin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin T Testi Sonucu	44
Tablo 5. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Betimsel İstatistik Sonuçları.	45
Tablo 6. Heyecan Arayışı Düzeyinin Sınıf Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	46
Tablo 7. Scheffe Testi Sonucu.....	47
Tablo 8. Heyecan Arayışı Düzeyinin Anne Çalışma Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları.....	49
Tablo 9. Heyecan Arayışı Durumuna Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonucu.....	49
Tablo 10. Heyecan Arayışı Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları.....	50
Tablo 11. Heyecan Arayışı Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonucu.....	50
Tablo 12. Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Betimsel İstatistik Sonuçları.	51
Tablo 13. Heyecan Arayışı Düzeyinin Kardeş Sayısına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları	51
Tablo 14. Scheffe Testi Sonucu.....	52

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Standartlaştırılmış regresyon artık değerleri normal dağılım grafiği	42
Şekil 2. Sınıf düzeylerine göre heyecan arayışı düzeyleri	46
Şekil 3. Kardeş sayısına göre heyecan arayışı düzeyleri	52

SİMGELER VE KISALTMALAR

AFA: Açıklayıcı Faktör Analizi

ANOVA: Tek Yönlü Varyans Analizi

BİLSEM: Bilim ve Sanat Merkezi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

VIF: Varyans Artışları Faktörü Yöntemi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem durumu

Geçmişten günümüze farklı kültür ve toplumlarda ergenlik dönemi ile ilgili değişik tanımlamalar yapılsa da ergenlik döneminin bir geçiş dönemi olmasının ortak bir kanı olduğu söylenebilir. Ergen bu dönemde yaşadığı fiziksel, sosyal, bilişsel ve psikolojik değişimlerle her anlamda çocukluktan yetişkinliğe adım atar (Aytaç, 2009; Hayward, 2003; Steinberg, 2007a). Ergenlik Stanley Hall (1907) tarafından *fırtına ve stres* dönemi olarak tanımlanmasına karşın zaman içinde bu anlayış değişmiş, ergenlik dönemi biyolojik (boy ve kilo artışı, cinsiyet özelliklerinin kazanımı) ve psiko-sosyal değişimlerin yaşandığı (meslek seçimi, belirginleşen düşünce sistemi, kimlik ve rollerin oluşması) yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanmaya başlamıştır (Aytaç, 2009). Ergen bu dönemde hem boy ve kilo artışı, birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin kazanılması ve hormon seviyelerindeki artış gibi fiziksel değişimlere (Aydın, 2010; Robeva ve Kumanov, 2016) hem de fiziksel değişime bağlı benlik imgesi, kimlik gelişimi, kişilik gelişimi, akran ilişkileri ve aile ilişkilerindeki değişimler gibi psikososyal değişimlere ayak uydurmaya çalışır (Erikson, 1950; Gander ve Gardiner, 2015).

Ergenlik döneminin getirdiği değişimlerle baş etmede ergenin sahip olduğu özelliklerin de önemli etkileri bulunabilir. Sahip olunan özellikler açısından farklılaşan ergen grupları arasında dikkat çekenlerden birinin de üstün yetenekli ergenler olduğu düşünülebilir çünkü üstün yetenekli bireylerin geçmişten günümüze tüm insanlığa özellikle de içinde buldukları topluma önemli katkıları olduğu söylenebilir. Hayatı daha güvenilir, sağlıklı ve yaşanabilir kılmak için önemli buluşlara ve icatlara öncülük etmenin, edebiyat, müzik, resim gibi sanatsal alanlarda çalışmalar yapmanın ve içinde bulunduğu topluma önemli katkılar yapmanın üstün yetenekli bireylere özgü davranışlar olduğu belirtilmektedir. (Tannenbaum, 1998). Renzulli (2008) üstün yetenekli bireylere verilen eğitim sayesinde bu bireylerde hem bireysel yeteneklerinin gelişeceğini hem de çağın ve toplumun sorunlarını çözerek topluma değerli katkılarda bulunabileceklerini ifade etmiştir. Çağın ve toplumun sorunlarına çözüm getiren bu bireyler içinde buldukları toplum tarafından da değer görebilir. Tannenbaum'un; ender yetenek, artık yetenek, hisseli yetenek ve tuhaf yetenek

olarak dört kategoriye ayırdığı üstün yetenekli bireylerden; buluş yapma ve icatlarda bulunma becerisine sahip ender yetenekler ile müzik, edebiyat, resim gibi sanatsal alandaki becerilere sahip artık yetenekli bireyler ülkemizde diğer yeteneklere sahip bireylere nazaran daha çok değer görmektedir (Akt. Demirel, 2008). Bu açıdan bakıldığında üstün yetenekli bireylerin tespit edilmesinin, psikolojik ihtiyaçlarının belirlenmesinin, gerekli önlemlerin alınmasının ve ihtiyaç duyulan müdahalelerin yapılmasının hem toplumsal bir gereklilik hem de çağın bir gerekliliği olduğu söylenebilir.

Toplumların gelecek için maddi ve manevi teminatları olan genç bireyler; ergenlik dönemiyle birlikte sağlıklı bir yetişkin yaşamı için gereken fiziksel, ahlaki, sosyal, duygusal ve psikolojik değişimler yaşar ancak bu değişimler istenmeyen durumlara da yol açabilir. Artan mahremiyet ve bağımsızlık talepleri sonucunda bireyler ailesinden uzaklaşır; daha eşitlikçi ilişkiler kurabildiği akranlarına yönelerek kimlik gelişimini, okul başarısını ve karşı cinsle ilişkilerini etkileyen akran gruplarında; destek görme, model alma ve aidiyet duygularını yaşayarak olumlu sonuçlarla karşılaşabileceği gibi dahil olunan akran grubuna göre riskli davranışlarda bulunmaya daha açık hale gelerek olumsuz sonuçlarla da karşılaşabilir (Demir, Baran ve Ulusoy, 2005a; Steinberg, 2007a). Alan yazında ergenlerin en çok bağdaştırıldığı sorunlar olarak hem bireyi hem de içinde bulunduğu toplumu etkileyen, sosyal, psikolojik ve fiziksel sonuçlar doğurabilen; maddenin kötüye kullanımı, bozuk aile ve akran ilişkileri, içe yönelim sorunları ve dışa yönelim sorunları öne çıkmaktadır (Arnett, 1992; Jessor, Donovan ve Costa, 1992; Steinberg, 2007a). Hem normal hem de üstün yetenekli ergenlerde ortaya çıkabilen depresyon (Aktepe, Demirci, Çalışkan ve Sönmez, 2010; Bingöl, Karakoç, Karaca ve Ocakçı, 2011; Eskin, Ertekin, Harlak ve Dereboy, 2008; Pössel, Burton, Cauley, Sawyer, Spence ve Sheffield, 2017; Türkoğlu, 2014), intihar düşünceleri (Toprak, Mıstık ve Doğan, 2004), stres (Elcik, 2015; Hewitt, Caelian, Flett, Sherry, Collins ve Flynn, 2002; Peterson, Duncan ve Canady, 2009), madde kullanımı, sigara ve alkol tüketimi (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016; Siyez, 2006) ve adli suçlara karışma (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016) bunlardan bazılarıdır. Görüldüğü gibi ergenlik döneminin beraberinde getirdiği değişimlerin ergenleri riskli, kural dışı ve problemleri davranışlar göstermeye daha açık hale getirdiği söylenebilir.

Ergenlerin bu dönemde yükselen heyecan arayışı düzeylerinin (Arnett, 1992) ergenleri riskli davranışlarda bulunmaya açık hale getirdiği belirtilmektedir (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016; Savi-Çakar, Tagay ve Karataş, 2015; Seeley, 2004; Sinha, Cnaan ve Gelles, 2007;

Siyez, 2006). Heyecan arayışı; yeni, çeşitli, karmaşık duyum ve deneyimlere ihtiyaç duyma ve bunun için risk alma istekliliği olarak tanımlanmaktadır (Zuckerman, 1994). Heyecan arayışının ilişkili olduğu faktörler; heyecan ve macera arayışı, deneyim arayışı, dürtüsellik ve can sıkıntısına duyarlılık olarak belirlenmiştir (Willibald ve Zuckerman, 2001). Alan yazında riskli, kural dışı ve problemlili davranışlarla özdeşleşen heyecan arayışının; sigara, alkol, uyuşturucu tüketimi, çalma, yalan söyleme, adli vakalara karışma, hız sınırını aşma gibi davranışlarla ilişkili olduğu belirtilmiştir (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016; Siyez, 2006). Bu bağlamda, heyecan arayışının ergenlerin riskli, kuraldışı ve problemlili davranış göstermelerinin bir öncülü olduğu söylenebilir.

Sosyal desteğin de; ergenlerin riskli ve kuraldışı davranışları göstermede önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Çalışmalar sağlıklı işlev gösteren ve sosyal destek sağlayan ailelere sahip, akranları ile sağlıklı ilişkiler kurabilen ergenlerin riskli ve kuraldışı davranış gösterme oranlarının düşük, sağlıksız işlev gösteren aile ve akranlara sahip olan ergenlerin riskli ve kuraldışı davranış gösterme oranlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Ateş ve Akbaş, 2012; Bal, 2010; Savi-Çakar ve Tagay, 2017; Yüksel-Şahin, 2013). Sosyal desteğin; kişinin içinde bulunduğu sosyal ağdan resmi olan veya olmayan bağlantılarından sağladığı ve sağlayacağına inandığı destek olduğu belirtilmektedir (Cobb, 1976). Sosyal desteğin sağlanabileceği üç kaynağın; ebeveynler, akranlar ve özel insanlar olduğu belirtilmiştir (Zimet ve diğerleri, 1988). Alan yazında kızların erkeklerden daha fazla sosyal destek algıladıkları (Elcik, 2005; Olsson, Hagekull, Giannotta ve Ahlander, 2016), yaşla birlikte ebeveyn desteğinden çok arkadaş desteğine ihtiyaç duymaya başladıkları belirtilmiştir (Toprak ve diğerleri, 2004). Aileden ve akranlardan düşük olarak algılanan sosyal desteğin; riskli davranışları gösterme olasılığını ve heyecan arayışı düzeyini artırdığı gibi (Stacy, Newcomb ve Bentler, 1991) ergenlerde depresyonun görülme olasılığını da artırdığı belirtilmektedir (Bingöl ve diğerleri, 2011; Eskin ve diğerleri, 2008; Li, Li, Li, Zhou, Sun, Wang ve Li, 2018; Pössel ve diğerleri, 2017). Sonuçta aile, akran ve özel kişilerle kurulan bağın çıktıklarından biri olan sosyal desteğin yeterince sağlanamaması; yükselen heyecan arayışından dolayı riskli ve kural dışı davranışlara hatta depresyon gibi ruhsal sorunlara sebep olabilir.

Ergenlik dönemi depresyonlarında yetişkinlerde görülen tipik belirtilerin yanı sıra yaşın getirdiği değişimlerin yaratabileceği psikolojik kayıp veya fiziksel temelli sorunlara bağlı insanlara sığınma, kaçış, iç sıkıntı, yorgunluk, eyleme vuruk davranışlar, huzursuzluk ve dikkat kaybı gibi belirtilerin de gözlenebileceği belirtilmektedir (Güney, 1988).

Araştırmalarda heyecan arayışı puanları ve depresyon arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Carton, Jouvent ve Widlöcher, 1992; Farmer, Redman, Harris, Mahmood, Sadler ve McGuffin, 2001; Öztop, Öztürk, Ünal, Mazıcıoğlu, Balcı ve Gün, 2011). Alan yazında ergenlik dönemi depresyonlarının kızlarda daha yaygın olduğu (Aktepe ve diğerleri, 2010; Eskin ve diğerleri, 2008; Görker, Korkmazlar, Durukan ve Aydoğdu, 2004; Türkoğlu, 2014) ve erkeklerde dışa yönelim bulgularına, kızlarda içe yönelim bulgularına daha sık rastlandığı (Görker ve diğerleri, 2004) belirlenmiştir. Ayrıca depresyonun akran ve aile ilişkileri (Demir ve diğerleri, 2005a), sosyal fobi (Bayramkaya, Toros ve Özge, 2005), sosyal işlevsellik (Bingöl ve diğerleri 2011), sosyal destek (Pössel ve diğerleri 2017), dini inanç (Sinha ve diğerleri, 2007) ve mükemmeliyetçilik (Hewitt ve diğerleri, 2002) gibi kavramlardan etkilendiği saptanmıştır. Özetle ergenlik döneminde görülen depresyonun pek çok kavram açısından incelendiği ancak özellikle ülkemizde yapılan çalışmalarda depresyon ve heyecan arayışı arasındaki ilişkiye yeterince yer verilmediği görülmektedir.

Heyecan arayışı düzeyinin düşmesi ve depresyonun önlenmesinde dini inancın önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bu açıdan, ergenlik döneminde gelişen soyut düşünme becerileri (Piaget, 1999) ergenlik döneminde dini konulara olan merakı da artırabilir. İlk ergenlikte başlayan araştırma, sorgulama ve şüpheler son ergenlikte yerini inancın netleşmesi ve durulmaya bırakabileceği gibi kararsızlıkların devam etmesiyle de sonuçlanabilmektedir (Hökelekli, 1993; Solmaz ve Şahin, 2012). Dini inanç bu dönemde; rehber, sosyal destek ve kimlik-kişilik problemlerine bir çözüm olarak görülebilmektedir (Bahadır, 1994; King ve Roeser, 2009). Alan yazında dindarlığın ve dini katılımların riskli davranışları azalttığını (Cattelino, Glowacz, Born, Testa, Bina ve Caladri 2014; Sinha ve diğerleri, 2007), dindarlığın ergenlikte önemli olarak görüldüğü halde sadakatin yeterli düzeyde olmadığını (İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013; Smith, Faris ve Denton, 2003), kızların erkeklerden daha dindar olduğunu (Gürsu, 2011; Kımtır, 2012; Smith ve diğerleri, 2003) ve zaman içinde az da olsa dindarlık düzeylerinde düşüş olduğunu (Denton, Pearce ve Smith, 2008) gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca dindarlığın psikolojik iyi oluş kavramı ile yakından ilgili olduğunu (Bahçekapılı, 2011; Gürsu, 2011; İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013; Nooney, 2005; Plante, Yancey, Sherman ve Guertin, 2000; Salsman ve Carlson, 2005) gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, dini inanç ve dini katılım ergenlerin heyecan arayışı düzeylerini düşürerek riskli, kuraldışı ve problemleri davranışlarda bulunma olasılıklarını azaltarak bireysel ve toplumsal huzura katkı sunabilir.

Ergenler bu dönemde etkileri hem bireysel hem de sosyal olarak gözlenebilecek dini sorgulamalar ve depresif ruh hali gibi konularla mücadele etmenin yanı sıra akademik alanda da sorunlar yaşayabilir. Bunlardan biri olan akademik kendini engelleme; düşük performans gösterme olasılığı olan durumlarda öğrencilerin dikkatlerini performanstan uzak tutacak stratejiler bulmaları olarak tanımlanır (Midgley ve Urdan, 2001). Buna bağlı olarak, akademik kendini engelleme düzeyi ile depresyon, stres, kaygı ve problemlili davranış göstermenin birbirini etkilediği ve aralarında anlamlı pozitif ilişki olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Nurmi, 1993; Sahranç, 2011; Weary ve Williams, 1990; Zuckerman ve Tsai, 2005). Alan yazında akademik kendini engellemenin; cinsiyetler açısından farklılaşmadığı (Leondari ve Gonida, 2007) tespit edilmiştir. Ayrıca akademik kendini engellemenin; problemlili davranış (Nurmi, 1993) ve dışsallaştırılmış problemlili davranış (Aunola, Stattin ve Nurmi, 2000); depresyon, kaygı ve stres (Sahranç, 2011; Weary ve Williams, 1990); olumsuz ruh hali (Zuckerman ve Tsai, 2005); sınav notları ve sınav kaygısı (Gadbois ve Sturgeon, 2011; Thomas ve Gadbois, 2007) ve öz saygı (Balkıs ve Duru, 2010; Barutçu-Yıldırım ve Demir, 2017) kavramları ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Özellikle depresyon, stres, kaygı ve dışsallaştırılmış problemlili davranışla yakından ilişkili olan akademik kendini engellemenin ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile de ilişkili olabileceği düşünülebilir.

Bütün bu bilgiler ışığında ergenlerde heyecan arayışının akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek ile ilişkisi olabileceği yargısına varılabilir. Dini inanç ve sosyal desteğin heyecan arayışının azaltılmasında önleyici bir faktör olabileceği, depresyon ve akademik kendini engellemenin de risk faktörleri olabileceği söylenebilir. Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2018) verilerine göre ülkemizde ergenlik çağında olduğu kabul edilen 10-19 yaş aralığındaki bireylerin sayısı yaklaşık 13 milyondur. Üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi için 81 ilde açılan BİLSEM (Bilim ve Sanat Merkezleri) sayısı 236 (MEB, 2019), BİLSEM'e devam eden öğrenci sayısı 24.291'dir (Bilim ve Sanat, 2017). Bu çerçevede, ülkemizin ihtiyacı olan iş gücü, kültürel aktarım, buluş ve icat yapma, ülke varlığının devamı, toplumsal problemlerin çözümü ve yeni değerler katma gibi pek çok işlevi yerine getirebilme potansiyeli bulunan normal ve üstün yetenekli ergenlerin heyecan arayışları ile ilgili yapılan çalışmaların ülkemizin ve toplumumuzun geleceği için büyük önem taşıdığı söylenebilir.

Üstün yetenekli ve normal ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin karşılaştırılması iki gruptan hangisinin daha çok risk altında olduğunun belirlenmesine yardım edebilir. Bu

sayede, heyecan arayışının yükselmesi sonucunda ortaya çıkabilecek bireysel ve toplumsal zararların önlenmesi ile ilgili çalışmalara katkı sağlanabilir. Çünkü, özellikle üstün yetenekli ergenler becerileri doğrultusunda uygun alanlara kanalize edilemediğinde, ihtiyaçları olan desteği bulamadıklarında, gerekli yönlendirmeler yapılmadığında ve gerek duydukları eğitime ulaşım sağlayamadıklarında; yükselen heyecan arayışına bağlı olarak riskli, kural dışı ve problemlı davranışlarda bulunarak kendilerine ve topluma zarar verebilirler. Bu zarar üstün yetenekli bireylerin becerileri göz önünde bulundurulduğunda normal ergenlerin verdiğiinden daha fazla olabilir ayrıca böyle bir durum, üstün yetenekli bireylerin gelecekte topluma yapacakları katkıları da ortadan kaldırabilir. Her iki grup için heyecan arayışının ilişkili olduğu değişkenlerin belirlenmesi sayesinde heyecan arayışı düzeyleri açısından risk grubunda bulunan ergenler ile ilgili önleyici ve müdahale edici çalışmalar yapılırken göz önünde bulundurulması gereken faktörler ile alakalı veri sağlanabilir. Sonuç olarak ergenlik dönemi ile birlikte bireylerin riskli, kural dışı ve problemlı davranışlara yönelmesini sağlayan yüksek düzeyde heyecan arayışı ile ilgili gerekli önlemler alınarak, sonucunda fiziksel, psikolojik, sosyal ve adli konularda sorunlar yaşanmasına sebep olarak hem bireyin ruh sağlığını hem de toplumu olumsuz etkileyen olayların önlenmesi için gerekli önlemler alınabilir.

Beyin göçünün önlenmesi, sanat, teknoloji ve bilimsel alanlarda başarının artırılarak daha verimli hale getirilmesi, ergen suçluluğunun önlenmesi, riskli ve kural dışı davranışların azaltılması, toplumun geleceği olan gençlerin ruh sağlığının sağlanması amacıyla ergenlik döneminde bulunan bireylere gereken önemin verilmesi ve yapılan çalışmaların artırılması söz konusu olabilir. Bu bağlamda, bu araştırmada ergenlik döneminde bulunan normal ve üstün yetenekli bireylerin heyecan arayışı düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenerek alanda yapılan ve ileride yapılacak olan çalışmalara katkıda bulunulması, ruh sağlığı alanında çalışanlara veri sağlanması ve gerekli önlemlerin alınarak müdahalelerin yapılmasına öncülük edilmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın amacı ve önemi

Ergenlik döneminde ergenlerin düşüncesiz ve dikkatsiz davranışlarının heyecan arayışı düzeylerine bağlı olarak arttığı belirtilmektedir (Arnett, 1992). Yaralanma, ölüm ve adli suça karışma gibi ciddi sonuçlar doğurabilen heyecan arayışının ergenlik döneminde en yüksek düzeye ulaştığı saptanmıştır (Romer ve Hennessy, 2007; Shulman, Harden, Chein

ve Steinberg, 2015). Heyecan arayışı düzeyleri ile heyecan arayışını yordayan değişkenlerin hem üstün yetenekli hem de normal ergenlerde belirlenerek demografik değişkenlere göre heyecan arayışının farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi; ergenlik döneminde ergenlerin yaşadıkları sorunlara müdahale edilmesini, çalışılması gereken risk gruplarının tespit edilmesini ve bu alanda yapılacak olan destek programlarının yaygınlaşmasını sağlayabilir. Ayrıca çalışmadan elde edilen bulguların; ruh sağlığı alanında yapılacak çalışmaların artması, müdahale programlarının geliştirilmesi ve heyecan arayışı ile alakalı ileride yapılacak çalışmalara katkıda bulunması açısından önemli olduğu savunulabilir.

Ergenlik döneminin önemli bileşenlerinden biri akademik başarı ve bu başarıyı olumsuz etkileyen etmenlerdir. Akademik kendini engelleme alan yazında düşük başarı, düşük özgüven ve depresyon (Nurmi, 1993; Sahraç, 2011; Weary ve Williams, 1990), içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları (Aunola ve diğerleri, 2000), madde kullanımı (Zuckerman ve Tsai, 2005), sınav kaygısı ve öğrenme (Gadbois ve Sturgeon, 2011; Thomas ve Gadbois, 2007) gibi bireysel ve akademik pek çok sorunla ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle bu araştırma ile ülkemizde bulunan ergenlerde heyecan arayışı düzeylerinin akademik kendini engelleme tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesi; ergenlik döneminde akademik kendini engelleme stratejileri kullanan öğrenciler ile ilgili farkındalık oluşmasını, ailelere, okullarda ve bu alanda çalışan profesyonellere veri sağlanarak gereken önlemlerin alınmasını ve müdahalelerde bulunulmasını sağlayabilir.

Ergenlik döneminde fiziksel ve psikolojik değişimlere bağlı olarak görülen depresyon da oldukça yaygındır (Aktepe ve diğerleri, 2010; Bingöl ve diğerleri, 2011; Eskin ve diğerleri, 2008; Pössel ve diğerleri, 2017; Yıldırım, 2012). Heyecan arayışı puanları ve depresyon arasında negatif korelasyon bulunduğu (Farmer ve diğerleri, 2001), depresyonlu bireylerde duygusal baskılama, dürtüleme ve sinirlilik tarafında heyecan arayışı düzeyinin yüksek, duygusal yetersizlik, davranışsal isteksizlik ve öznel tarafında düşük olduğu (Carton ve diğerleri, 1992) saptanmıştır. Bu sebeple ülkemizde bulunan ergenlerde heyecan arayışı düzeylerinin depresyon tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesi; bu dönemde görülen depresyonlar ile ilgili farkındalığın artmasına, depresyonu önleyici çalışmaların yaygınlaşmasına ve ergenler ile çalışan ruh sağlığı uzmanlarının önleyici ve müdahale edici çalışmalarının yaygınlaşmasına katkı sunabilir.

Ahlaki gelişimin önemli bileşenlerinden biri olan dini inancın ergenlerin heyecan arayışı düzeylerine etkisi olduğu söylenebilir. Ergenlik dönemi dini inancın düşünülme ve bu konudaki tutumların netleşmeye başladığı dönemdir (Hökelekli, 1993). Ergenlik döneminde dini inancın riskli davranışları azalttığını (Cattelino ve diğerleri, 2014; Sinha ve diğerleri, 2007) ve psikolojik iyi oluşa katkı sağladığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Bahçekapılı, 2011; Gürsu, 2011; İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013; Nooney, 2005; Plante ve diğerleri, 2000; Salsman ve Carlson, 2005). Bu bağlamda, ergenlerin dini inanç düzeyleri ve heyecan arayışı düzeyleri arasında önemli bir ilişki olduğu ve dini inancın azaldığı durumlarda heyecan arayışı düzeylerinin artarak riskli davranış gösterme olasılığının artacağı, psikolojik iyi oluşun azalacağı düşünülebilir. Bu sebeple dini inancın heyecan arayışını yordayıp yordamadığının belirlenmesi; ergenlik döneminde dini inanç ve dini katılım ile ilgili çalışmaların artmasını sağlayarak ergenlerin ruh sağlığında dini inancın etkileri ile alakalı başka çalışmaların yapılmasına ve ailelerin bu konuda bilinçlendirilmesine katkıda bulunabilir.

Sosyal ilişkilerde yaşanan değişimler ergenlerin algılanan sosyal destek düzeyini ve buna bağlı heyecan arayışı düzeyini de etkileyebilir. Ergenlik döneminde düşük olarak algılanan sosyal destek; heyecan arayışı düzeyini yükselterek riskli davranışları gösterme olasılığını (Stacy ve diğerleri, 1991) ve bunlara bağlı depresyonun görülme olasılığını da artırmaktadır (Bingöl ve diğerleri, 2011; Eskin ve diğerleri, 2008; Li ve diğerleri, 2018; Pössel ve diğerleri, 2017). Yapılan çalışmada ergenlerde heyecan arayışı düzeylerinin algılanan sosyal destek tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesi; aile, özel insan ve akranlardan alınan sosyal desteğin öneminin vurgulanmasına katkı sağlayarak ergenlerin sosyal destek kaynakları ile alakalı çalışmaların yaygınlaşmasını ve sosyal destek almada güçlük yaşayan ergenlere yönelik destekleyici çalışmaların artmasını sağlayabilir.

Araştırmada ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin akademik kendini engelleme düzeyleri, depresyon düzeyleri, dini inanç düzeyleri ve algılanan sosyal destek düzeyleri tarafından yordanıp yordanmadığı; cinsiyet, üstün yetenekli olup olmama, anne çalışma durumu, sınıf düzeyi, anne baba eğitim düzeyi ve kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılacaktır. Çalışmadan elde edilen verilerin; ergenlerin heyecan arayışı düzeyini yordayan değişkenler belirlenerek sahip oldukları koruyucu faktörler ile risk faktörlerinin belirlenmesinde ileride yapılacak çalışmalar için alan yazına katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Heyecan arayışı düzeylerinin ilişkili olduğu

değişkenlerin belirlenmesi bu araştırmanın en önemli amacıdır. Bu sayede ergenlik döneminde bulunan bireylerin ailelerine ve bakım verenlerine gerekli bilgiler sağlanarak destek programları oluşturulabilir. Ortaokul ve lise kademelerinde çalışan yönetici, öğretmen ve psikolojik danışmalara bu dönemde bulunan ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ve ilişkili değişkenler hakkında veri sağlanarak gereken önlemleri almalarını sağlayabilir.

Heyecan arayışı düzeylerini azaltan çalışmaların yapılmasının yaygınlaşması toplum ruh sağlığını olumlu etkileyerek suç oranlarını, madde kullanımını ve riskli davranışlarda bulunmayı azaltabilir. Kaybedilme olasılığı olan ve risk grubunda bulunduğu fark edilmeyen ergenlere gerekli destek sağlanarak tekrar kazanılmalarına olanak tanınabilir. Üstün yetenekli ve normal ergenlerin heyecan arayışı açısından karşılaştırılması sayesinde üstün yeteneklilerin heyecan arayışı eğilimleri ve alınabilecek önlemler konusunda alanda çalışan profesyonellere bilgi sağlanabilir. Akademik kendini engellemenin ve depresyonun etkileri konusunda ruh sağlığı alanında çalışanlara ve eğitimcilere veri sağlanabilir. Dini inancın olumlu etkileri hakkında veri sağlanarak ergenlik döneminde dini inanç ve dini katılımın önemine dikkat çekilebilir. Algılanan sosyal destek ve heyecan arayışı arasındaki ilişki belirlenerek aile içi uyum sorunları, akran zorbalıkları ve karşı cinsle ilişkiler konusunda gereken destek ve müdahale programlarının yaygınlaşması sağlanabilir. Heyecan arayışına yatkın cinsiyete, anne ve baba eğitim durumuna, anne çalışma durumuna, kardeş sayısına ve sınıf kademesine sahip ergenlerle yapılan çalışmaların artmasına, bu bireylerin; ailelerine, öğretmenlerine, bakım verenlerine ve rehber öğretmenlerine gereken verilerin sağlanmasında öncülük edilebilir.

1.3. Problem cümlesi

Araştırmada, ergenlerde heyecan arayışının akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek ile ilişkili olup olmadığı ve heyecan arayışının bazı değişkenlere göre (cinsiyet, üstün yetenekli olup olmama, anne çalışma durumu, sınıf düzeyi, anne baba eğitim durumu ve kardeş sayısı) farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

1.4. Alt problemler

- Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

- Ergenlerde heyecan arayışını akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek yordamakta mıdır?
- Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya, anne çalışma durumuna, sınıf düzeyine, anne baba eğitim düzeyine ve kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

1.5. Varsayımlar

- Araştırmaya katılan bireylerin verdikleri yanıtları içtenlikle yanıtladıkları varsayılmaktadır.
- Bilim ve sanat merkezine devam etmeyen öğrencilerin üstün yetenekli olmadığı varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

- Araştırma çalışma grubunda bulunan gönüllü katılımcılar ile sınırlıdır.
- Araştırma verileri Akademik Kendini Engelleme Ölçeği, Ergenler için Dini İnanç Ölçeği, Ergenler İçin Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği, Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği, Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu ile toplanan verilerle sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Ergenlik: Birey çocukluktan yetişkinliğe geçerken; fiziksel, sosyal, bilişsel, psikolojik ve duygusal değişimlerin yaşandığı, erinlikle başlayıp olgunlukla son bulan ve pek çok faktörün etkisinin bulunduğu gelişimsel bir dönem olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 2002).

Üstün yeteneklilik: Araştırmacılar (Ataman, 2004; Gagne, 2005; Gander ve Gardiner, 2015; Yörükoğlu, 2002) tarafından yapılan tanımlar incelendiğinde; üstün yeteneklilik yaşımdan ileride becerilere sahip olma, üst düzey bilgileri kolay algılama, gelişmiş merkezi sinir sistemine sahip olma, yaratıcılık, özel yetenek ve yüksek başarı ile karakterize olma ve onları kullanabilme becerisi olarak tanımlanabilir.

Heyecan arayışı: Çeşitli, yeni ve karmaşık duyum ve deneyimlere duyulan ihtiyaç ve bu tür deneyimler uğruna fiziksel, sosyal, yasal ve finansal risk alma istekliliği olarak tanımlanmaktadır (Zuckerman,1994).

Akademik kendini engelleme: Öğrencilerin aptal görünmekten kaçınmak için düşük performans gösterdikleri durumlarda dikkatlerini performanslarından uzak tutacak stratejiler bulmalarıdır (Midgley ve Urdan, 2001).

Depresyon: Depresyon (majör depresif bozukluk); duygusal ve fiziksel sorunlara yol açan ve çalışma yeteneğini azaltan, kişinin nasıl hissettiğini, nasıl düşündüğünü ve nasıl davrandığını olumsuz yönde etkileyen, zevk veren aktivitelerde üzüntü ve/veya ilgi kaybına neden olan, tedavi edilebilir, yaygın ve ciddi bir tıbbi hastalıktır (Parekh, 2017).

Dini inanç: İnsanın kendisi ve evren üzerinde hakimiyetini kabul ettiği güç sahibi bir varlık ve bu varlıkla birey arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallarla ilgili inançlar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Peker, 1993'ten Akt. Karacoşkun, 2004).

Algılanan sosyal destek: Kişinin içinde bulunduğu sosyal sisteme mensup kişiler tarafından çeşitli türlerde destek alabileceğine olan inancı olarak tanımlanmaktadır (Gottlieb ve Bergen, 2010).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi

Bu bölümde; heyecan arayışı, dini inanç, algılanan sosyal destek, depresyon ve akademik kendini engelleme kavramları ile ilgili kuramsal açıklamalara yer verilmiştir.

2.1.1. Ergenlik dönemi özellikleri ve yaşanan sorunlar

Ergenlik dönemi fiziksel, sosyal ve psikolojik değişimlerin hızla arttığı bireyin geçirdiği önemli gelişimsel dönemlerden biridir. Ergenliğin tanımı yapılırken; ergenliğin getirdiği fiziksel değişimler (kilo ve vücuttaki yağ artışı gibi) ve ortaya çıktığı bağlam (kültür; aile ve akran ilişkileri) birlikte değerlendirilerek ergenliğin; biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörleri içeren; nörobiyoloji, gelişim psikolojisi, antropoloji, eğitim ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin bir arada çalışmasını gerektiren karmaşık bir yapısı olduğu ifade edilebilir (Hayward, 2003). Arnett (2007) ergenlere yönelik olumsuz algıya karşı çıkarak bu dönemde bireylerin kendi hayatları hakkında umutlu ama dış dünyanın gidişatı hakkında umutsuz olduklarını, benmerkezci olmaktan çok bağımsızlıklarının bilincine vardıklarını, başka insanların düşünce ve davranışlarına daha çok önem vermeye başladıklarını, yetişkin olmak ile ilgili karışıklık içeren duygular (para, özgürlük, karar vermeye karşı sorumluluklar) beslediklerini ve kimlik gelişiminin yaşandığını ifade etmiştir. Onur (1995) ergenliği yaklaşık 13 yaştan 20 yaşa kadar süren, erinlikle başlayıp olgunlukla son bulan, bilişsel becerilerin en yüksek düzeye ulaştığı, birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin kazanıldığı ve anne babadan bağımsızlığın önem kazandığı bir evre olarak tanımlamış ve bireyin bu dönemde bilişsel olarak Piaget'nin soyut işlem, ruhsal-cinsel olarak Freud'un genital evre, toplumsal-ruhsal olarak Erikson'un kimlik ve rol karmaşası, ahlaki gelişim olarak Kohlberg'in yasa ve düzen evresinde bulunduğunu belirtmiştir. Bu bilgiler ışığında ergenliğin çok yönlü ve karmaşık bir gelişimsel dönem olduğu ifade edilebilir.

Ergenlik döneminin bebeklikten sonra fiziksel gelişim açısından en önemli sıçramanın yaşandığı ikinci dönem olduğu söylenebilir. Geçiş süresi yaklaşık 3-4 yıl sürmekte ve bu

sürede bireyler üreyebilecek gelişim seviyesine ulaşmakta, hipotalamus, hipofiz, gonad ve adrenal bezlerde salgılanan hormonlarda artış görülmekte ve cinsiyete özgü bir gonadotropin salgısı salgılanmaktadır (Robeva ve Kumanov, 2016). Kızlarda ortalama 10-11 yaştan 16-17 yaşına, erkeklerde 12-13 yaştan 18-20 yaşa kadar süren boy ve kilo artışı birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri takip etmekte, kızlarda ilk menarş görülmekte ve erkeklerde ses kalınlaşmaya başlamaktadır (Aydın, 2010). Boy ve kilo artışları ergenin beden imgesini ve buna bağlı olarak benlik imgesini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilir. Erken gelişim gösteren ergenlerde erkekler; olumlu benlik algısına bağlı olarak karşı cinsle iletişim, popülerlik, kabul edilme ve sosyal uyum açısından daha avantajlı durumda iken geç gelişim gösteren erkekler geç gelişim gösteren kızlara göre daha dezavantajlıdır (Gander ve Gardiner, 2015). Piaget (1999) 12 yaşla birlikte ergenlerde güncel olmayan olaylarla ilgili soyut kuramlar geliştirme ve somut verilerden bağımsızlaşarak soyut düşünebilme gibi bilişsel gelişmelerin görüldüğünü öne sürmüştür. Ayrıca Erikson'un (1950) yaşamın her aşamasında kişinin içinde bulunduğu sosyal bağlamda çözmesi gereken gelişimsel krizler ve psikolojik gelişim görevleri belirlediği psikososyal gelişim kuramına göre ergenlik çağındaki bireyin aşması gereken kriz; kim olduğunu, yetişkinlikle ilgili planlarını, toplumdaki yerini, benliğinin farklı yönlerini sorguladığı, yanıtlar aradığı ve sürecin sonunda süreklilik içeren bir kimlik kazanarak dönemi atlatabileceği gibi rolleri belirginleşmemiş, arayışı tamamlanmamış ve kimlik bunalımına girmiş olarak da yaşamına devam edebileceği kimliğe karşı kimlik karmaşası krizidir. Sonuç olarak yaşanan gelişimsel değişimler ergenler açısından olumlu sonuçlanacağı gibi düşük benlik saygısı, sosyal açıdan uyumsuzluk ve kimlik krizi gibi ruh sağlığı açısından olumsuz bir şekilde de sonuçlanabilir.

Ergenlik döneminde yaşanan sorunlar farklı açılardan değerlendirilebilir. Steinberg (2007a); ergenlikte yaşanan sorunlar değerlendiriliken; ara sıra ortaya çıkan denemelerle kalıcı davranışların ayırt edilmesini, davranışın çocukluktan beri süregelen bir davranış mı yoksa ergenlikte ortaya çıkan bir davranış mı olduğuna dikkat edilmesini, ergenlikte ortaya çıkan sorunların çoğunun geçici olduğunun göz önünde bulundurulmasını ve ortaya çıkan sorunlu davranışların yaşanan normatif değişikliklerin doğrudan sonucu olmadığını bilincinde olunması gerektiğini belirtmiştir. Ergenlikte yaşanan sorunların; maddenin kötüye kullanımı (nikotin, alkol, uyuşturucu maddeler), içe yönelim sorunları (kaygı, depresyon, fobi), dışa yönelim sorunları (anti sosyal saldırganlık, suçluluk, evden kaçma), akademik sorunlar ve akran ilişkileri sorunları olduğu ve ergende bu sorunlardan bir veya

bir kaçının bir arada görülebileceği belirtilmektedir (Steinberg, 2007a). Bu bağlamda, ergenlikte psikolojik, duygusal, sosyal ve akademik sorunların yaşandığı söylenebilir.

Heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olması riskli, kural dışı ve problemlili davranışlarla sonuçlanabilir. Jessor ve diğerleri (1992) geleneksel toplum ile otorite kurumlarının sosyal ve yasal normlarının onaylamadığı, sonucunda alkol, sigara, uyuşturucu kullanımı, sapan davranış ve çoklu sorunlu davranış olarak ortaya çıkan, sosyal olarak endişe kaynağı olan ve sonucunda onaylanmamadan hapis cezasına kadar tepki gösterilebilen davranışları problem davranış olarak tanımlayarak ergenin öznel iyi oluşunu, aile ve okul yaşamını olumsuz etkileyen, sosyal, fiziksel ve psikolojik sorunlara yol açan problem davranışların ortaya çıkmasını; sosyal çevre sistemi (sosyo-demografik yapı, toplumsal bağlam), psikososyal değişkenler (motivasyon teşvik yapısı, kişisel inanç yapısı, kişisel kontrol sistemi), algılanan çevresel sistem (aile ve akran yapısı) ve davranış sistemi (problem davranış yapısı, geleneksel davranış yapısı) arasındaki etkileşime bağlamışlardır. Ergenlikte görülen şiddetin sıklığını; medyadaki şiddet, silah bulundurma, zorba davranışlarda bulunma, çeteye üye olma ve madde kullanımı etkilemekte; bireysel özellikler (cinsiyet, hormonlar, kişilik özellikleri) ve ruh sağlığı sorunları (hiperaktivite, anksiyete, öğrenme güçlüğü ve zeka geriliği) ergenin gösterdiği şiddet içerikli davranışlara yol açmaktadır (Alikaşifoğlu, 2008).

Aile içi ilişkilerin değişiminin de ergen üzerinde önemli etkileri bulunabilir. Ergenlik döneminde aile içi çatışmalar ergenin ailesiyle daha eşitlikçi bir iletişim kurma çabası sonucunda ortaya çıkarak ergenin ailesinin otoritesini kabullenerek ortamdaki uzaklaşmasıyla çözüme kavuşsa da ailenin kullandığı yetkeci/otoriter tutumlar ergenlerde düşük özgüvene, toplumsal yetersizliğe, bağımlılığa ve edilgenliğe; izin verici tutumlar; daha az sorumluluk ve olgunluğa, akranlara hayır diyememeye ve liderlikten yoksunluğa sebep olmaktadır (Arslan, 2012). Ayrıca ailenin sosyo-ekonomik durumu, aile içi şiddet ve sorunlu ilişkiler, madde bağımlılığına sahip ebeveyn; ergenin problem davranış göstermesine ve akranları ile sorunlu ilişkiler kurmasına sebep olurken kendini ait hissettiği bir gruba dahil olan, karşı cinsle olumlu ilişkiler geliştirebilen ergenlerin kendilerini anlama ve yorumlama ihtiyaçları karşılandığı için depresyon, intihar, sapan davranış gösterme olasılıkları daha düşük olmaktadır (Demir ve diğerleri, 2005a). Ayrıca ergenlerin sağlıklı işlev gösteren bir aileye sahip olmaları, yaşam kalitelerinin yüksek olması da aksi durumdaki ergenlere göre kuraldışı davranış gösterme olasılıklarını düşürmektedir (Ateş ve Akbaş, 2012). Ergenin mizacı, ebeveynlerin ergene yaklaşımları ve

anababalık tutumlarının birbirinden farklı olması, ergenin büyümeye bağlı aile içinde rol değişimi talebi, giyim, müzik, boş zaman etkinlikleri gibi konularda yaşanan çatışmalar, ergenin artan mahremiyet talebinin yanı sıra ebeveynlerin bu dönemde orta yaşın getirdiği sorunlarla baş etmesinin de aile içinde sorunlar yaşanmasına sebep olduğu belirtilmektedir (Steinberg, 2007a). Ergene verilen sorumluluklar, elde etmek istediği bağımsızlık ile ilgili anlayışla karşılanması, rehberlik edilmesi, güvenli bir ilişki üzerinden kurulan bağlılık duygusu ve olumlu kardeş ilişkileri ergenin bu dönemi daha az çatışmayla atlmasına yardımcı olmaktadır (Aydın, 2010). Sonuç olarak ergenler bu dönemde aile içi ilişkilerin etkileriyle mücadele etmek zorunda kalabilir.

Aile içi ilişkilerde yaşanan değişimlerin yanında ergen bu dönemde akran ilişkilerinde de önemli değişimler yaşayabilir. Bu dönemde ailesinden uzaklaşan ergenlerin akranları ile çeşitli farklılık ve benzerliklerin bir araya getirdiği klik adı verilen küçük gruplar oluşturarak zamanlarının çoğunu birlikte geçirdiği ve bu grupların model olma işlevi bağlamında ergenlerin psikososyal ve kimlik gelişimi, karşı cinsle ilişkiler ve okul başarısı gibi konularda büyük etkiye sahip oldukları ifade edilmektedir (Steinberg, 2007a). Karşı cins ergenlerle birleşerek oluşan büyük akran gruplarında; ebeveynle olan ilişkiye göre daha esnek ve eşitlikçi ilişkiler kurulması sayesinde; güç, aidiyet, güven ve itibar gibi duygular yaşayan ergenin; sonucunda destek bulunan, model alınan ve bilgi kaynağı olarak görülen akranlarından psikolojik olarak olumlu etkilenebileceği gibi olumsuz etkilenecek riskli davranışlarda bulunmaya daha açık hale gelebilecekleri belirtilmektedir (Demir ve diğerleri, 2005a). Bu bağlamda, çatışma yaşamaya başladığı ailesinden bağımsızlığını kazanmaya çalışan ergen daha fazla vakit geçirdiği akran gruplarında olumlu ve olumsuz pek çok yeni durumla karşılaşabilir.

Ergenlik döneminde üstün yetenekli bireyler de akranları gibi pek çok konuda sorun yaşayabilir. Üstün yetenekli bireylerin; zihinsel olarak üst düzeyde beceriler gösterebilirken sosyal-duygusal ve fiziksel alanlarda eş zamanlı gelişim gösterememelerine bağlı olarak akranlarının gerisinde kalabileceği belirtilmektedir (Saranlı ve Metin, 2012). Düşünceler ve eylemler arasındaki tutarsızlıklar bu dönemde ön planda olduğu halde öğretmenleri ve aileleri üstün yeteneklilerden yaşlılarından daha olgun ve büyük davranmalarını, aile ve öğretmenlerin belirlediği yüksek standartlara uymalarını beklemektedir (Seeley, 2004). Bu çatışmalı durumlar üstün yetenekli ergenlerin pek çok alanda sorunlar yaşamasına sebep olabilir. Üstün yetenekli bireyler; sahip oldukları etiketin başkalarında oluşturduğu algıyla, bu algının sebep olduğu kaygıya bağlı; inkar, kaçınma,

kışkırtıcı davranış ve suçu başkalarına atma gibi savunma mekanizmaları, depresyon, endişe, yıkıcı davranışlar, başarısızlık, düzensiz zihinsel gelişim, kişiler arası zorluklar, entelektüel farklılıklar, özellikle ilgisiz olduğu alanlarda yetersizlik, bazı rahatsız edici yönlerden uyumsuzluk, aşırılık yaratan mükemmeliyetçilik, aşırı öz eleştiri, kendinden şüphe, zayıf kendilik imajı, hayal kırıklığı, öfke, inatçılık ve farklı olmanın aşırı duyguları gibi sorunlarla mücadele etmektedir (Davis ve Rimm, 2014; Grobman, 2006). Kısaca üstün yetenekli bireyler bu dönemde; ergenlik döneminde yaşanan değişimlere ek olarak üstünlük etiketinin anlamıyla ve akranlarından farklı olarak sahip oldukları özelliklerin sonuçları ile mücadele etmek zorunda kalabilir.

Akranlar ile ilgili yaşanan sorunlar üstün yetenekli ergenleri de pek çok yönden olumsuz etkileyebilir. Akranlarından daha başarılı olan üstün yetenekli ergenlerin dışlanma ve kıskançlıklara maruz kalabildiği ve bu sebeple yalnızlaşabildiği (Helt, 2008), yaşça kendisinden daha büyüklerle arkadaşlık etme eğilimi, sorduğu farklı sorular ve farklı ilgi alanları sebebiyle akran ilişkilerinde sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir (Levent, 2011). Üstün yetenekli ergenlerin sorunlarından birinin de beklenmedik düşük başarı olduğu söylenebilir. Ortaokulda okuyan 2.000 üstün yetenekli ergenle yapılan çalışmada öğrencilerin %37'sinin düşük notlar aldıkları tespit edilmiş (Seeley, 1988 Akt. Seeley, 2004); risk faktörleri olarak; bireyin sahip olabileceği öğrenme güçlüğü, DEHB, düşük sosyo-ekonomik düzey, sosyal çevreye uyum güçlüğünden dolayı suça yönelme, okul ve öğretmenle üstün yetenekli bireye olan tutumları, motivasyon (Seeley, 2004) ve aile içi faktörler (Bozkurt-Tiryaki, 2014) belirlenmiştir. Kısaca üstün yetenekli ergenler bu dönemde akranlarından farklılaşmanın beraberinde getirdiği sorunlarla yüz yüze gelebilir.

2.1.2. Heyecan arayışı

Ergenler her dönem ve kültürde diğer gelişim dönemlerine göre artan düşüncesiz ve dikkatsiz davranış gösterme potansiyeline sahip olarak görülebilir. Arnett (1992) yasal konularda sorunlar ortaya çıkarma, ciddi yaralanmalar veya ölüm, istenmeyen hamilelik ve tutuklanma ile sonuçlanabilen; yüksek hızda alkollü araba kullanımı, riskli cinsellik, yasadışı uyuşturucu kullanımı, hırsızlık ve vandallık gibi basit suçlara karışmanın diğer yaş grupları arasında en çok ergenlikte görülmesi sebebiyle heyecan arayışını ergenlerin düşüncesiz ve dikkatsiz davranışları için öne sürülen faktörlerden biri olarak göstermiş ve heyecan arayışı yüksek kişilerin düşüncesiz ve dikkatsiz davranış göstermeye daha yatkın

ve istekli olduklarını belirtmiştir. Zuckerman (1994) heyecan arayışını; çeşitli, yeni ve karmaşık duyular ile deneyimlere duyulan ihtiyaç ve bu tür deneyimler uğruna fiziksel, sosyal, yasal ve finansal risk alma istekliliği olarak tanımlamıştır.

Heyecan arayışı düzeyinin belirlenmesinde kullanılan ölçekte heyecan arayışının ilişkili olduğu faktörler; heyecan ve macera arayışı (bireyin kayak veya tırmanış gibi yeni yoğun bir reaksiyona girme eğilimi), deneyim arayışı (seyahat isteği, rahat olmayan yaşam tarzı ve genellikle anormal deneyim arayışı), şartlı reflekslerin yitimi veya dürtüsellik (sosyal içicilik, eğlenceli ve canlı partileri tercih ve cinsel tutumlar) ve can sıkıntısına duyarlılık (kişilerin tekrar ve rutinlerden hoşlanmaması) olarak belirlenmiştir (Willibald ve Zuckerman, 2001). Heyecan arayışı; riskli aktiviteler için gönüllü olmak, riskli spor ve mesleklerle uğraşmak, sigara içmek, alkollü içecekler tüketmek, yasadışı uyuşturucu kullanmak, sanat, televizyon, sinema, müzik, fantezi ve mizah tercihleri, suçluluk, antisosyal kişilik, manik depresif eğilim ve yaratıcılık ile de ilişkilendirilebilmektedir (Zuckerman, 1979). Steinberg (2007b) ergenlerin riskli davranışlarda bulunma eğiliminin yalnızca irrasyonellik, incinmezlik yanlılığı veya bilgisizliğe bağlı olmadığını, ergenlikte artan hormonlar ve bu hormonlara bağlı olarak artan dürtülere karşılık bu dürtüleri düzenleyen bilişsel kontrol sisteminin yavaş olgunlaşmasına bağlı olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda, ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin artması ve bilişsel kontrol düzeylerinin düşük kalması sonucunda riskli, kural dışı ve problemlili davranışlarda bulunmaya daha yatkın olabilecekleri söylenebilir.

Heyecan arayışı kızlarda 16, erkeklerde 18 yaşında en yüksek değerlerine ulaşmakta ve daha sonra düşüş göstermekte, erkeklerde; dürtü kontrolü kızlardan daha yavaş gelişmekte ve sigara, alkol ve madde kullanımının daha yaygın olarak görülmektedir (Romer ve Hennessy, 2007; Shulman ve diğerleri, 2015). Ayrıca erkeklerin heyecan arayışı düzeylerinin ve buna bağlı riskli davranışlarda bulunma olasılıklarının kızlardan daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Byck, Swann, Schalet, Bolland ve Mustanski, 2015; Erol-Öngen, 2007; Lynne-Landsman, Graber, Nichols ve Botvin, 2011; Romer ve Hennessy, 2007; Shulman ve diğerleri, 2015). Sonuç olarak ergenlik döneminde yükselen heyecan arayışı düzeyi erkekleri daha fazla etkilemekle birlikte kişinin beden ve ruh sağlığı ile içinde bulunduğu toplumun pek çok kurumunu olumsuz etkileyebilir.

2.1.3. Akademik kendini engelleme

Ergenlik döneminde yükselen heyecan arayışı düzeyleri akademik başarıyı olumsuz etkileyerek akademik kendini engellemeyi beraberinde getirebilir. Öğrencilerin aptal görünmekten kaçınmak için düşük performans gösterdikleri durumlarda dikkatlerini performanslarından uzak tutacak stratejiler bulmaları akademik kendini engelleme olarak tanımlanmaktadır (Midgley ve Urdan, 2001). Bütün potansiyelini ortaya koymayan düşük öz yeterlilik inançlarına sahip öğrenciler; bilişsel ve meta-bilişsel stratejileri kullanmak için çaba göstermek yerine, görevin gereklerini yerine getirme konusunda kendilerini sınırlandırmakta, düşük performanslarına açıklama bulmak ve akademik kendilik imajlarını korumak için oluşturdukları stratejilerle göreve karşı olumsuz ilgi ve değer göstererek, görevle ilgili daha az çaba ortaya koyarak daha fazla endişe, daha derin bir akademik ayrılma ve değer kaybı yaşamaktadırlar (Midgley ve Urdan, 2001; Montalvo ve Torres, 2004). Kendini engelleme; aktif ve açık stratejiler içeren davranışsal kendini engelleme (çalışmama, ilgisizlik, kadercilik, fiziksel belirtiler, alkol- madde kullanımı, potansiyelinden fazla iş yapma) ile örtük ve pasif sözlü kendini engelleme (eylem öncesi stres, kaygı gibi psikolojik belirtileri ifade etme) olarak ikiye ayrılmaktadır (Hendrix ve Hirt, 2009'ten Akt. Üzar-Özçetin ve Hiçdurmaz, 2016). Nurmi (1993) çalışmasında okulda problemleri davranış gösteren düşük başarılı ergenlerin; akademik kendini engelleme sebebi ile başarısız olduklarını, düşük özgüvenlerinin ve depresyonun dersle alakasız davranışlara yol açtığını ortaya koymuştur. Kısaca davranışsal ve sözlü akademik kendini engelleme ergenleri olumsuz ruh haline daha açık hale getirebilir.

Üstün yetenekli bireylerde de akademik kendini engelleme görülebilir. Mükemmeliyetçilik ve kendini engellemenin üstün yeteneklilere etkileri konusunda Tadık, Akça ve Uçak-Azboy (2012); gerçekçi olmayan beklentiler ile sağlıksız, kendine yönelik ve sosyal olarak belirlenmiş mükemmeliyetçilik sebebiyle üstün yetenekli öğrencilerin başarısızlıkları ile ilgili başkalarının düşüncelerini manipüle etmek için akademik kendini engelleme davranışlarını deneyebileceklerini ifade etmişlerdir. Alan yazında akademik kendini engelleme; düşük başarı, düşük özgüven ve depresyon (Nurmi, 1993; Sahraç, 2011; Weary ve Williams, 1990), içselleştirilmiş ve dışsallaştırılmış davranış sorunları (Aunola ve diğerleri, 2000), madde kullanımı (Zuckerman ve Tsai, 2005) sınav notları ve sınav kaygısı, öğrenme (Gadbois ve Sturgeon, 2011; Thomas ve Gadbois, 2007), algılanan sosyal destek, akademik ortalama, narsistik kişilik özellikleri (Kalyon, Dadandı ve Yazıcı, 2016), benlik saygısı (Balkıs ve Duru, 2010) kavramları ile yakından ilişkilidir. Görüldüğü

gibi heyecan arayışının da ilgili olduğu pek çok kavramla yakından ilişkili olan akademik kendini engelleme kavramının ergenlik döneminde müdahale edilmesi gereken önemli sorunlardan biri olduğu söylenebilir.

2.1.4. Depresyon

Geçirilen biyolojik, duygusal, psikolojik ve sosyal değişimler ergenlerin ruh halini olumsuz etkileyebilir. Ergenlik döneminin aşılması gereken en önemli krizi kimliğe karşı kimlik bunalımıdır (Erikson, 1950). Bu dönemde ergen kimliğini inşa etmenin yanında bu inşanın bunalımını da yaşayabilir, depresyon, kaygı ve stres gibi önemli psikolojik sorunlarla uğraşabilir. Alan yazında normal ve üstün yetenekli ergenlerin depresyon düzeylerinin benzer olduğu (Kanlı, 2011; Yıldırım, 2012), depresyonun yoğunluğunun araştırmalara göre farklılaşsa da ortalama %20 olduğu ve kızlarda daha sık görüldüğü saptanmıştır (Aktepe ve diğerleri, 2010; Bingöl ve diğerleri, 2011; Eskin ve diğerleri, 2008; Pössel ve diğerleri, 2017; Yıldırım, 2012). Ergenlik dönemi depresyonlarının; fiziksel kayıp temelli olabileceği gibi başarısızlıklara bağlı kendilik saygısının kaybı, kilo artışı ve fiziksel değişimlere dayalı bedensel bütünlük duygusunun kaybı, bağımsızlaşma sonucu ebeveynlerden uzaklaşma gibi psikolojik kayıplara bağlı olarak da ortaya çıkabileceği, ileri ergenlikte depresyon hastalarında tipik olarak görülen; kendini suçlama, mutsuz duygu durum, ağrı gibi bedensel şikayetler, uykusuzluk, ümitsiz ve karamsar düşünceler, öz bakımında azalma, ilgi ve motivasyon kaybı, iştah ve kilo kaybı, intihar düşünce ve girişimleri gibi davranışlar şeklinde, erken ergenlikte; konsantrasyon güçlüğü, iç sıkıntısı ve huzursuzluk, eyleme vuruk davranışlar, yorgunluk ve bedensel uğraşlar, insanlara sığınma ve ya onlardan kaçış gibi maskelenmiş, eş değer belirtiler olarak ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Güney, 1998). Kısaca psikolojik ve ya fiziksel kayıplardan etkilenerek bireyin yaşına göre yetişkinlikle benzer ya da örtülü belirtilerle ortaya çıkabilen ergenlik dönemi depresyonlarına oldukça sık rastlanabilir ve bu durum ergen ruh sağlığını önemli ölçüde olumsuz etkileyebilir.

Ergenlik döneminde değişen akran ilişkileri ve aileden bağımsızlaşmaya bağlı çatışmalar depresyonu beraberinde getirebilir. Ayrıca ergenlikle birlikte salgılanan hormonların da etkili olduğu depresyona kızların erkeklerden daha yatkın olma sebeplerinin; vücutta yaşanan değişiklikler, pubertal değişimin zamanı ve yüksek stres düzeyi olduğu belirtilmiştir (Angold, Worthman, Costello, 2003). Alan yazında depresyonun; heyecan

arayışı (Carton ve diğerleri, 1992; Farmer ve diğerleri, 2001); sosyal fobi (Bayramkaya ve diğerleri, 2005); sosyal işlevsellik (Bingöl ve diğerleri, 2011); sosyal destek (Pössel ve diğerleri, 2017); dini inanç (Sinha ve diğerleri, 2007); akran desteği (Demir ve diğerleri, 2005a) ve mükemmeliyetçilik (Hewitt ve diğerleri, 2002) gibi kavramlar ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Ergenlik dönemi sorunlarının pek çoğu ile yakından ilgili olan depresyonun ergenlik döneminde görülen önemli duygusal sorunlardan olduğu söylenebilir.

2.1.5. Dini inanç

Ergenlik döneminde yaşanan bilişsel ve ahlaki gelişim dini konulara olan ilgiyi beraberinde getirebilir. Piaget'ye (1999) göre ergenin soyut düşünceye geçmesi ile birlikte soyut kavramlar ve dini konular hakkında daha fazla düşünölmeye başlanmaktadır. 11-12 yaşlarında başlayan bu sürecin 17-21 yaşlarına doğru dini inanış ve tutumlar hakkında da denge getirdiği belirtilmiştir (Koç, 2005). Ergenlik döneminde yaşanan fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlarla birlikte dini konularda da ilk ergenlikte kafa karışıklıkları ve buna bağlı şüpheler, kararsızlıklar görölse de ergenliğin sonlarına doğru dine yönelik tutumlarda ve inançta netleşmelerin oluştuğu belirtilmekte, ergenlikte din gelişimi ilk ergenlik ve son ergenlik olarak ikiye ayrılmaktadır (Hökelekli, 1993). İlk ergenlikte dini konulara ilginin artacağı, bilişsel gelişime bağlı olarak soyut düşünmenin başlayacağı ve dini kavramların soyut bir anlam kazanacağı ancak sorgulamaların, kararsızlıkların, kendini suçlu ve günahkar hissetmenin görölebileceği; son ergenlikte ise kararsızlıkların ve şüphelerin durulmaya, inanç ve tutumların netleşmeye başlayabileceği fakat her ergenin bu süreci aynı şekilde tamamlayamayarak şüphelerin ve kararsızlıkların devam da edebileceği belirtilmektedir (Hökelekli, 1993, Solmaz ve Şahin, 2012). Kısacası dini inancın gelişiminin ergenin yaşı ile paralel olarak karmaşadan durulmaya doğru ilerlediği söylenebilir.

Ergenleri bu dönemde dini konulara yönelten pek çok unsur olabilir. Dini öğretilerin bilinmeyenler hakkında açıklama ve yorumlar sunması, hayatın anlam ve amacı ile ilgili açıklamalar getirmesi, hayat görüşü geliştirme, davranış kalıpları bulma ve ergenin kimlik-kişilik problemlerine yönelik çözümler sunması ergenleri dini konulara yönelten unsurlardan sayılmaktadır (Bahadır, 1994). Dini kurumlar ergenlere ahlaki rehberlik, yaşam becerisi ve başa çıkma yolları öğrenme olanağı, sosyal destek ve sosyal çevre gibi

önemli sosyal ilişkiler de sunmaktadır (King ve Roeser, 2009). Din eğitiminin; kişinin kendini tanımasını ve değerlendirmesini, çevresindeki dünyayı anlamlandırmasını, toplumsal değerlerin ve kültürün özümsererek nesiller arasında aktarılmasını sağladığı, gençlerin hayatta karşılaştıkları sorunlara çözüm getirdiği, dini konulardaki şüpheleri azalttığı, ergenlerin duygu, düşünce ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği, hoşgörü ve barış duygularını geliştirdiği, kendine güveni artırdığı ve kendini gerçekleştirmeye önemli katkılarda bulunduğu belirtilmektedir (Bahçekapılı, 2011). Bu anlamda dini inanç ve tutumların gençlerin ruh sağlığında önemli bir koruyucu faktör olduğu söylenebilir. Dini inanç eksiliğinin de ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etkilediği, yöneldikleri arayışların sonucunda toplumsal ve kişisel açıdan olumsuz sonuçlar doğurabilecek etki ve olaylara daha açık hale geldikleri söylenebilir. Özetle dini inanç ve dini katılım ergenlerin heyecan arayışını düşürerek riskli davranışlarda bulunma olasılıklarını azaltabilir, ruh sağlıklarına olumlu etkilerde bulunabilir.

2.1.6. Algılanan sosyal destek

Ailesinden uzaklaşarak akranları ile daha fazla vakit geçirmeye başlayan ergenlerin bu dönemde ihtiyaç duydukları ve algıladıkları sosyal destek değişime uğrayabilir. Ebeveyn, eş, çocuk gibi aile üyeleri, arkadaşlar, partner, okul, iş-çalışma arkadaşları ve diğer sosyal bağlantılar gibi pek çok kavramı içinde barındıran sosyal destek kavramının köklerini; bakım veren ile kurulan ilişkilerin bireyin kendini ve dünyayı algılayışını etkilediğini iddia eden bağlanma teorisinden aldığı belirtilmektedir (Olsson ve diğerleri, 2016). Gottlieb ve Bergen (2010) sosyal desteği; hem resmi destek grupları hem de gayri resmi yardım ilişkileri bağlamında kişilerin mevcut algıladıkları veya profesyonel olmayanlar tarafından gerçekte sağlanan sosyal kaynaklar olarak; algılanan sosyal desteği ise kişinin içinde bulunduğu sosyal sisteme mensup kişiler tarafından çeşitli türlerde destek alabileceğine olan inancı olarak tanımlamışlardır. Cobb (1976) sosyal desteği; kişinin kendini karşılıklı yükümlülükler ağının bir parçası ve sevilen, değer verilen biri olduğuna inanması olarak tanımlamış ve bireylerin sosyal destek sayesinde pek çok yaşamsal stresin sonuçlarıyla ve sağlık sorunlarıyla daha kolay başa çıkabildiklerini öne sürmüştür. Ergenlerin sosyal destek sağladığı ebeveyn ilişkileri akran ilişkilerini de etkileyebilir. Ebeveyni kendisiyle övünen gençlerin arkadaşlarına olan güveni, nötr ve eleştiren ebeveyne sahip gençlerin arkadaşlarına duydukları güvenden yüksektir ayrıca ebeveyn tutumları (yetkeci ve hoşgörülü ebeveyn tutumları), ailenin gence fikrini sorması, sorumluluk vermesi, ergenin

kendini sevilen biri olarak görmesi aksi durumdaki ergenlere göre arkadaş paylaşımında daha fazla bulunmalarını sağlamaktadır (Demir ve diğerleri, 2005a). Özetle bireyin ihtiyaç duyduğunda destek görebileceğine olan inancı olarak tanımlanabilen sosyal destek temelde aile içi ilişkilerden etkilenebilir. Bulgular, stresör ve sosyal destek kaynakları olarak kişilerarası ilişkilerin ikili rolünü ortaya koyarak ergenlerin; tanıdık, olgun, arkadaş canlısı ve en önemlisi güven veren destek kaynaklarını kullandıklarını, en değerli destek türünün duygusal destek olarak görüldüğünü ancak ihtiyaçlar ve sunulan yardım arasında bir eşleşme olması gerektiğini göstermektedir (Camara, Bacigalupe ve Padilla, 2017). Kısacası düşük olarak algılanan sosyal destek yüksek heyecan arayışı düzeyi ile artan riskli davranışlarda bulunma eğilimini beraberinde getirebilir.

2.2. İlgili araştırmalar

Bu bölümde araştırmayı oluşturan; heyecan arayışı, dini inanç, algılanan sosyal destek, depresyon ve akademik kendini engelleme kavramları hakkında yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan araştırmalara yer verilecektir.

2.2.1. Ergenlik döneminde yaşanan sorunlar ile ilgili araştırmalar

Ergenlik dönemi sorunlarının en önemli bileşenlerinden birinin aile olduğu söylenebilir. Otoriter tutum gösterilen, bireyin ihtiyaçlarının önemsenmediği, katı ve sıkı disiplin kuralları uygulanan, bozuk ebeveyn ilişkilerinin olduğu, sosyo-ekonomik sorunların yaşandığı, istismar, sağlık sorunları ve sosyal sorunların bulunduğu işlevsiz ailelere sahip ergenlerin; anti-sosyal davranış gösterme, sigara kullanma, okul terk etme, intihar eğilimi, alkol kullanımı gibi davranışlara daha yatkın oldukları bulunmuştur (Arslan, 2012; Arslan ve Balkıs, 2014). Demir ve diğerleri (2005a) çalışmalarında; ebeveynleri tarafından fazlalık gibi hissettirilen, istenilmeyen ve sevilmeyen, eleştirilen, kusurlu bulunan ve bağırılan, iki ebeveyn yerine tek bakım verenle büyüyen gençlerin; arkadaşları ile olan paylaşımlarının da azaldığını, intihar düşüncelerinin olduğunu, yalnızlık ve güvensizlik duyguları yaşadıklarını; etrafında güvенеbileceđi ve boş zamanlarını geçirebileceği arkadaşı bulunmayan ergenlerin depresif belirtiler gösterme olasılıklarının arttığını, aile içinde yaşanan problemlerin flört ile de sorunlar yaşanmasına ve sorunlu flört ilişkilerinin de sapan davranış gösterme ve depresif belirtilerin artmasına sebep olduğunu tespit etmişlerdir. Madde bağımlılığı, tacize uğrama, inançsızlık, bağımlılık, kendine zarar

verme, cinsel kimlik sorunlarının intihar için risk faktörleri olduğu ve ebeveyni tarafından sevilen gençlerin intihar etme olasılıklarının azaldığı belirlenmiştir (Demir, Baran ve Ulusoy, 2005b). Bozkurt-Tiryaki'nin (2014) akademik başarısı sınıf ortalamasının altında kalan üstün yetenekli bireylerle yaptığı çalışmasında; ebeveynlerin demokratik tutumu arttıkça öğrencinin olumlu mükemmeliyetçilik düzeyinin yükseldiğini, koruyucu ve otoriter tutum arttıkça olumsuz mükemmeliyetçilik düzeyinin arttığı bulunmuştur. Üstün yetenekli bireylerin aileleri yaşadıkları güçlükler olarak; kariyer ve yaşam planı, dikkatsizlik, asabiyet/çabuk sinirlenme (Altun, 2015), yaşça kendisinden büyüklerle arkadaşlık etme (Ihlamur, 2017), sorularını cevaplandıramama, iletişim becerileri ve sorunlarını çözebilme, özel yeteneklerini fark etme ve belirleme, zihinsel, sosyal, duyuşsal ve kişilik özelliklerinin farkında olabilme (Çamdeviren, 2014) gibi konular olduğunu bildirmişlerdir. Bu bağlamda, aile içinde yaşanan sorunların psikolojik, sosyal ve duygusal sorunları da beraberinde getirebildiği için ailelerin bu konuda bilgi ve desteğe ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Yaşanan sorunlar cinsiyet, yaş, aile ve akran ilişkilerine göre değişim gösterebilir. Lise öğrencileri ile yapılan çalışmada sorunların cinsiyete göre farklılaşmadığı, öğretmen, arkadaş ve ergenlik dönemi sorunlarının yaşla birlikte azaldığı, meslek belirleme sorunlarının en çok 10. Sınıfta yaşandığı bulunmuştur (Haşimoğlu ve Aslandoğan, 2018). Çalışmalarda kız ergenlerin psikolojik sağlık göstergelerinin kötü olduğu (Eskin, 2000; Gürsu, 2011), kızların depresyon ve anksiyete gibi problemleri erkeklerden daha sık yaşadığı, sosyal yıkıcı ve dışsallaştırılmış sorunların da erkeklerde daha yaygın olarak görüldüğü, yaşla birlikte görülen sorunların çekingenlikten; dikkat sorunları, davranış problemleri, cinsel problemler ve agresyona en sonunda da anksiyete ve depresyona dönüştüğü saptanmıştır (Savi, 2008). Ayrıca ebeveyn eğitim düzeyi düştükçe içselleştirilmiş ve sosyal sorunlardan çok agresyon ile dışsallaştırılmış sorunların ortaya çıktığı, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve problem çözme becerilerinin ergenin yaşadığı sorunları anlamlı derecede etkilediği bulunmuştur (Savi, 2008). Toprak ve diğerlerinin (2004) yaptıkları araştırmaya göre ankete katılan öğrencilerin %26'sının madde kullandığı ve %21'nin intihar düşüncelerinin olduğu tespit edilmiştir. Eskin (2000) çalışmasında gençlerin %60'ında ciddi ruh sağlığı sorunları olduğunu, üçte birinde gündelik işlerden zevk almama, durgunluk ve keyifsizlik, karar vermede güçlük, baskı altında hissetme, dörtte birinde kişisel sorunlarla uğraşamama, dikkatini yoğunlaştıramama, mutsuzluk ve güçsüzlük gibi belirtiler olduğunu saptamıştır. Cross, Cassady ve Miller (2006) üstün

yetenekli ergenlerin intihar düşüncelerinin normal düzeyde olduğunu fakat erkeklerin intiharla ilgili düşüncelerinin kızlardan anlamlı derecede düşük olduğunu bulmuşlardır. Toçoğlu (2016) üstün yetenekli ergenlerin %45'inde depresyon bulgularına rastlamış, %34'ünde mükemmeliyetçilik eğilimi olduğunu saptamıştır. Alan yazında kişisel odaklı mükemmeliyetçiliğin depresyon ve anksiyete ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu, sosyal odaklı mükemmeliyetçiliğin ise depresyon, anksiyete, sosyal stres, öfke bastırma ve dışa dönük öfke ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur (Hewitt ve diğerleri, 2002). Üstün yetenekli ergenler kendileri hakkında normal ergenlere göre daha fazla hareketlilik ve hiperaktivite, dikkat eksikliği, daha düşük sosyal işlevsellik bildirilmiş, üstün zekalı olmanın iyi bir okul işlevselliği ve yaşam kalitesi sunmadığı bulunmuştur (Eren, Ömerelli-Çete, Avcil ve Baykara, 2018; Yıldırım, 2012). Üstün yetenekli ergenlerin destek ihtiyaçlarının olduğu konuların; başarısızlık korkusu, birden fazla kariyer seçeneği, mükemmeliyetçilik, üstün birey olmanın anlamı, başkalarının kendileri ile ilgili algıları hakkındaki endişeler (Altun, 2015), arkadaşları ile iletişim kurma, gruba uyum sağlama, zorbalıklardan kaçınma, kendi bir gruba ait hissetme olduğu (Peterson ve diğerleri, 2009), iletişim becerileri ve stres düzeyi ile ilgili sorunlar yaşadıkları (Elcik, 2015) ve kız üstün yetenekli ergenlerin erkeklerden daha fazla danışma ve rehberliğe ihtiyaç duydukları (Altun, 2015) saptanmıştır. Ayrıca üstün yetenekli ergenlerde olumsuz benlik, bedenselleştirme ve öfke-düşmanlık puan ortalamalarının Türkiye ortalamasından yüksek olduğu bulunmuştur (Erdem ve Baloğlu, 2018).

Akran ilişkileri ergenlik döneminde yaşanan sorunların kaynaklarından başka bir tanesidir denilebilir. Sabuncuoğlu, Ekinci, Bahadır, Akyuva, Altınöz, ve Berkem'in (2006) çalışmasına göre lise öğrencilerinin %66'sının akran zorbalığına uğradığı, %43'nün zorbalık yaptığı ve zorbalığa uğramanın depresyonla anlamlı ilişkisi olduğu saptanmıştır. Burnukara ve Uçanok (2012) da çalışmalarında ergenlerin %31 oranında zorba veya kurban olduklarını, zorbalığa uğramada cinsiyet açısından farklılık olmadığını, erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalık sergilediklerini, erkeklerin fiziksel, kızların ise ilişkisel zorbalığa ve eşyalara yönelik zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını, ortaokula göre lise de özellikle lisenin 2. yılında daha fazla zorbalığa uğradıklarını, kızların sosyal destek isteme konusunda daha başarılı olduklarını, erkeklerin ise mücadele gibi dışsallaştırma ve uzak durma gibi yöntemler tercih ettiklerini saptamışlardır. Üstün yetenekli bireylerde okullarda çeşitli sorunlar yaşayabilir. Öğretmenler tarafından bildirilen üstün yetenekli bireylerin sınıf içinde gösterdiği davranış sorunları; inatçı ve koruyucu davranışlar,

otoriteye karşı gelme, yerinde duramama, ders dışı işlerle uğraşma, izinsiz konuşma, konudan bağımsız konuşma, saygısızlık, aşırı kaygı, saldırgan davranışlar, şikâyetçi tutum (İnci, 2014), öğrenme sürecini engelleyen olumsuz davranışlar ve arkadaşlarına yönelik olumsuz davranışlar (Gökden-Kaya ve Ataman, 2017) olarak belirlenmiştir. Bu davranışların da üstün yetenekli ergenlerin akranları ile sorunlar yaşamasına sebep olabileceği söylenebilir. Uysaler'in (2015) arkadaşlığın önemi, temel iletişim becerileri, duyguları anlama ve ifade etme becerisi, kendini ve başkalarını tanıma becerisi, anlaşma becerisi, yardımlaşma becerisi, dışlanmayla baş etme becerisi, gruba katılma becerisi, oyun oynama becerisi, bağlantı kurma becerisi, arkadaşlığı sürdürme becerisi konularında yaptığı psiko-eğitimin üstün yetenekli bireylerin arkadaşlık becerilerini geliştirdiği bulunmuştur. Sonuç olarak ergenlik döneminde yaşanan sorunlara ve sonuçlarına dair pek çok çalışma bulunmasına rağmen bu dönemde heyecan arayışının bu sorunların ortaya çıkmasındaki etkisinin incelenmesini amaçlayan çalışmaların özellikle ülkemiz alan yazınında sınırlı olduğu söylenebilir.

2.2.2. Heyecan arayışı ile ilgili araştırmalar

Heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesi ile ergenlik döneminde bulunan bireylerin riskli, kural dışı ve problemlili davranışlara daha yatkın hale geldikleri söylenebilir. Lise öğrencilerinde %55 oranında en az bir kez sigara kullanımı, %55 oranında en az bir kere alkol kullanımı, %20 en az bir kere uyuşturucu kullanımı, %20'den fazlasında çalma, yalan söyleme ve zorbalık gibi antisosyal davranışa rastlanmış (Siyez, 2006), başka bir çalışmada da %62 oranında sigara kullanımı, %8 oranında uyuşturucu kullanımı, %8 adli vakaya karışma, %22 oranında yasaların izin vermediği araç kullanımı ve hız sınırlarını aşma, %15 alkollü içecek kullanımı, %13 kavgaya karışma gibi kuraldışı davranışlara rastlanmış ve erkeklerde bu davranışların daha yaygın olduğu bulunmuştur (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016). Alan yazında risk alma eğilimi, alkol kullanımı ve yıkıcılık toleransı gibi kişilik özelliklerinin problem davranışlarla daha çok ilişkili olduğu (Siyez, 2006), yaşam doyumu arttıkça riskli davranışların ve umutsuzluğun azaldığı (Savi-Çakar ve diğerleri, 2015), okul ve gelecek ile ilgili olumlu tutumların riskli davranışları azalttığı, ebeveynin koruyucu olarak aldığı rolün akranlardan daha önemli olduğu (Siyez, 2006) belirtilmiştir. Savi-Çakar ve Tagay'ın (2017) çalışmalarına göre ergenlerin öznel iyi oluşları ve algılanan sosyal desteğin, benlik saygısının arabuluculuk etkisiyle birlikte riskli davranışlardaki varyansın % 29' unu açıkladığı, ayrıca, benlik saygısı yüksek olan ergenlerin daha az riskli davranış

gösterdiğini bulunmuştur. Ergenlerin kural dışı davranışları üzerinde anlamlı yordayıcılar olarak; anne-babanın boşanmış olması, suça yatkın akranla arkadaşlık kurma, erkek olma, yaşça 17-18 aralığında olma, fazla soruna sahip olma belirlenmiştir (Yüksel-Şahin, 2013). Rogers, Elam, Chassin, Sternberg ve Bui (2018) yürüttüğü çalışmada ebeveynsel kontrol ve heyecan arayışı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu, heyecan arayışı ve alkol kullanımı arasında uzak pozitif ilişki, ebeveyn kontrolü ve alkol kullanımı arasında yakın pozitif ilişki olduğunu saptamışlardır. Duygusal tepki verebilme, problem çözme, gereken ilgiyi gösterme, iletişim, roller, davranış kontrolü ve genel işlevler açısından sağlıklı işlev gösteren aileye sahip ergenlerin ve yaşam kalitesi düşük olan ergenlerin daha fazla kuraldışı davranış gösterdiği bulunmuştur (Ateş ve Akbaş, 2012).

Heyecan arayışı düzeyleri yaşa ve cinsiyete bağlı olarak değişim gösterebilir. Çalışmalar; erkeklerin heyecan arayışı düzeyinin kızlardan daha yüksek olduğunu (Erol-Öngen, 2007; Romer ve Hennessy, 2007), heyecan arayışı ölçeğinin disinhibisyon ve deneyim arama alt ölçeklerinde erkeklerin kızlardan anlamlı derecede farklılaştığını (Erol-Öngen, 2007), hem kız hem de erkeklerde davranış sorunları ile erkeklerde daha çok madde kullanımı, kızlarda ise madde kullanımı ve riskli cinsel davranışların daha yaygın olduğunu (Byck ve diğerleri, 2015) ortaya koymuştur. Kızlarda heyecan arayışının ergenlik dönemindeki gelişimle paralel olarak erkeklerden önce yükseliş gösterdiği ve hızlıca düştüğü, erkeklerin dürtü kontrolünün kızlara göre daha yavaş geliştiği saptanmıştır (Shulman ve diğerleri, 2015). Sinha ve diğerleri (2007) çalışmalarında artan yaşla birlikte ergenlerin riskli davranışlarının da arttığını bulmuşlar ve bunu; hormonal değişiklikler, fiziksel büyüme, ebeveyn veya bakıcıdan bağımsız faaliyetlerde bulunma, araba sürme ve gençleri yeni davranışlara teşvik eden kültürel unsurlara bağlamışlardır.

Heyecan arayışı pek çok değişkenle ilgili olabilir. Depresyon ve heyecan arayışı arasında anlamlı ilişkiler bulan Carton ve diğerlerinin (1992) depresif örnekleme bulunan kişilerin duygusal baskılama, dürtüsellik ve sinirlilik tarafında heyecan arayışı düzeylerinin daha yüksek olduğunu; duygusal yetersizlik, davranışsal (monotonluk ve cevap eksikliği vb.) ve öznel (anhedonia ve duygusal kayıtsızlık) tarafında ise heyecan arayışı düzeylerinin daha düşük olduğunu gösteren çalışmalarına ek olarak Farmer ve diğerleri (2001) depresyondaki deneklerin heyecan arayışı puanlarının düşük olduğunu bulmuşlardır. Ergenlerde saptanan düşük kararlı heyecan arayışı düzeyi (yaygınlığı %20); agresyon, suçluluk ve madde kullanımına, artan heyecan düzeyi (yaygınlığı %60); zamanla artan riskli davranışlarda bulunmaya, heyecan arayışı düzeyinde artışa ve kararlı yüksek heyecan arayışı düzeyi

(yaygınlığı %20); yüksek düzeyde agresyon, suçluluk ve madde kullanımına sebep olabilmektedir (Lynne-Landsman ve diğerleri, 2011). Heyecan arayışı düzeyinin en önemli yordayıcılarının; ergenlik çağındaki heyecan arayışı düzeyi, sosyal uyum, akran suçluluğu, duygusal stres ve madde kullanımı, istismara uğrama, düşük olarak algılanan sosyal destek düzeyi, anne ve baba ilişki düzeylerinin düşük algılanması, evde şiddet, alkol ve madde kullanımı, akran suçluluğu ve huzursuz aile ortamı olduğu belirlenmiş (Bal, 2010; Stacy ve diğerleri, 1991), sosyal destek zaman içinde arttıkça kişilerin riskli davranışlarda bulunma olasılıklarının azaldığı saptanmıştır (Stacy ve diğerleri 1991).

Seeley (2004) üstün yetenekli ergenlerin beklenmedik düşük başarı sebebiyle uyuşturucu kullanımı, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, okulu bırakma, suçluluk ve evden kaçma gibi riskli davranışlarda bulunmaya daha açık hale geldiğini iddia etmektedir. Rioux, Castellanos-Ryan, Parent, Vitaro ve Séguin (2019) heyecan arayışının düşük, ebeveynsel bilginin yüksek olduğu durumlarda madde kullanımının düşük olduğunu saptamışlardır. Çinli ergenlerle yapılan çalışmada heyecan arayışının akıllı telefon kullanımı ile pozitif anlamlı ilişkisi olduğu ve sosyal destek arttıkça bu ilişkinin daha da güçlendiği, düşük depresyon düzeyinin de aynı şekilde bağımlılık ve heyecan arayışı arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirdiği saptanmıştır (Wang, Lei, Wang, Nie, Chu ve Jin, 2018). Donohew, Hoyle, Clayton, Skinner, Colon ve Rice (1999) 2 yıllık sürede akranların alkol ve uyuşturucu madde kullanımlarının heyecan arayışına doğrudan etkisi olduğunu, kişinin kendi kullanımının ise doğrudan etkisi olmadığını bulmuşlardır. Siyez (2014) lise öğrencilerinde heyecan arayışının alt boyutları; heyecan ve macera arama, yaşantı arayışı, sıkılmaya yatkınlık ve disinhibisyonun problemleri internet kullanımı ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Dini inancın ergenin riskli davranışlarda bulunmasında koruyucu bir faktör olduğu, sağlıkla ilgili geleneksel davranışlar ve pozitif tutumda model olan arkadaşların 1 yıl sonra bile ergenin riskli davranışında olumsuz akranların etkisini azalttığı bulunmuştur (Cattellino ve diğerleri, 2014).

2.2.3. Akademik kendini engelleme ile ilgili araştırmalar

Akademik başarının düşmesinde etkili olan akademik kendini engelleme pek çok açıdan değerlendirilebilir. Düşük akademik kendini engelleme seviyesine sahip olanlara karşılık yüksek akademik kendini engellemeye sahip bireylerin amaçları aynı olduğunda daha düşük not alacaklarına, yaptıkları yanlışlarda daha az hata payı olduğuna ve daha kötü

performans sergilediklerine inandıkları belirlenmiştir (Direen, 2005). Akça (2012) üniversite öğrencileri ile yürüttüğü çalışmada kendini engellemenin başarı ile negatif, geç mezun olma ve kontrol denetimi ile pozitif ilişkili olduğunu bulmuştur. Cinsiyet ve sınıf düzeyinde akademik kendini engelleme davranışında farklılık bulunmamış, akademik kendini engellemenin performans hedef yönelimi ve başkalarını memnun etme ile pozitif ilişkili olduğu saptanmıştır (Leondari ve Gonida, 2007). 8. Sınıflarla yapılan çalışmalarda okuldaki performans hedefi ile ilgili algılar ve kişisel performans hedefleri, 5. sınıfta performans hedefleri ile ilgili öğretmen ve öğrenci algıları, düşük akademik başarı kendini engelleme ile ilişkili bulunmuş, erkeklerin bu stratejileri kızlardan fazla kullandıkları saptanmıştır (Midgley ve Urđan, 1995; Midgley, Arunkumar ve Urđan, 1996; Urđan, Midgley ve Anderman, 1998). 7. Sınıflarla yapılan çalışmalarda da performanstan kaçınma hedefleri ile akademik kendini engelleme arasında pozitif ilişki bulunmuştur (Midgley ve Urđan, 2001).

Araştırmalar; akademik kendini engelleme düzeyi yüksek bireylerde görülen olumsuzluklara işaret edebilir. Uyumsuz ve yanlış başarı stratejilerinin ergenlerde düşük özgüven, içselleştirilmiş ve özellikle dışsallaştırılmış problem davranışlara yol açtığı (Aunola ve diğerleri, 2000), problemleri davranışların da akademik kendini engelleme ve düşük başarı, düşük özgüven ve depresyonla ilişkisi bulunduğu (Nurmi, 1993) saptanmıştır. Akademik kendini engelleme ve uyumsuzluğun birbirini güçlendirdiği, akademik kendini engellemenin yeterlilik memnuniyetini düşürerek olumsuz ruh haline sebep olduğu, kendini engellemenin zaman içinde bireylerin madde kullanımını artırdığı bulunmuştur (Zuckerman ve Tsai, 2005). Akademik kendini engelleme ile depresyon, stres, kaygı arasında pozitif güçlü ilişki olduğu (Sahrañç, 2011), depresif kişilerin kendini engellemeye depresif olmayan kişilerden daha yatkın oldukları saptanmıştır (Weary ve Williams, 1990). Kendini engellemenin; özerklik netliği, derin öğrenme, öz-düzenlenmiş öğrenme ve sınav notları ile negatif, yüzeysel öğrenme ve sınav kaygısı ile pozitif ilişki gösterdiği (Thomas ve Gadbois, 2007), yüksek akademik kendini engelleme eğilimi olan öğrencilerin; daha az özerklik netliği, daha düşük akademik öz-yeterlik, daha büyük sınav kaygısı, daha yüzeysel öğrenme stratejileri bildirdiği ve sınavlarda daha düşük puan aldıkları saptanmıştır (Gadbois ve Sturgeon, 2011). Kendini engellemenin; algılanan sosyal destek, anksiyete duyarlılığı, akademik ortalama ve narsistik kişilik özelliklerinden kendine yeterlik, otorite ve hak iddia etme (Kalyon ve diğerleri, 2016), öz saygı, öz anlayış ve akademik özyeterlilik tarafından yordandığı ve öz saygı arttıkça akademik kendini

engellenen azaldığı bulunmuştur (Barutçu- Yıldırım ve Demir, 2017). Balkıs ve Duru'nun (2010) çalışmasına göre kendini engelleme davranışı yükseldiğinde performans benlik saygısı düzeyi ve benlik saygısı düşmekte, bu da akademik başarının düşmesini kolaylaştırmaktadır.

2.2.4. Depresyon ile ilgili araştırmalar

Hem ülkemiz alan yazınında hem de yabancı kaynaklarda ergenlik dönemi depresyonları ile ilgili pek çok kaynağa ulaşılabilir. Pössel ve diğerleri (2017) gençlerin %20'sinde depresif bulgulara rastlamışlardır. Ülkemizde gençlerin %37'sinde hafif-orta düzeyde, %10.8'inde orta-ciddi düzeyde depresyon bulgularına rastlanmıştır (Bingöl ve diğerleri, 2011). Başka bir çalışmada ergenlerin %18'inde depresyon bulgularına rastlanmış ve kızlarda depresyonun daha yaygın olduğu ve aldıkları depresyon puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur (Eskin ve diğerleri, 2008). Çocuk ve ergen psikiyatri bölümüne başvuranların %78.6'sını ergenlerin oluşturduğu ve başvuranlar arasında depresyonun görülme sıklığının erkeklerde %6.9, kızlarda %11.3 olduğu saptanmıştır (Türkoğlu, 2014). Benzer başka bir çalışmada çocuk ve ergen psikiyatri bölümüne başvuranların %67'sinin 7-18 yaşları arasında olduğu ve erkeklerde depresyon oranının %12.4, kızlarda %21.9 oranında olduğu görülmüştür (Aktepe ve diğerleri, 2010). Üstün yetenekli ergenlerin %45'inde depresyona rastlanmış ve benlik saygısı düştükçe depresyonun arttığı bulunmuştur (Toçoğlu, 2016). Düşük not ortalaması, zayıf arkadaş ve aile desteği ile düşük sorun çözme beceri düzeyleri erkeklerin depresyonunun, düşük aile ve arkadaş desteği, düşük baba eğitimi ve düşük problem çözme beceri düzeyleri kız öğrencilerin depresyonun yordayıcıları olarak bulunmuştur (Eskin ve diğerleri, 2008). Görker ve diğerleri (2004) erkeklerde hareketlilik, dikkat dağınıklığı, yalan söyleme ve çalma davranışı gibi dışa yönelim bulgularının olduğunu, kızlarda bedensel bulgular, anksiyete ve depresif bulgular gibi içe yönelim bulgularının daha yaygın olduğunu, kızlarda depresyon, anksiyete ve bedensel yakınmaların erkeklere oranla daha yüksek olduğunu ve yaşla birlikte artma eğiliminde olduğunu bulmuşlardır.

Depresyon ile sosyal fobi (Bayramkaya ve diğerleri, 2005), sosyal işlevsellik (Bingöl ve diğerleri, 2011) arasında ileri düzeyde anlamlı ilişki saptanmış, depresyon ve aile ile öğretmenden alınan sosyal destek arasında negatif ilişki olduğu bulunmuştur (Pössel ve diğerleri, 2017). Sinha ve diğerleri (2007) dini inancın depresyonu azalttığını, depresyonun

yaşla birlikte arttığını ve benlik saygısının depresyonla pozitif ilişki içinde olduğunu bulmuşlardır. Arkadaşlarına güvenen ergenlerin de (%78) depresif belirtilerinde azalma olduğu bulunmuş, daha esnek düşündükleri tespit edilerek okulda sırlarını paylaşabilecekleri arkadaşı olan ergenlerin evden kaçma eğiliminin düşük olduğu, “insanlar beni anlamıyor” hissini az yaşadıkları, başkalarından daha kolay yardım istedikleri, kendileriyle daha barışık oldukları, depresyon belirtilerini daha az gösterdikleri; arkadaşlarına güvenmeyen ergenlerin hayatı anlamlı ve yaşamaya değer bulmadıkları, yaşama arzusunu kaybettikleri, intihar ve depresyona daha yatkın oldukları bulunmuştur (Demir ve diğerleri, 2005a).

Üstün ergenlerde tipik olarak gözlenen mükemmeliyetçilik özelliklerinin depresyon, anksiyete, sinir, sosyal stres, öfke bastırma ve dışa dönük öfke ile bağlantısı bulunmaktadır (Hewitt ve diğerleri, 2002). Çalışmalar üstün yeteneklilerin mükemmeliyet, depresyon ve kaygı düzeylerinin normal olan akranlarına benzer olduğunu, hem normal hem üstün yetenekli erkek ergenlerin mükemmeliyet, depresyon ve kaygı düzeylerinin kızlardan yüksek olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2012; Kanlı, 2011). Eren ve diğerleri (2018) de üstün yetenekli ergenlerde daha fazla depresif belirti saptamıştır. Ayrıca üstün yetenekli ergenlerde de yaşla birlikte stres düzeyinin arttığı saptanmıştır (Peterson ve diğerleri, 2009). Bu çalışmaların verilerine karşıt olarak Erdem ve Baloğlu (2018) çalışmalarında üstün yetenekli ergenlerin depresyon ve kaygı düzeylerinin Türkiye ortalamasından düşük olduğunu, erkek ve kız üstün yetenekli ergenler arasında herhangi bir fark olmadığını bulmuşlardır.

2.2.5. Dini inanç ile ilgili araştırmalar

Ergenlik döneminde dini inanç ve katılım bireyler üzerinde önemli etkilere sahip olabilir. Amerikalı 13-18 yaş aralığındaki gençlerle yapılan araştırmalardan derlenen bilgilere göre; gençlerin üçte birinin dini çok önemli veya önemli olarak niteledikleri fakat dine sadakati aynı ölçüde önemli görmedikleri, kızların erkeklerden daha fazla dindar olduğu, yaşla birlikte dindarlığın azalmadığı, ergenlerden %15'nin din hakkında herhangi bir duygu ve düşünceye sahip olmadığı saptanmıştır (Smith ve diğerleri, 2003). 3.290 ergenle yürütülen The National Study of Youth and Religion (NSYR) araştırmasında da 2002-2005 yılları arasında 13-17 yaşlarında ve 16-21 yaşlarında iki kez görüşülen ergenlerin dindarlık düzeyleri ile ilgili yürütülen çalışmada da ergenlerin dindarlık düzeylerinin düşüş

gösterdiği fakat anlamlı bir farklılık yaşanmadığı bulunmuştur (Denton ve diğerleri, 2008). Ülkemizde kız lise öğrencileri ile yapılan çalışmada da inanç düzeyinin yüksek, davranış ve uygulamanın düşük olduğu bulunmuştur (İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013). Gürsu (2011) erkek öğrencilerin kızlardan daha düşük dindarlık düzeyine sahip olduklarını ve dindarlık düzeyi arttıkça psikolojik sağlıklılığında arttığını saptamıştır. Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da kızların erkeklere göre, gelir düzeyi yüksek olanların düşüklere göre, anneleri okur-yazar ve ilkokul mezunu olanların olmayanlara göre, din eğitimi alanların almayanlara göre, din eğitimlerini dini eğitimi veren kurum ve kuruluşlardan alanların almayanlara göre ve ailesi çok dindar olanların olmayanlara göre kendilerini anlamlı derecede daha dindar buldukları saptanmıştır (Kımtır, 2012).

Dini inancın koruyucu bir faktör olarak ergenlerin iyi oluşları ile ilişkisini gösteren çalışmalara alan yazında rastlanabilir. Dini bağlılığın depresyon, paranoya ve diğer psikolojik rahatsızlıklarla negatif ilişkili olduğu (Salsman ve Carlson, 2005), düşük anksiyete düzeyi ve stresle başa çıkma ile ilişkili olduğu (Plante ve diğerleri, 2000), stres ve depresyonu azalttığı, toplumsal dini katılımın sosyal destek ve sosyal ilişkiler sağlayarak depresyon, stres ve intihar düşüncelerini azaltmaya yönelik etki gösterdiği saptanmıştır (Nooney, 2005). Ülkemizde de İmamoğlu ve Ferşadoğlu (2013) kız lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada dini inancın psikolojide olumlu etkileri olduğunu bulmuşlardır. Amerikalı ergenlerle yapılan çalışmada dinin algılanan önemi, ibadet hizmetlerine katılım ve dinsel gençlik grubuna katılım olarak ölçülen dini inancın altı riskli davranışı (sigara içme, alkol kullanımı, okuldan kaçma, cinsel aktivite, marihuana kullanımı ve depresyon) azalttığı bulunmuştur (Sinha ve diğerleri, 2007). Cattelino ve diğerleri de (2014) 14-16 yaşında 908 ergenle yaptıkları çalışmada dini inancın; kişisel beceriler(algılanan düzenleyici öz-yeterlilik, sapma konusunda hoşgörüsüz tutumlar) ve uyum becerileri (sağlığa, okula, dine) arasında riskli davranışlarda bulunmada en önemli koruyucu faktör olduğunu bulmuşlardır. Ülkemizde 650 lise öğrencisiyle yapılan çalışmada ergenlerin din eğitimi sayesinde; hayatta karşılaştıkları sorunlara çözüm bulma konusunda daha başarılı oldukları, dini konulardaki şüphelerinin azaldığı, duygu, düşünce ve davranışlarının olumlu yönde etkilendiği, hoşgörü ve barış duygularının gelişimine katkı sağladığı, kendine güveni artırdığı ve kendini gerçekleştirmeye önemli katkılar sağladığı saptanmıştır (Bahçekapılı, 2011).

2.2.6. Algılanan sosyal destek ile ilgili araştırmalar

Aile, akran ve özel kişilerden algılanan sosyal destek düzeyinin ergenlerin ruh sağlığında önemli etkilere sahip olduğu söylenebilir. İsveçli ergenlerle yapılan bir çalışmada ergenlerin ev ve okul ile ilgili konularda daha çok ebeveyn desteğine, bozuk ruh hali ve alkol- cinsellik konularında daha çok akran desteğine ihtiyaç duydukları, kızların erkeklere göre hem akran hem ebeveynden destek alma konusunda daha başarılı oldukları saptanmıştır (Olsson ve diğerleri, 2016). Toprak ve diğerlerinin (2004) çalışmasına göre ergenler ruhsal problemlerini %31 oranında anneleri ile, %28 oranında kız arkadaşları ile, %9 oranında erkek arkadaşları ile; bedensel problemlerini ise % 52 oranında anneleri ile, %16 oranında babaları ile, % 7 oranında kız arkadaşları ile paylaşmakta ve yaş ilerledikçe ebeveyn yerine arkadaşını tercih etme oranları artmaktadır. Benzer başka bir araştırmada ergenler sorunlarını kiminle paylaştikları, kimden destek aldıkları sorusuna %37'si anneden, %9'u babadan, %13'ü arkadaşlardan cevabını vermiştir (Bingöl ve diğerleri, 2011). Görker ve diğerleri (2004) çocuk ve ergen ruh sağlığı bilim dalına başvuruda bulunan 12-18 yaş aralığındaki 1079 ergen ile yaptıkları çalışmada ergenlerin Őikayetleri arasında yaşıtları ile anlaşamamanın kızlarda %7.93 erkeklerde %9.40 oranında görüldüğünü saptamışlardır.

Ergenler sosyal destek alamadığını düşündüğünde depresyona ve davranış sorunlarına daha yatkın hale gelebilir. Eskin ve diğerleri (2008) zayıf arkadaş ve aile desteğinin hem kız hem erkek ergenlerde depresyonun bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Ergenlik dönemi boyunca sağlanan sosyal desteğin yetişkinlikteki heyecan arayışı düzeyini düşürdüğü saptanmıştır (Stacy ve diğerleri, 1991). Depresyon ve sosyal destek arasında negatif ilişki saptanmış, depresyonda olan bireylerin arkadaş desteğinin yetersiz olduğu ve sosyal destek arttıkça depresyonun azaldığı belirlenmiştir (Bingöl ve diğerleri, 2011). Benzer Şekilde Pössel ve arkadaşları'nın (2017) 1452 ergenle beş yıl boyunca yürüttükleri çalışmada aile ve öğretmenden alınan sosyal desteğin depresyonla negatif bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Üstün ergenlerde algılanan sosyal desteğin; iletişim becerileri, problem çözme becerileri, stresle başa çıkma becerileri, kendilik değerini artıran beceriler gibi sosyal-duygusal öğrenme becerilerini artırdığı, yaşıtları ile benzer sonuçlar göstererek en yüksek sosyal desteği aileden en düşük akran ve öğretmenden gördükleri, kızların erkeklerden anlamlı derecede daha yüksek sosyal destek algıladıkları bildirilmiştir (Elcik, 2015). Kullanılan sosyal medya araçları da algılanan sosyal desteği etkileyebilir. Frison ve Eggermont (2016) Facebook kullanım Őekilleri ve algılanan çevirim içi sosyal desteğin

ergen depresyonlarına etkisini inceledikleri çalışmada aktif Facebook kullanımının ergenlerin algıladıkları destek düzeyine pozitif etkileri olduğunu bulmuşlardır. Li ve arkadaşları (2018) Çinli ergenlerle yaptıkları çalışmada algılanan sosyal desteğin stres önleyici bir faktör olarak psikolojik güvensizlik ve depresif belirtiler arasındaki pozitif ilişkiyi azalttığını ve siber mağduriyeti önlediğini bulmuşlardır.

2.3. Alan yazın taraması sonucu

Alan yazın tarandığında ülkemizde ve yurt dışında ergenlik döneminde yaşanan sorunlar ile çeşitli demografik değişkenler açısından bu sorunların değerlendirildiği pek çok çalışmanın bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde ülkemizde ve yurtdışında yapılan araştırmalarda ergenlerde görülen depresyonun demografik değişkenler, sosyal destek ve dini inanç açısından incelendiği çalışmalar bulunmasının yanı sıra üstün yetenekli bireylerin depresyon düzeyleri ile ilgili de çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde bulunan normal ve üstün yetenekli ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından karşılaştırıldığı çalışmalara rastlanamamıştır. Ergenlerde heyecan arayışının; aile ve akran ilişkileri, cinsiyet, yaş, algılanan sosyal destek, benlik saygısı, ortaya çıkan riskli davranışlar gibi değişkenler açısından incelendiği fakat normal ve üstün yetenekli bireylerin bu değişkenler açısından karşılaştırılmadığı görülmüştür. Ayrıca ülkemiz alan yazınında heyecan arayışı ile akademik kendini engelleme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan yeterli sayıda çalışma bulunmadığı saptanmıştır. Heyecan arayışını yordayan değişkenler hakkında yurtdışında çalışmalar yapılmış olsa da bunun yeterli olmadığı, ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların da sınırlı sayıda olduğu görülmüştür.

Dini inanç ile ilgili yapılan çalışmaların demografik değişkenler, depresyon düzeyleri, riskli davranışlarla ilişkisi ve olumlu etkileri konularında yoğunlaştığı fakat ergenlerde dini inanç düzeylerinin heyecan arayışı tarafından yordanıp yordanmadığını belirleyen çalışmaların özellikle ülkemiz alan yazınında yer bulamadığı görülmüştür. Benzer şekilde algılanan sosyal destek ve akademik kendini engellemenin demografik değişkenler, depresyon ve problemlerle ilişkileri açısından incelendikleri çalışmalar bulunmasına karşın heyecan arayışını yordayıp yordamadıklarına dair çalışmaların alan yazınımızda olmadığı görülmüştür. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın ergenlerde heyecan arayışı düzeylerinin belirlenerek demografik değişkenler ve dini inanç, algılanan

sosyal destek, depresyon ve akademik kendini engelleme tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesinde alan yazına katkı sunulması amaçlanmaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, araştırmanın çalışma grubuna, araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ve veri analizi için kullanılan tekniklere ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın yöntemi

Araştırmanın modeli nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli ile oluşturulmuştur. Tarama modelinde amaç; değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve genellemelere ulaşmak olduğu için veriler istatistiki işlemlere uygun olacak şekilde toplanmakta ve değerlendirilmektedir (Karasar, 2010). Araştırmada ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri; akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç, algılanan sosyal destek ve çeşitli demografik değişkenler (cinsiyet, üstün yetenekli olup olmama, anne çalışma durumu, sınıf düzeyi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, kardeş sayısı) açısından incelenmiştir.

3.2. Araştırmanın çalışma grubu

Araştırmacının verilere kolay ulaşabilmesi göz önünde bulundurularak araştırmaya katılan normal lise öğrencileri ile üstün yetenekli ortaokul ve lise öğrencileri Sakarya ilinden, ortaokul öğrencileri Kocaeli ilinden seçilmiştir. Yapılan analizler sonucunda uç değerlere sahip olduğu belirlenen 23 kişiye ait veriler çıkarılmıştır. Araştırma grubunu oluşturan 394 kişinin; 207'si (%52,5) kız, 187'si (%47,5) erkektir. Çalışmaya katılanların 105'i (%26,6) BİLSEM'e giden üstün yetenekli bireylerden, 289'u (%73,4) normal bireylerden oluşmaktadır. 5. sınıfa giden 63 (%16), 6. sınıfa giden 40 (%10,2), 7. sınıfa giden 51 (%12,9), 8. sınıfa giden 42 (%10,7), 9. sınıfa giden 33 (%8,4), 10. sınıfa giden 49 (%12,4), 11. sınıfa giden 44 (%11,2) ve 12. sınıfa giden 72 (%18,3) kişi bulunmaktadır. Çalışmaya katılan bireylerin anne eğitim durumu; 205'i (%52) ortaokul ve altı, 105'i (%26,6) lise, 80'i (%20,3) üniversite ve 4'ü (%1) anne eğitim durumu belirtmemiş şeklinde olurken baba eğitim durumu 151'i (%38,3) ortaokul ve altı, 123'ü (%31,2) lise,

117'si (%29,7) üniversite ve 3'ü (%0,8) baba eğitim durumu belirtmemiş şeklindedir. Annesi çalışanlar 135 (%34,3), çalışmayanlar 258 (%65,5) ve anne çalışma durumu belirtmemiş 1 (%0,3) kişi iken kardeşi olmayanlar 30 (%7,6), 1 kardeşi olanlar 156 (%39,6), 2 kardeş olanlar 114 (%28,9), 3 kardeş ve üzeri olanlar 93 (%23,6) ve kardeş sayısı belirtmemiş 1 (%0,3) şeklindedir.

3.3. Veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri

İlgili verilerin toplanabilmesi için ölçekleri geliştiren ve Türkçe uyarlamasını yapan araştırmacılardan elektronik posta yolu ile izin alınmıştır. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları 2018-2019 eğitim öğretim yılı içinde ortaokul ve liselerde eğitim gören normal ergenlere ve üstün yetenekli tanısı almış, BİLSEM'e devam eden ortaokul ve lise kademesinde eğitim gören ergenlere uygulanmıştır. Bir katılımcı ortalama 30 dakikada veri toplama araçlarını doldurabilmiştir. Veriler araştırmacı tarafından toplanmıştır. Uygulamalardan önce katılımcılara çalışma ve elde edilen verilerin nasıl kullanılacağı açıklanmış, samimi ve dürüst bir şekilde doldurmalarının araştırmanın kullanılabilirliği ve ölçüm gücü açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Öğrencilere çalışmanın amacı ve önemi ile ilgili 3 dakikalık bilgilendirmeler yapılmıştır.

Araştırmada katılımcıların demografik değişkenlerine ilişkin bilgiler araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, heyecan arayışı düzeyine ilişkin bilgiler Ergenler İçin Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği, dini inanca ilişkin bilgiler Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği, algılanan sosyal desteğe ilişkin bilgiler Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, depresyona ilişkin bilgiler Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği ve akademik erteleme düzeyine ilişkin bilgiler Akademik Kendini Engelleme Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formda örneklem grubunda yer alan ergenlerin; cinsiyetleri, sınıf düzeyleri, BİLSEM'e devam etme durumları, anne ve baba eğitim düzeyleri, anne çalışma durumu ve kardeş sayısını belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Ergenler İçin Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği

Araştırmada heyecan arayışı düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Stephenson ve diğerleri (2003) tarafından geliştirilen ve Çelik (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Ergenler İçin Kısa Heyecan Arayışı Ölçeği kullanılmıştır. Dört maddeden ve tek faktörden oluşan ölçek 4'lü (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 2 = Katılmıyorum, 3 = Katılıyorum, 4 = Tamamen katılıyorum) Likert tipidir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçekten alınan puanlar 4-16 arasındadır. Alınan puanın yüksek olması heyecan arayışı düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Dilsel eşdeğerliliğin belirlenmesi amacıyla yapılan Pearson çarpım moment korelasyon analizine göre; ölçeğin Türkçe ve İngilizce versiyonları arasındaki madde korelasyon katsayılarının 0.64 ile 0.88 arasında değiştiği saptanmıştır. Ölçeğin geçerliliğini belirlemek amacıyla uygulanan yapı geçerliliği tekniğine göre; Açıklayıcı Faktör Analizi(AFA) kullanılmıştır. Geçerlilik için yapılan AFA sonucunda ölçeğin orijinaline uygun toplam varyansın %64.02'sini açıklayan tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Faktör analizi sonucunda faktör yüklerinin 0.74 ve 0.84. arasında sıralandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha ve test-tekrar test teknikleri kullanılmıştır. Buna göre ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .81 olarak bulunmuş ve $p < 0.01$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Test-tekrar test sonucu da .84 bulunmuştur. Ölçeğe ilişkin düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının 0,56 ile 0,68 arasında değiştiği, madde analizi için ölçek toplam puanlarının alt %27 ve üst %27'lik grupların madde ortalama puanları arasındaki farkların belirlenmesi amacıyla yapılan ilişkisiz t-testine göre de t değerlerinin de 20.24 ($p < .001$) ile 25.66 ($p < .001$) arasında değiştiği ve sonuçların $p < 0.001$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Bu bilgiler ışığında ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.3. Akademik Kendini Engelleme Ölçeği

Araştırmada ergenlerin akademik kendini engelleme düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Urdan ve Midgley (2001) tarafından geliştirilen, Anlı ve diğerleri (2018) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılan Akademik Kendini Engelleme Ölçeği kullanılmıştır. Toplam 6 madde ve tek faktörden oluşan ölçek 5'li (1 = Hiç, 2 = Nadiren, 3 = Bazen, 4 = Çoğu Zaman, 5 = Her Zaman) Likert tipidir. Ölçekten alınan puanlar 6-30 arasındadır. Ölçekten

alınan puanların yüksek olması akademik kendini engelleme düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucuna göre ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .81 bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre uyum indeksleri; $\chi^2 /df = 1.127$, RMSEA = 0.018, NFI = 0.98, CFI = 0.99, IFI = 0.99, RFI = 0.97, RMR = 0.030, GFI = 0.99 ve AGFI = 0.98 olarak saptanmış ve ölçeğin iyi bir uyuma sahip olduğu, Türk kültürü için doğrulandığı belirlenmiştir. Ayrıca ölçek başka ölçeklerle karşılaştırıldığında da pozitif anlamlı korelasyon göstermiştir. Buna göre ölçeğin ergenlerin akademik kendini engelleme düzeylerini ölçmede geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.4. Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği

Araştırmada ergenlerin algıladıkları depresyon düzeyinin belirlenmesi amacıyla Brooks ve diğerleri (2003) ile LeBlanc ve diğerleri (2002) tarafından geliştirilen; Balcı-Çelik ve Uysal-Atabay (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği kullanılmıştır. Toplam 11 madde ve tek faktörden oluşan ölçek 4'lü (0 = Neredeyse Hiç, 1 = Bazen, 2 = Sıklıkla, 3 = Her Zaman) Likert tipidir. Ölçekten alınan puanlar 0-33 arasındadır. Ölçekten alınan puanların yüksek olması depresif belirtilerin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi amacıyla yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmış; Kaiser-Meyer Örneklem yeterliliği katsayısının .83, ve Barlett küresellik testinin anlamlı olduğu ($p < .001$), BIC değerinin en küçük 156.53 olduğu ve son olarak optimal paralel analiz sonuçlarında ölçeğin tek faktöre sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yapılan doğrulayıcı faktör analizi; tek faktörlü modelin model veri uyumunun mükemmel olduğunu göstermiştir ($\chi^2 = 60.758$, $\chi^2/sd = 1.38$, CFI = .966, TLI = .958, RMSEA = .058, $p = .342$ % 90 G.A [.006-.090), WRMR = .684). Ölçeğin geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla ölçek toplam puanı ile cinsiyet ve akademik başarı arasında yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)'ne göre cinsiyet (Welch $F(1, 228.58) = 8.14$, $p < .01$) ve akademik başarı ($F(3, 227) = 3.23$, $p < .05$) anlamlı düzeyde farklılaşmış ve ölçeğin gruplar arası geçerliliği kanıtlandırılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı analizine göre ölçeğin iç tutarlılığının .82 olduğu

bulunmuştur. Buna göre ölçeğin ergenlerin depresyon düzeylerinin belirlenmesinde geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.5. Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği

Araştırmada ergenlerin dini inanç düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Horozcu ve Demir (2018) tarafından geliştirilen Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği kullanılmıştır. 18 maddeden ve tek faktörden oluşan ölçek 5'li (1 = Hiçbir Zaman Böyle Düşünmüyorum, 2 = Nadiren Böyle Düşünüyorum, 3 = Ara Sıra Böyle Düşünüyorum, 4 = Genellikle Böyle Düşünüyorum, 5 = Her Zaman Böyle Düşünüyorum) Likert tipidir. Ölçekten alınan puanlar 18-90 arasındadır. Ölçekte 7 (5.,6.,10.,12.,16.,17. ve 18.) ters madde bulunmaktadır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça dini inancın arttığı söylenebilir.

Ölçeğin geçerliliğini belirlemek amacıyla uygulanan yapı geçerliliği tekniğine göre; Açıklayıcı Faktör Analizi kullanılmıştır. Geçerlilik için yapılan AFA sonucunda ölçeğin toplam varyansın %51.8'ini açıklayan tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan Cronbach's Alpha analizine göre ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .938 olarak bulunmuş, iki yarı arasındaki korelasyon katsayısı $r = .865$ ve Spearman-Brown Coefficient katsayısı .928, Guttman Split-Half Coefficient katsayısı .922 olarak bulunmuştur. Ayrıca doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum indeksleri $X^2 / df = 3.637$, RMSEA = 0.080, NFI = 0.97, NNFI = 0.97, CFI = 0.98, IFI = 0.98, RFI = 0.96, RMR = 0.037, SRMR = 0.042, GFI = 0.89 ve AGFI = 0.86 olarak saptanmıştır. Bu bilgilere göre ölçeğin ergenlerin dini inanç düzeyini ölçmede geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

3.3.6. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Araştırmada ergenlerin algıladıkları sosyal destek düzeyinin belirlenmesi amacıyla Zimet ve diğerleri (1988) tarafından geliştirilen, Eker ve Arkar (1995) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ve Eker, Arkar ve Yıldız (2001) tarafından gözden geçirilen formunun psikometrik ölçümleri yapılan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Toplam 12 madde ve 4'er madde içeren 3 faktör (aile, arkadaş, özel insan)'den oluşan ölçek 7'li (1 = Kesinlikle Hayır, 7 = Kesinlikle Evet) Likert tipidir. Ölçeğin 3., 4., 8., 11. maddeleri aile alt boyutunu, 1., 2., 5., 10. maddeleri özel insan alt boyutunu, 6., 7., 9., 12. maddeleri arkadaş alt boyutunu oluşturmaktadır. Ölçekten alınan puanlar 12-84

arasındadır. Ölçekten alınan puanların yüksek olması sosyal desteğin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır.

Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesi için yapılan faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 75,3'ünü açıklayan aile, özel insan ve arkadaş olmak üzere 3 faktör bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla yapılan Cronbach's Alpha analizine göre ölçeğin iç tutarlılık katsayılarının farklı gruplarda .80 ve .95 arasında değiştiği bulunmuştur. Geçerlilik için ölçeğin diğer ölçek sonuçlarıyla karşılaştırılması sonucunda ölçeğin diğer ölçeklerle pozitif korelasyon gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre ölçeğin ergenlerin algıladıkları sosyal desteği ölçmede ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

3.4. Verilerin analizi

Araştırmanın problem cümlesi ve alt problemlerine ilişkin veriler korelasyon analizi, regresyon analizi, t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Heyecan arayışı düzeyinin diğer değişkenlerle ilişkisi belirlenirken korelasyon analizi yapılmış, verilerin regresyon analizine uygunluğu Mahalobis uzaklık değerleri, basıklık çarpıklık değerleri ve normal dağılım grafiği incelenerek belirlenmiş ve hangi değişkenlerce yordandığı çoklu regresyon analizine göre saptanmıştır. Heyecan arayışının değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenirken kategori düzeyi iki olan değişkenler ilişkisiz örneklem t- testi ve kategori düzeyi ikiden fazla olan değişkenler tek yönlü varyans analizi yapılarak belirlenmiştir. Tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında bulunduğu Scheffe testi sonuçlarına göre, varyansların homojenliği Levene testi sonuçlarına göre saptanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

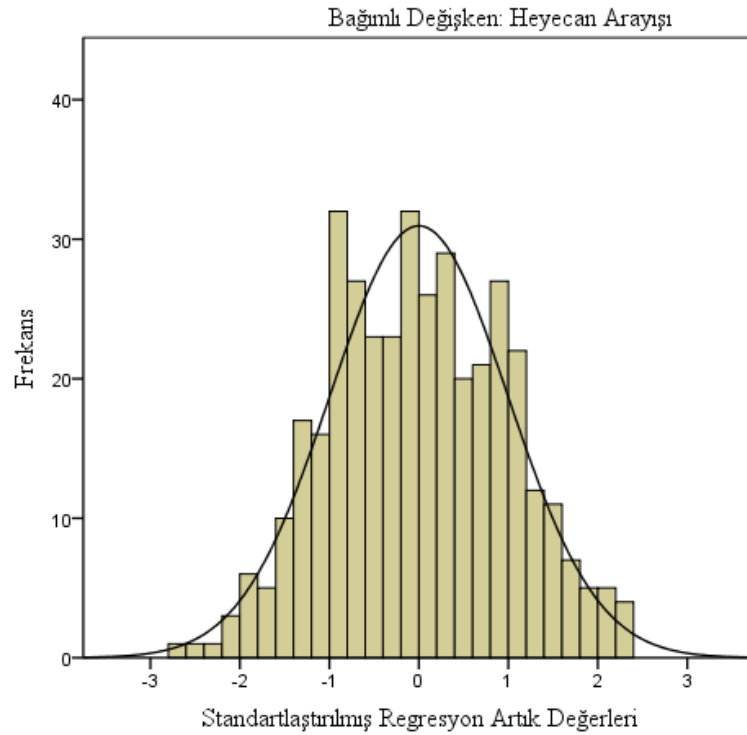
Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine yönelik veri analizlerinin sonuçlarını içeren bulgulara yer verilmiştir. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için korelasyon analizi yapılmıştır. Heyecan arayışının akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal destek tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenebilmesi için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Ayrıca heyecan arayışının akademik kendini engelleme, depresyon, dini inanç ve algılanan sosyal desteğe göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenebilmesi amacıyla kategori düzeyi iki olan değişkenler ilişkisiz örneklem t- testi ve ikiden fazla kategoriye sahip değişkenler tek yönlü varyans analizi yapılarak incelenmiştir. Varyansların homojenliği Levene testi kullanılarak belirlenmiştir.

Verilerin regresyon analizine uygunluğunun belirlenebilmesi amacıyla Mahalanobis uzaklık değerleri, basıklık, çarpıklık değerleri ve normal dağılım grafiği incelenerek belirlenmiştir. Veriler analiz edilirken veri setinde bulunan çok değişkenli uç değerlerin belirlenmesinde Mahalanobis uzaklığının hesaplanmasının yapılabileceği belirtilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Şimşek (2007) araştırma ile alakalı istatistiksel çalışmalar yapılmadan önce verilerin analize uygunluğunun sağlanabilmesi için basıklık ve çarpıklık değerlerinin belirlenerek ilgili ön hazırlıkların yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda veri setinde bulunan uç değerler tespit edilerek $p < .001$ anlamlılık düzeyi açısından değerlendirilmiş ve uç değerler olduğu belirlenen 23 veri silinmiş, araştırmanın regresyon analizine uygunluğu sağlanmaya çalışılmıştır. Bunlara ek olarak bağımsız değişkenler arasında çoklu problemin var olup olmadığının tespiti için Varyans Artışları Faktörü Yöntemi (VIF) kullanılmıştır.

Tablo 1.

Regresyon Analizi Sayıtlarına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	Çarpıklık	Basıklık	VIF
Heyecan Arayışı	.127	-1.072	
Algılanan Sosyal Destek	-.674	.227	1.069
Dini İnanç	-1.608	1.863	1.025
Depresyon	.809	.004	1.185
Akademik Kendini Engelleme	.766	-.240	1.153

Şekil 1. Standartlaştırılmış regresyon artık değerleri normal dağılım grafiği

Tablo 1 ve Şekil 1 incelendiğinde verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında olduğu ve VIF değerlerinin 10'dan küçük olduğu görülerek verilerin aşırı sapmalardan uzak olduğu, dağılımın normal dağılımı temsil ettiği ve verilerin regresyon analizinin uygulanmasına uygun hale geldiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.1. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme düzeyleri arasında anlamlı ilişkiler var mıdır?

Araştırmanın değişkenlerine ilişkin korelasyon analizi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Korelasyon Analizi Sonucu Ve Betimsel İstatistik Sonuçları

	1	2	3	4	5
Heyecan Arayışı	1				
Algılanan Sosyal Destek	-.056	1			
Dini İnanç	-.006	.124*	1		
Depresyon	.463**	-.214**	-.120*	1	
Akademik Kendini Engelleme	.240**	-.165**	-.058	.353**	1
\bar{x}	9.51	63.28	85.24	10.56	12.62
SS	3.78	14.67	6.08	7.74	5.76

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 2 incelendiğinde heyecan arayışının depresyon ($r = .46$) ve akademik kendini engelleme ($r = .24$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Ancak heyecan arayışının algılanan sosyal destek ($r = .056$) ve dini inanç ($r = .006$) ile arasında herhangi bir ilişki saptanamamıştır.

4.2. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme tarafından yordanmakta mıdır?

Heyecan arayışının algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme tarafından yordanıp yordanmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3.

Heyecan Arayışı İle Algılanan Sosyal Destek, Dini İnanç, Depresyon Ve Akademik Kendini Engellemenin Yordama Düzeyine İlişkin Sonuçları

Bağımlı değişken	Yordayıcı Değişken	B	SH	B	t	p	Korelasyon	
							Kısmi	Yarı Kısmi

	Sabit	3.151	2.551		1.236	.217		
	Algılanan Sosyal Destek	.013	.012	.049	1.052	.294	.054	.047
Heyecan Arayışı	Dini İnanç	.029	.028	.047	1.022	.307	.052	.046
	Depresyon	.218	.024	.446	9.096	.000	.422	.410
	Akademik Kendini Engelleme	.061	.032	.093	1.926	.055	.098	.087
$F(4,381) = 27.805, p < .001$ $R = .226; R^2 = .218$								

Tablo 3 incelendiğinde heyecan arayışının yalnızca depresyon ($B = .446$) tarafından yordandığı, algılanan sosyal destek ($B = .049$), dini inanç ($B = .047$) ve akademik kendini engelleme ($B = .093$) tarafından yordanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.3. Heyecan arayışı düzeyleri cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya ve anne çalışma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Heyecan arayışının cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya ve anne çalışma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan t testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4.

Heyecan Arayışının Cinsiyete, Üstün Yetenekli Olup Olmamaya Ve Annenin Çalışma Durumuna Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin t- Testi Sonucu

	Levene Testi		t-Testi					95% Güven Aralığı	
	F	P	T	Sd	p	Ortalama Fark	SH	Düşük	Yüksek
Cinsiyet	.331	.565	-1.851	384	.065	-.71283	.38506	-1.46992	.04426
Üstün Yetenekli Olup Olmama	6.662	.010	-.867	384	.386	-.37830	.43621	-1.23595	.47936
Annenin Çalışma Durumu	.246	.620	.039	383	.969	.01591	.40603	-.78242	.81423

Tablo 4 incelendiğinde heyecan arayışı düzeylerinin cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya ve anne çalışma durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür. Erkeklerin

heyecan arayışı düzeylerinin kadınlardan (erkek $\bar{x} = 9.88$ SS = 3.85, kadın $\bar{x} = 9.17$ SS = 3.71), BİLSEM'e gitmeyenlerin gidenlerden (üstün yetenekli olmayanlar $\bar{x} = 9.61$ SS = 3.92, üstün yetenekli olanlar $\bar{x} = 9.23$ SS = 3.39), annesi çalışanların çalışmayanlardan (annesi çalışanlar $\bar{x} = 9.52$ SS = 3.89, annesi çalışmayanlar $\bar{x} = 9.51$ SS = 3.73) yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4. Heyecan arayışı düzeyi sınıf düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmada heyecan arayışı düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu işlemde önce puanların homojenliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Levene testinde varyansların homojen olduğu sonucuna ulaşılmış [$F(7, 386) = 1.043, p = .400$] ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan betimsel istatistik sonuçları Tablo 5'te, tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur. Ortaya çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir. Ayrıca sınıf düzeylerine göre heyecan arayışı düzeylerine ilişkin bulgular Şekil 2'de görsel olarak sunulmaktadır.

Tablo 5.

Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Betimsel İstatistik Sonuçları

Sınıf Düzeyi	N	\bar{x}	SS	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Alt Sınır		
5	63	7.4603	3.18679	6.6577	8.2629	4.00	15.00
6	40	9.9750	3.56973	8.8333	11.1167	4.00	16.00
7	51	9.5098	3.55737	8.5093	10.5103	4.00	16.00
8	42	8.7143	3.49415	7.6254	9.8031	4.00	16.00
9	33	11.0606	3.27814	9.8982	12.2230	4.00	16.00
10	49	8.3878	3.49891	7.3828	9.3928	4.00	16.00
11	44	9.5909	3.89584	8.4065	10.7754	4.00	16.00
12	72	11.7639	3.83642	10.8624	12.6654	4.00	16.00
Toplam	394	9.5558	3.80681	9.1788	9.9329	4.00	16.00

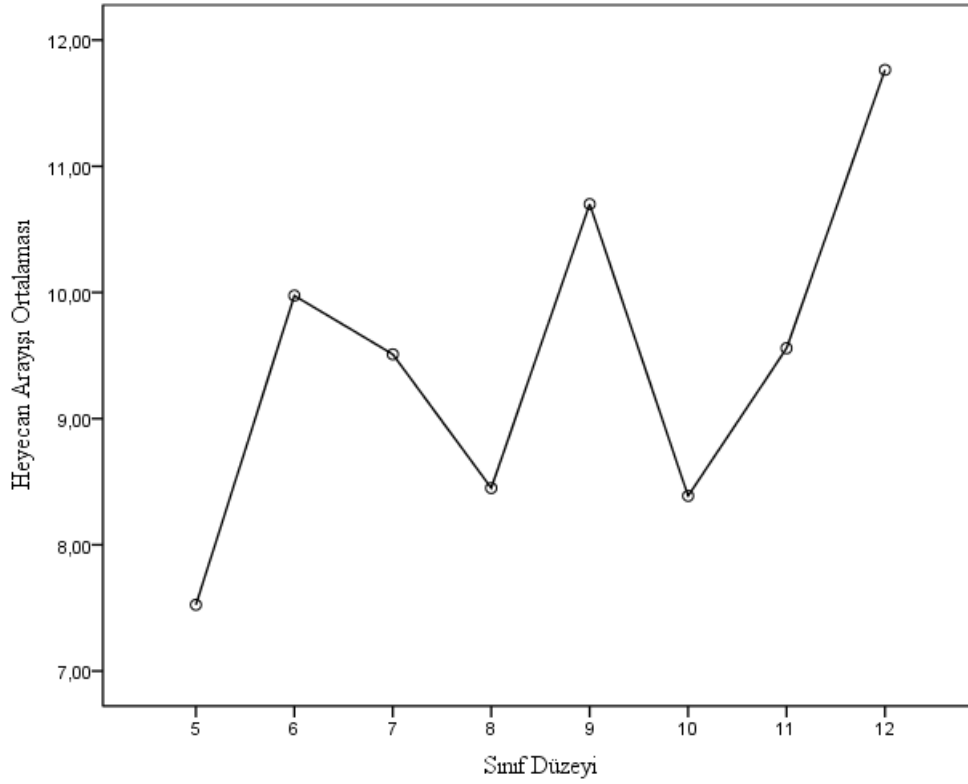
Tablo 5 incelendiğinde 6. sınıf ($\bar{x} = 9.97$), 9. sınıf ($\bar{x} = 11.06$) ve 12. sınıfta ($\bar{x} = 11.76$) yüksek puanların alındığı, 5. sınıf ($\bar{x} = 7.46$), 7. sınıf ($\bar{x} = 9.50$), 8. sınıf ($\bar{x} = 8.71$), 10. sınıf ($\bar{x} = 8.38$) ve 11. sınıfta ($\bar{x} = 9.59$) düşük puanların alındığı görülmektedir. Buna göre

6., 9. ve 12. sınıf öğrencilerinin heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olduğu, 5., 7., 8., 10. ve 11. Sınıf öğrencilerinin heyecan arayışı düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 6.

Heyecan Arayışı Düzeyinin Sınıf Düzeylerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

Levene testi	<i>p</i>	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	<i>F</i>	<i>p</i>
		Gruplar arası	806.195	7	115.171		
1.043	.400	Grup içi	4889.076	386	12.666	9.093	.000
		Toplam	5695.272	393			

Şekil 2. Sınıf düzeylerine göre heyecan arayışı düzeyleri

Tablo 6 ve Şekil 2 incelendiğinde heyecan arayışının sınıf düzeyine göre farklılaştığı görülmektedir [$F_{(7, 386)} = 9.093, p = .000$]. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7.

Scheffe Testi Sonucu

(I) Sınıf Düzeyi	(J) Sınıf Düzeyi	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	P.	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
5	6	-2.51468	.71951	.097	-5.2292	.1998
	7	-2.04949	.67037	.232	-4.5786	.4796
	8	-1.25397	.70896	.872	-3.9286	1.4207
	9	-3.60029*	.76477	.003	-6.4855	-.7151
	10	-.92744	.67789	.966	-3.4849	1.6300
	11	-2.13059	.69922	.236	-4.7685	.5074
	12	-4.30357*	.61397	.000	-6.6199	-1.9872
6	5	2.51468	.71951	.097	-.1998	5.2292
	7	.46520	.75167	1.000	-2.3706	3.3010
	8	1.26071	.78627	.921	-1.7056	4.2271
	9	-1.08561	.83694	.975	-4.2431	2.0719
	10	1.58724	.75838	.735	-1.2739	4.4484
	11	.38409	.77750	1.000	-2.5492	3.3174
	12	-1.78889	.70183	.484	-4.4367	.8589
7	5	2.04949	.67037	.232	-.4796	4.5786
	6	-.46520	.75167	1.000	-3.3010	2.3706
	8	.79552	.74157	.992	-2.0022	3.5932
	9	-1.55080	.79509	.801	-4.5504	1.4488
	10	1.12205	.71193	.928	-1.5638	3.8079
	11	-.08111	.73227	1.000	-2.8437	2.6815
	12	-2.25408	.65136	.105	-4.7115	.2033
8	5	1.25397	.70896	.872	-1.4207	3.9286
	6	-1.26071	.78627	.921	-4.2271	1.7056
	7	-.79552	.74157	.992	-3.5932	2.0022
	9	-2.34632	.82788	.332	-5.4697	.7770
	10	.32653	.74837	1.000	-2.4968	3.1499
	11	-.87662	.76775	.988	-3.7731	2.0198
	12	-3.04960*	.69101	.008	-5.6566	-.4427
9	5	3.60029*	.76477	.003	.7151	6.4855
	6	1.08561	.83694	.975	-2.0719	4.2431
	7	1.55080	.79509	.801	-1.4488	4.5504
	8	2.34632	.82788	.332	-.7770	5.4697
	10	2.67285	.80144	.137	-.3507	5.6964
	11	1.46970	.81956	.864	-1.6223	4.5617
	12	-.70328	.74815	.996	-3.5258	2.1193
10	5	.92744	.67789	.966	-1.6300	3.4849
	6	-1.58724	.75838	.735	-4.4484	1.2739

	7	-1.12205	.71193	.928	-3.8079	1.5638
	8	-.32653	.74837	1.000	-3.1499	2.4968
	9	-2.67285	.80144	.137	-5.6964	.3507
	11	-1.20315	.73916	.915	-3.9918	1.5855
	12	-3.37613*	.65910	.001	-5.8627	-.8896
	5	2.13059	.69922	.236	-.5074	4.7685
	6	-.38409	.77750	1.000	-3.3174	2.5492
	7	.08111	.73227	1.000	-2.6815	2.8437
11	8	.87662	.76775	.988	-2.0198	3.7731
	9	-1.46970	.81956	.864	-4.5617	1.6223
	10	1.20315	.73916	.915	-1.5855	3.9918
	12	-2.17298	.68101	.182	-4.7422	.3963
	5	4.30357*	.61397	.000	1.9872	6.6199
	6	1.78889	.70183	.484	-.8589	4.4367
	7	2.25408	.65136	.105	-.2033	4.7115
12	8	3.04960*	.69101	.008	.4427	5.6566
	9	.70328	.74815	.996	-2.1193	3.5258
	10	3.37613*	.65910	.001	.8896	5.8627
	11	2.17298	.68101	.182	-.3963	4.7422

*. $p < .05$

Tablo 7 incelendiğinde heyecan arayışının sınıf düzeylerine göre farklılaştığı görülmektedir. 5. Sınıf ile 9. sınıf ($\bar{x} = -3.60$) ve 12. sınıf ile 5. sınıf ($\bar{x} = 4.30$), 8. sınıf ($\bar{x} = 3.04$) ve 10. sınıf ($\bar{x} = 3.37$) arasında anlamlı düzeyde fark olduğu görülmektedir ($p < .01$). Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına ilişkin Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7 incelendiğinde heyecan arayışı düzeyinin sınıf düzeylerine göre farklılaştığı söylenebilir.

4.5. Heyecan arayışı düzeyi anne eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmada heyecan arayışı düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu işlemde önce puanların homojenliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Levene testinde varyansların homojen olduğu sonucuna ulaşılmış [$F_{(2, 387)} = 2.239, p = .108$] ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan betimsel istatistik sonuçları Tablo 8’de, tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 8.

Heyecan Arayışı Düzeyinin Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	SS	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Alt Sınır		
Ortaokul ve Altı	205	9.3463	3.94099	8.8036	9.8890	4.00	16.00
Lise	105	9.9333	3.49248	9.2575	10.6092	4.00	16.00
Üniversite	80	9.7875	3.83750	8.9335	10.6415	4.00	16.00
Toplam	390	9.5949	3.80366	9.2162	9.9736	4.00	16.00

Tablo 9.

Heyecan Arayışı Durumuna Anne Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonucu

Levene testi	p	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
2.239	.108	Gruplar arası	27.659	2	13.830	.956	.385
		Grup içi	5600.331	387	14.471		
		Toplam	5627.990	389			

Analiz sonuçlarına göre heyecan arayışı düzeylerinin anne eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür [$F_{(2,387)} = .956, p = .385$]. Betimsel istatistik sonuçları incelendiğinde anne eğitim durumu lise olanların en yüksek ortalamaya ($\bar{x} = 9.93$) sahip oldukları, anne eğitim durumu ortaokul ve altı olanların en düşük ortalamaya ($\bar{x} = 9.34$) sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına ilişkin Tablo 8 ve Tablo 9 incelendiğinde heyecan arayışı düzeyinin anne eğitim durumuna göre farklılaşmadığı söylenebilir.

4.6. Heyecan arayışı düzeyi baba eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmada heyecan arayışı düzeylerinin baba eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu işlemde önce puanların homojenliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Levene Testinde varyansların homojen olduğu sonucuna ulaşılmış [$F_{(2, 388)} = 2.455, p = .087$] ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan betimsel istatistik sonuçları Tablo 10'da, tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 10.

Heyecan Arayışı Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	\bar{x}	SS	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Alt Sınır		
Ortaokul Ve Altı	151	9.5497	4.05412	8.8978	10.2016	4.00	16.00
Lise	123	9.7480	3.74515	9.0795	10.4165	4.00	16.00
Üniversite	117	9.4530	3.55619	8.8018	10.1042	4.00	16.00
Toplam	391	9.5831	3.80588	9.2047	9.9615	4.00	16.00

Tablo 11.

Heyecan Arayışı Düzeyinin Baba Eğitim Durumuna Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonucu

Levene testi	p	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
2.455	.087	Gruplar arası	5.493	2	2.746	.189	.828
		Grup içi	5643.556	388	14.545		
		Toplam	5649.049	390			

Analiz sonuçlarına göre heyecan arayışı düzeylerinin baba eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmüştür [$F_{(2, 388)} = .087, p = .828$]. Betimsel istatistik sonuçları incelendiğinde baba eğitim durumu lise olanların en yüksek ortalamaya ($\bar{x} = 9.74$) sahip oldukları, baba eğitim durumu üniversite olanların en düşük ortalamaya ($\bar{x} = 9.45$) sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına ilişkin Tablo 10 ve Tablo 11 incelendiğinde heyecan arayışı düzeyinin baba eğitim durumuna göre farklılaşmadığı söylenebilir.

4.7. Heyecan arayışı düzeyi kardeş sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

Araştırmada heyecan arayışı düzeylerinin kardeş sayısına göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu işlemde önce puanların homojenliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Levene Testinde varyansların homojen olduğu sonucuna ulaşılmış [$F_{(3, 381)} = 1.473, p = .221$] ve tek yönlü varyans analizi yapılmıştır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ortaya çıkan betimsel istatistik sonuçları Tablo 12’de, tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 13’te sunulmuştur. Ortaya çıkan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçları Tablo 14’te gösterilmiştir. Ayrıca sınıf düzeylerine göre heyecan arayışı düzeylerine ilişkin bulgular Şekil 3’te görsel olarak sunulmaktadır.

Tablo 12.

Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Betimsel İstatistik Sonuçları

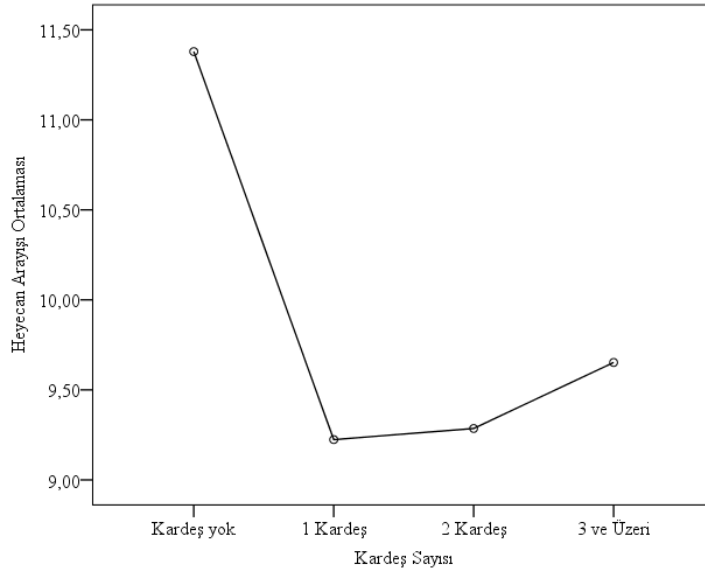
Kardeş Sayısı	N	\bar{x}	SS	95% Güven Aralığı		En Düşük Puan	En Yüksek Puan
				Alt Sınır	Alt Sınır		
Kardeş Yok	30	11.5000	3.28791	10.2723	12.7277	4.00	16.00
1 Kardeş	156	9.2821	3.68221	8.6997	9.8644	4.00	16.00
2 Kardeş	114	9.3070	3.90853	8.5818	10.0323	4.00	16.00
3 Ve Üzeri	93	9.6774	3.92639	8.8688	10.4861	4.00	16.00
Toplam	393	9.5522	3.81096	9.1742	9.9301	4.00	16.00

Tablo 12 incelendiğinde kardeşi olmayanların ($\bar{x} = 11.50$) en yüksek puanı alındığı, 1 kardeşi olanlar ($\bar{x} = 9.28$), 2 kardeşi olanlar ($\bar{x} = 9.30$) ve 3 ve üzeri kardeşi olanların ($\bar{x} = 9.67$) daha düşük puanlar alındığı görülmektedir. Buna göre hiç kardeşi olmayanların heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olduğu, 1, 2, 3 ve üzeri kardeşi olanların heyecan arayışı düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 13.

Heyecan Arayışı Düzeyinin Kardeş Sayısına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

Levene testi	p	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p
		Gruplar arası	133.514	3	44.505		
1.416	.238	Grup içi	5559.667	389	14.292	3.114	.026
		Toplam	5693.181	392			

Şekil 3. Kardeş sayısına göre heyecan arayışı düzeyleri

Tablo 13 ve Şekil 3 incelendiğinde heyecan arayışının kardeş sayısına göre farklılaştığı görülmektedir [$F_{(3, 389)} = 3.114, p = .026$]. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçları Tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14.

Scheffe Testi Sonucu

(I) Kardeş Sayısı	(J) Kardeş Sayısı	Ortalama Fark (I-J)	Standart Hata	p	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
Kardeş Yok	1 Kardeş	2.21795*	.75367	.035	.1018	4.3341
	2 Kardeş	2.19298*	.77574	.048	.0149	4.3711
	3 Ve Üzeri	1.82258	.79378	.155	-.4062	4.0513
1 Kardeş	Kardeş Yok	-2.21795*	.75367	.035	-4.3341	-.1018
	2 Kardeş	-.02497	.46582	1.000	-1.3329	1.2829
	3 Ve Üzeri	-.39537	.49527	.888	-1.7860	.9952
2 Kardeş	Kardeş Yok	-2.19298*	.77574	.048	-4.3711	-.0149
	1 Kardeş	.02497	.46582	1.000	-1.2829	1.3329
	3 Ve Üzeri	-.37040	.52825	.921	-1.8536	1.1128
3 Ve Üzeri	Kardeş Yok	-1.82258	.79378	.155	-4.0513	.4062
	1 Kardeş	.39537	.49527	.888	-.9952	1.7860
	2 Kardeş	.37040	.52825	.921	-1.1128	1.8536

*. p <.05

Tablo 14 incelendiğinde heyecan arayışının kardeş sayısına göre farklılaştığı görülmektedir. Kardeşi olmayanların 1 kardeşi olanlar ($\bar{x} = 2.21$) ve 2 kardeşi olanlar ($\bar{x} = 2.19$) ile arasında anlamlı düzeyde fark olduğu görülmektedir ($p < .01$). Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına ilişkin Tablo12, Tablo 13 ve Tablo 14 incelendiğinde heyecan arayışı düzeyinin kardeş sayılarına göre farklılaştığı söylenebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde yapılan veri analizleri sonucunda ulaşılan bulgular alan yazındaki çalışmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında daha sonra yapılacak çalışmalar ve araştırmalar için öneriler sunulmuştur.

5.1. Sonuç ve Tartışma

5.1.1. Ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ile algılanan sosyal destek, dini inanç, depresyon ve akademik kendini engelleme düzeyleri arasında anlamlı ilişkilere yönelik sonuçların tartışılması

Araştırma sonuçlarına göre heyecan arayışı düzeyi ile depresyon düzeyi arasında pozitif anlamlı ilişki olduğu ve depresyonun heyecan arayışı düzeyinin yordayıcısı olduğu saptanmıştır. Carton ve diğerleri (1992) depresif örnekleme bulunan kişilerin duygusal baskılama, dürtüsellik ve sinirlilik tarafında heyecan arayışı düzeylerinin daha yüksek olduğunu; duygusal yetersizlik, davranışsal (monotonluk ve cevap eksikliği vb.) ve öznel (anhedonia ve duygusal kayıtsızlık) tarafında ise heyecan arayışı düzeylerinin daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Ergenlik dönemi ile birlikte artan dışa yönelim sorunları, sinirlilik ve agresyona bağlı olarak ergenlerin depresyon düzeylerinin de yükselebileceği dolayısıyla heyecan arayışı düzeylerinin de artabileceği söylenebilir. Öztop ve diğerleri (2011) ergenlik döneminde riskli ve suça yönelik davranışlarda bulunan ergenlerin anlamlı olarak akranlarından daha yüksek düzeyde depresyona sahip olduklarını bulmuşlardır. Bahls (2002) depresyonda olan ergenlerde anksiyete, davranış ve karşıt gelme sorunları, DEHB ve madde kullanımına daha sık rastlandığı belirtmiştir. Bir başka çalışmada riskli davranışlar ve düşük benlik saygısının depresyon ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Lewinsohn, Langhinrichen-Rohling, Langford, Rohde, Seeley ve Chapman, 1995).Üstün yetenekli ergenler ile yapılan çalışmalarda da paralel olarak benlik saygısı düştükçe depresyonun arttığı (Toçoğlu, 2016), üstün yeteneklilerin sahip olduğu mükemmeliyetçilik özelliklerinin; depresyon, anksiyete, sinir, sosyal stres, dışa dönük öfke ile bağlantılı olduğu ortaya koyulmuştur (Hewitt ve diğerleri, 2002). Araştırma sonuçlarının bu açıdan

alan yazındaki bulguları destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Ergenlik döneminde yaşanan fiziksel, sosyal, ahlaki, duygusal, bilişsel ve psikolojik değişimler ile mücadele eden ergenler bu değişimlerin beraberinde getirdiği sorunlara bağlı olarak depresyona daha yatkın hale gelebilir buna bağlı olarak riskli, kural dışı ve problemlili davranış göstermeye daha açık hale gelmeleri heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesiyle sonuçlanabilir.

Araştırmalar heyecan arayışı ve depresyon arasındaki bağlantılara işaret edebilir. Heyecan arayışının hem kız hem de erkeklerde davranış sorunları ile kızlarda madde kullanımı ve riskli cinsel davranışlar, erkeklerde madde kullanımı ile yakından ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur (Byck ve diğerleri, 2015). Hansen ve Breivik (2001) riskli davranışlarda bulunma ve heyecan arayışı arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulmuşlar ve riskli davranışların okulda ve aile içinde yaşanan zorluklarla bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır. Kuraldışı davranışlarda bulunmanın yordayıcıları olarak alan yazında ergenlikteki heyecan arayışı düzeyleri, duygusal stres, madde kullanımı (Stacy ve diğerleri, 1991), suça yatkın akranlarla arkadaşlık kurma (Yüksel-Şahin, 2013), istismara uğrama, aile içi sorunlar (iletişim güçlükleri, madde kullanımı), düşük algılanan sosyal destek (Bal, 2010) belirtilmiştir. Kuraldışı davranış gösteren heyecan arayışı yüksek ergenlerin riskli aile ve akran çevrelerine sahip olduğu, yeterli sosyal destek bulamadığı bu sebeplerle de depresyon düzeylerinin yüksek olduğu ifade edilebilir. Alan yazına bakıldığında heyecan arayışı ve depresyon arasında negatif ilişkinin bulunduğunu iddia eden çalışmalar da mevcuttur (Farmer ve diğerleri, 2001). Bunun da yukarı da belirtilen Carton ve diğerlerinin (1992) araştırmasına paralel olarak ergenin içinde bulunduğu depresyonun etkileri ve görülen semptomlara bağlı olarak farklılaştığı yorumu yapılabilir.

Alan yazında ergenlik dönemi ile birlikte artan sınırlılık, agresyon ve dışa yönelim sorunları, riskli ve suça yönelik davranışlar, madde kullanımı, düşük benlik saygısı, suça yatkın akranlar, istismar, aile içi sorunlar, düşük sosyal destek, üstün yeteneklilerde mükemmeliyetçilik özelliklerinin depresyonla ve heyecan arayışı ile ilişkisi alan yazında ortaya koyulmuştur. Ergenlik dönemi ile birlikte gelişimsel olarak dürtü kontrolünü sağlayamayan ergenlerin agresyon sorunlarına bağlı depresyon ve yüksek heyecan arayışı ile mücadele ediyor olabilecekleri düşünülebilir. Ayrıca ailesel kontrol mekanizmasından uzaklaşan ergenler suça ve riskli davranışlara daha yatkın hale gelirken artan depresyon düzeylerini bastırmak amacıyla yeni ve riskli deneyimler tercih ederek heyecan arayışı düzeylerini yükseltebilirler. Akran gruplarında gereken ilgi ve desteği görememe, zorbalığa uğrama sonucunda düşen benlik saygısına bağlı depresyonu yenmek amacıyla

riskli davranışlar deneyimleyerek akran gruplarında itibar kazanma, kendini kanıtlama ve ilgi çekme çabaları heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesine sebep olabilir. Aile içi sorunların ergenlik döneminin stresli ve çalkantılı süreçlerinde ergene gereken sosyal desteği sağlayamaması, ebeveynlerden yeterli ilgi ve değerin görülememesi, aile içi madde kullanımı, şiddet görme, otoriter tutumlar, düşük sosyoekonomik düzey, iletişim sorunları gibi pek çok faktör ergen depresyonuna ve aileden uzaklaşma sonucunda ihtiyacı olan ilgiyi kazanmak amacıyla akran gruplarına yakınlaşarak yükselen heyecan arayışı düzeyine sebep olabilir. Üstün yeteneklilerde üstün olmanın anlamı, etiketleme sonucunda artan beklentilerin baskısı, akran ilişkilerinde yaşanan sorunlar, okulda öğretmenler ile yaşanan sorunlar, iletişim ve uyum sorunları sonucu oluşan depresif ruh halinin üstesinden gelinmesi amacıyla ergenler deneyimledikleri riskli ve kural dışı davranışlarla kendilerine ve çevrelerine yaşadığı sorunları aşabileceğini kanıtlandırmaya ve ya akran gruplarından kabul görmeye çalışıyor olabilirler.

Araştırma sonuçlarına göre heyecan arayışı düzeyi ile akademik kendini engelleme düzeyleri arasında pozitif anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Ülkemizde ve yurt dışında yapılan çalışmalarda benzer herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bununla birlikte akademik kendini engellemenin depresyon, stres ve kaygı ile pozitif ilişkiye sahip olduğu (Sahranç, 2011), uyumsuz ve yalnız stratejilerin içselleşmiş ve dışsallaşmış davranış sorunlarına sebep olduğu (Aunola ve diğerleri, 2000), problemleri davranışların akademik kendini engelleme, düşük özgüven ve depresyonla yakından ilişkili olduğu (Nurmi, 1993), depresif bireylerin akademik kendini engelleme davranışı göstermelerinin daha olası olduğu (Weary ve Williams, 1990) ve akademik kendini engellemenin olumsuz ruh hali ile madde kullanımına yol açabileceği (Zuckerman ve Tsai, 2005) ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda araştırmada ortaya koyulan heyecan arayışı ve depresyon arasındaki ilişkiye paralel olarak yüksek düzeyde akademik kendini engelleme davranışı gösteren kişilerde düşük benlik saygısı ve davranış sorunlarına bağlı olarak yüksek heyecan arayışının görüldüğü ifade edilebilir. Akademik kendini engelleme davranışı olan bireylerin uyumsuz ve yalnız stratejiler kullanması sonucunda karşılaştıkları problemleri çözerken başarısız olabilecekleri, sosyal uyum konusunda sorunlar yaşayabilecekleri ve karşıdan gelen mesajları doğru yorumlayamayacakları buna bağlı olarak gelişen içe ve dışa yönelim sorunları, madde kullanımı ve riskli davranışlarda bulunmanın heyecan arayışı düzeylerini yükseltebileceği düşünülebilir.

Üstün yetenekli bireylerin sağlıksız ve kendine yönelik mükemmeliyetçi tutumlarının, gerçekçi olmayan beklentilerinin akademik kendini engelleme ile sonuçlanabileceği belirtilmiştir (Tadık ve diğerleri, 2012). Bu açıdan bakıldığında üstün yetenekli bireylerin de sosyal beklentiler karşısındaki baskıyı azaltmak ve kendi mükemmeliyetçi beklentilerini karşılayamamaya durumlarında akademik kendini engellemeye yönelebilecekleri fakat ortaya çıkan başarısızlığın getirdiği baskı ve stresle mücadele etmek için heyecan arayışına yönelebilecekleri söylenebilir. Leondari ve Gonida (2007) çalışmalarında akademik kendini engellemenin başkalarını memnun etme ile pozitif ilişkisi olduğunu bulmuştur. Ergenlik döneminde olumsuz akran çevresinde suça yatkınlığı artan bireylerin başkalarını memnun etme ve gruba dahil olma amaçları ile heyecan arayışına ve riskli davranışlara yönelebilecekleri düşünülebilir. Bu bağlamda araştırma sonucunun literatürde bulunan başka çalışmalarla paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

Araştırma sonuçlarına göre heyecan arayışı ile algılanan sosyal destek arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Buna karşılık ergenlik döneminde sağlanan sosyal desteğin yetişkinlik yaşamında heyecan arayışını düşürdüğünü gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Stacy ve diğerleri, 1991). Ayrıca düşük olarak algılanan sosyal destek depresif belirtilerle yakından ilişkilidir (Bingöl ve diğerleri, 2011; Eskin ve diğerleri, 2008; Li ve diğerleri, 2018; Pössel ve diğerleri, 2017). Aile ve akranlardan algılanan sosyal destek arttıkça depresif belirtilerin azalma eğilimi göstermesi sebebiyle heyecan arayışı düzeylerinin düşebileceği söylenebilir. Bu açıdan araştırma sonuçlarının alan yazında bulunan çalışmalarla paralellik göstermediği sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte ergenlik döneminin getirdiği bağımsızlık ve benmerkezci düşünceler ergenlerin sosyal desteğe ihtiyaç duymadıklarını düşünmelerine, algılanan sosyal destek yetersiz olsa da depresyon ve heyecan arayışına herhangi bir etkisinin olmamasına sebep olabilir.

Araştırma sonuçlarına göre heyecan arayışı ile dini inanç arasında da anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Buna karşılık heyecan arayışının inançsız ve dini aktivitelere katılımları düşük olan bireylerde daha yüksek olduğunu (Zuckerman ve Neeb, 1980), dini inanç ve ibadetlere katılımın sigara içme, alkol kullanımı, okuldan kaçma, riskli cinsel aktivite ve madde kullanımı gibi riskli davranışları azalttığını (Sinha ve diğerleri, 2007), dini inancın kişisel beceriler ve uyum becerileri arasında ergenlerin riskli davranışlarda bulunmalarında en güçlü koruyucu faktör olduğunu (Cattelino ve diğerleri, 2004), dini eğitimin bireyleri karşılaşılan sorunları çözmeye daha başarılı hale getirdiğini (Bahçekapılı, 2011) ve dindarlık arttıkça psikolojik iyi oluşun arttığını (Gürsu, 2011) ortaya koyan çalışmalar

bulunmaktadır. Bu açıdan araştırma sonuçlarının alan yazındaki çalışmalarla paralellik göstermediği sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte ergenlerde dini sadakatin (Smith ve diğerleri, 2003), dini uygulama ve davranışların düşük olduğu (İmamoğlu ve Ferşadoğlu, 2013) göz önünde bulundurulduğunda ergenlerin bu dönemde dini konulara önem vermediği ve buna bağlı olarak dini inancın heyecan arayışı düzeylerini etkilemediği sonucuna da ulaşılabilir. Ayrıca erken ergenlik döneminde dini inancın henüz belirginleşmemiş olması da dini inancın heyecan arayışı üzerinde bir etki göstermemesi ile sonuçlanabilir.

5.1.2. Heyecan arayışının cinsiyete, üstün yetenekli olup olmamaya ve anne çalışma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması

Araştırma sonuçlarına göre heyecan arayışının cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı ancak erkeklerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucunda ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde erkeklerin heyecan arayışı düzeylerinin daha yüksek olduğunu (Erol-Öngen, 2007; Romer ve Hennesy, 2007), kuraldışı davranışlarda bulunmanın erkek ergenlerde daha yaygın olduğunu (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016) gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Erkeklerde heyecan arayışı düzeylerinin daha yüksek olmasının sebeplerinden biri olarak; erkeklerde dürtü kontrolünün daha yavaş gelişmesi (Shulman ve diğerleri, 2015) gösterilmiştir. Kızlara göre daha yavaş gelişen dürtü kontrolü erkeklerin heyecan arayışı düzeylerinin daha yüksek olmasına sebep olmuş olabilir. Ayrıca çalışmalar risk alma eğilimi, alkol kullanımı ve depresyon gibi nedenlerin problem davranışlarla daha çok ilgili olduğunu ve bu tip davranışların erkeklerin daha yüksek kural dışı davranışlar göstermesi ile bağlantılı olduğunu göstermektedir (Siyez, 2006). Yüksek heyecan arayışı düzeyinin en önemli sonuçlarından biri olan kuraldışı göstermenin ülkemiz normlarında erkek çocuklarının kız çocuklarına göre daha özgür olmasının ve kural dışı davranışlarda bulunan arkadaşlara sahip olma olasılıklarının kızlara göre daha yüksek olmasının bir sonucu olduğu düşünülebilir. Akranların alkol ve madde kullanımının heyecan arayışına doğrudan etki ettiği saptanmıştır (Donohew ve diğerleri, 1999). Ülkemizde ergenlik döneminde alkol ve madde kullanımının erkeklerde daha yaygın (Aydın ve Karaca-Çiftçi, 2016) olduğu düşünüldüğünde erkek ergenlerin sahip olduğu akran çevresinin heyecan arayışına etki ettiği ifade edilebilir. Rogers ve diğerleri (2018) ebeveynsel kontrol ve heyecan arayışı arasında anlamlı bir ilişki tespit etmişlerdir. Ülkemizde yapılan benzer bir çalışma sonucuna göre de kuraldışı davranış göstermede

ebeveynin koruyucu rolünün akranlardan önemli olduğu (Siyez, 2006) tespit edilmiştir. Bu durumun, toplumumuzda kızlardan daha fazla bağımsızlaşma ve ebeveynsel kontrolden uzaklaşma şansı bulunan erkek ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin kızlardan daha yüksek olmasına sebep olduğu söylenebilir. Sinha ve diğerleri (2007) hormonal değişiklikler, fiziksel büyüme, ebeveynlerden bağımsızlaşma ve araba kullanımının, gençleri yeni davranışlara teşvik eden kültürel unsurların riskli davranışları artırdığını tespit etmişlerdir. Erkek ergenlerin kızlara göre fiziksel güçte bulunma olasılıklarının fazla olmasının, erkek ergenler arasında araba kullanımının daha yaygın olmasının, medyada sunulan şüça ve şiddete yatkın erkek rol modellerin daha fazla bulunmasının erkek ergenlerde heyecan arayışı düzeyini yükselttiği sonucuna ulaşılabilir. Tüm bu bilgiler bağlamında araştırma sonuçlarının ülkemiz ve yurtdışında yapılan önceki çalışmalarla paralellik gösterdiği savunulabilir.

Heyecan arayışının üstün yetenekli olup olmamaya göre anlamlı olarak farklılaşmadığı fakat üstün yetenekli olmayanların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Üstün yetenekli ergenlerin sahip olduğu üst düzey düşünme, eleştirel yaklaşım, öz farkındalık, güçlü ahlaki düşünce ve güçlü iç kontrol (Akarsu, 2004; Davis ve Rimm, 2014; Özbay, 2013) üstün yetenekli ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin normal ergenlerden daha düşük olmasına sebep olmuş olabilir. Sahip olunan bu özellikler; üstün yetenekli bireylerin kuraldışı davranış gösterme olasılıklarını azaltarak öz farkındalığa bağlı ihtiyaç hissettiklerinde yardım arama ve yardım alma becerileri sayesinde heyecan arayışı düzeylerinin düşük olmasına sebep olabilir. Kim ve Ahn (2004) yaptıkları çalışmada üstün yeteneklilerin normal ergenlere göre düşmanlık ve nörotizm eğilimlerinin düşük, özgecilik ve sıcaklık gösterme, başarı motivasyonu ve dürüstlük eğilimlerinin yüksek olduğunu saptamışlardır. Bu sonuçlara göre üstün yetenekli bireylerin toplumsal açıdan uyum becerilerinin daha yüksek olması, ahlaki gelişimlerinin ve kontrol becerilerinin akranlarından daha erken gelişmesi, etrafına karşı daha fazla duyarlılık ve farkındalık sahibi olması sebebiyle normal ergenlere göre heyecan arayışlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu bağlamda araştırma sonuçlarının alan yazındaki başka araştırmalarla benzer sonuçlar gösterdiği savunulabilir.

Heyecan arayışının anne çalışma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı fakat annesi çalışanların puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazın incelendiğinde hem ülkemiz hem de yabancı alan yazında anne çalışma durumunun ergenin iyi oluşu, ruh sağlığı, somatizasyon sorunları, sosyal fonksiyonellik, anksiyete,

depresyon, karakter gelişimi ve akademik başarı gibi konularda anlamlı bir olumlu etkiye sahip olduğunun ortaya konduğu görülmüştür (Aghdam, Ahmadzadeh, Hassanalizadeh, Ebrahimi, Sabzmakan ve Javadijala, 2015; Akdemir ve Çuhadaroğlu- Çetin, 2008; Chase-Landsdale, Moffitt, Lohman, Cherlin, Coley, Pittman,....,Votruba-Drzal, 2003; Gold ve Andres, 1978; Kuzucu ve Özdemir, 2013; Sleskova, Tuinstra, Geckova, Dijk, Salonna, Groothoff ve Reijneveld, 2006). Bununla birlikte anne çalışma durumunun ekonomik bağımsızlık, kaliteli zaman geçirme ve sınırlayıcılığın azalmasına bağlı olarak (Gold ve Andres, 1978) ergen ruh sağlığını olumlu etkilediği belirtilmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde anne çalışma durumunun heyecan arayışı düzeylerinin azalmasına yardım edebileceği, araştırma sonuçlarının alan yazındaki verilerle uyumlu olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Ancak ülkemizde çalışan annelerin iş bölümü ve boş zaman etkinlikleri açısından daha dezavantajlı durumda olduğu, iş hayatını yürütmenin yanında evdeki düzeni sağlamadan da sorumlu olarak görülmesi çalışan annelerin çocukları ile daha az vakit geçirmesine, daha fazla sorumluluk sebebiyle daha yüksek stres düzeyine sahip olması ve bunun ergenlerin algıladıkları sosyal desteği azaltıp depresif belirtileri artırarak heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesine ve ruh sağlığını olumsuz etkilemesine sebep olabileceği yorumu yapılabilir.

5.1.3. Heyecan arayışının sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması

Araştırma sonuçlarına göre heyecan arayışı düzeyleri sınıf düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. 6., 9. ve 12. Sınıfların heyecan arayışı düzeylerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu, 5. ve 9. Sınıflarda 9. sınıf lehine, 12. Sınıflar ile 5., 8. ve 10. Sınıflar arasında 12. sınıf lehine anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Shulman ve diğerlerine (2015) göre heyecan arayışı kadınlarda hızlı bir yükseliş ve hızlı bir düşüş göstermekte erkeklerde bu yükseliş daha sonra görülmektedir. Şekil 2 incelendiğinde heyecan arayışının ortaokul düzeyinde 6. sınıfta yani 11-12 yaşlarında aniden yükselerek 7. ve 8. sınıflarda tekrar düştüğü görülebilir. Steinberg, Albert, Cauffman, Banich, Graham ve Woolard'ın (2008) araştırmasına göre heyecan arayışı 12- 13 yaşlarında en yüksek düzeyine ulaşmaktadır. Bunun ergenliğe erken giren ve hızlıca dürtü kontrolü kazanarak heyecan arayışları düşüş gösteren kız öğrenciler ve dürtü kontrolü gelişmemiş erkekler sebebiyle olduğu yorumu yapılabilir. 9. sınıfta ortaokula göre aniden yükselen ve 10., 11. sınıflarda düşen heyecan arayışı 12. sınıfta en yüksek düzeyine ulaşmaktadır. 9. sınıfla

birlikte okul değişiminin her iki cinsiyette, ergenlik dönemine girişin de erkek ergenlerde heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olmasına sebep olduğu yorumu yapılabilir. Steinberg ve diğerleri (2008) de benzer olarak performans dayalı heyecan arayışı ve dürtüsellik 14-15 yaşlarında yükseldiğini ve daha sonra düşüş gösterdiğini saptamışlardır. Haşimoğlu ve Aslandoğan (2018) 10. sınıfla birlikte meslek belirleme sorunlarının arttığını saptamıştır. 10. ve 11. sınıflarda meslek belirleme, alan seçimi gibi konuların önem kazanması ergenlerin heyecan düzeylerinin düşerek akademik konulara daha çok önem vermelerinin bir sonucu olduğu düşünülebilir. Roth, Scumacher ve Braehler (2005) 16-19 yaş aralığında heyecan arayışının en yüksek noktasına ulaştığını ve daha sonra düşüşe geçtiğini saptamışlardır. 16 yaşla birlikte yurtdışında başlayan ehliyet kullanımının bu yaş aralığında heyecan arayışı düzeylerinin yükselmesinde etkili olduğu savunulabilir. Yüksel-Şahin (2013) çalışmasında ergenlerin kuraldışı davranışları üzerinde anlamlı yordayıcılar arasında 17- 18 yaşında olmayı da göstermiştir. Ülkemizde 18 yaş ehliyet kullanımı, askerlik, üniversiteye geçiş, oy kullanımı gibi pek çok konuda ergenlerin ailelerinden bağımsızlaşmalarının devlet aracılığı ile de tescillendiği bir yaştır. 12. sınıfta eğitim gören 17-18 yaş grubundaki ergenler ülkemizde yetişkin olarak kabul edilmeye başlanmaktadır. Araba kullanımı ve aileden uzaklaşmaların yoğunlaştığı bu dönemde ergenler üniversiteye geçiş sınavının getirdiği stres ve kaygı ile de mücadele etmektedir. Bağımsızlaşma ve yetişkin rollerine geçişle birlikte yaşanan stres ve kaygı ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin yükselerek kuraldışı ve riskli davranışlarda bulunmaya daha açık hale gelmeleriyle sonuçlanabilir. Bu bağlamda araştırma sonuçlarının alan yazındaki verilerle benzerlik gösterdiği savunulabilir.

5.1.4. Heyecan arayışının anne ve baba eğitim durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması

Ergenlerin anne ve baba eğitim durumlarına göre heyecan arayışı düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. Anne eğitim durumuna göre karşılaştırılan ergenlerin anlamlı olarak birbirinden farklılaşmadığı ancak lise düzeyinde eğitime sahip annelerin çocuklarında heyecan arayışının en yüksek düzeyde, ortaokul ve altında eğitime sahip annelerin çocuklarında heyecan arayışı düzeylerinin en düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Anne eğitim durumu ve anne çalışma durumunun araştırmanın annesi çalışan ergenlerde heyecan arayışının yüksek olduğunu gösteren verilerle paralellik gösterdiği söylenebilir. Ayvaz-Kızılgöl (2012) eğitim seviyesi düşük olan bireylerde iş gücüne

katılım sebeplerinden biri olarak sosyoekonomik düzeyin düşük olmasına işaret etmektedir. Lise mezunu annelerin üniversite mezunu annelere göre daha zor iş şartlarında çalıştığı, aileden daha uzun süre uzak kaldığı, iş şartlarına bağlı olarak daha yüksek stres seviyesine sahip olduğu buna rağmen sosyoekonomik olarak aileye daha az katkı sunduğu söylenebilir. Bunun da lise mezunu çalışan annelerin çocukları ile kaliteli zaman geçirme imkânını azaltmasına ve aile içi çatışmanın daha çok yaşanmasına sebep olduğu buna bağlı olarak bu ailelerde yetişen ergenlerin heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olduğu yorumu yapılabilir. Kağıtçıbaşı (2007) ülkemizde bulunan ailelerin kırsal ve sanayi toplumlarından farklılaşarak ikisinin bir karması olan psikolojik bağımlı aile yapısına sahip olduğunu, bu aile yapısında aile içi duygusal ilişkilere önem verildiğini, özerkliğe imkan sağlandığını ama bununla birlikte yüksek denetiminde olduğunu savunmuştur. Bu modelde aile içi duygusal ilişkiler ve denetimin önemli yer tuttuğu ve Türk aile yapısı algısının bu modelle uyumlu olduğu söylenebilir. Anne eğitim durumu ortaokul ve altı olan, çalışmayan ergenlerin ülkemizde anneden algıladıkları ilgi ve duygusal desteğin yanında denetimi de daha fazla hissederek heyecan arayışı düzeylerinin daha düşük olduğu yorumu yapılabilir. Bu açıdan araştırma sonuçlarının Kağıtçıbaşı'nın (2007) sunduğu modelle paralellik gösterdiği söylenebilir.

Baba eğitim durumuna göre karşılaştırılan ergenlerin anlamlı olarak farklılaşmadığı ancak lise düzeyinde eğitime sahip babaların çocuklarında heyecan arayışının en yüksek düzeyde, üniversite eğitime sahip babaların çocuklarında heyecan arayışı düzeylerinin en düşük düzeyde olduğu saptanmıştır. Lise mezunu babaların çocuklarında heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olmasının annesi lise mezunu olan ergenlerin düzeyleri ile paralellik göstermesi bu ailelerde sosyoekonomik düzeyin düşük olması, iş şartlarının zorluğu ve stres seviyelerinin yüksek olması konusundaki yorumları doğrular niteliktedir. Bununla birlikte ortaokul ve daha düşük eğitime sahip ailelerde heyecan arayışı düzeylerinin en yüksek seviyede olmaması dikkat çekicidir. Babanın eğitim seviyesi düştükçe ergenlerin saldırganlık seviyeleri artmakta (Ayan, 2007), baba eğitim düzeyi arttıkça baba ile ilgili demokratik tutum algısının artmakta buna bağlı olarak ergenlerin saldırganlıkları düşmektedir (Yıldız ve Erci, 2011). Ayrıca ebeveynlerini demokratik algılayan ergenlerin kendilerini daha olumlu olarak algıladıkları (Sezer, 2010) saptanmıştır. Bu bilgiler ışığında baba eğitim durumu üniversite olan ergenlerin aile içinde daha demokratik ve ılımlı ilişkilere sahip olduğu, daha az çatışma yaşanması sebebiyle daha az saldırganlık ve daha iyi bir ruh haline bağlı daha düşük düzeyde bir heyecan arayışı sergiledikleri yorumu yapılabilir. Buna göre araştırma sonuçlarının alan yazın ile paralellik gösterdiği

savunulabilir. Bununla birlikte anne ve babası lise mezunu olan ergenlerin en yüksek düzeyde heyecan arayışına sahip olmaları ile ilgili daha fazla veriye ihtiyaç olabilir.

5.1.5. Heyecan arayışının kardeş sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin sonuçların tartışılması

Heyecan arayışı düzeylerinin kardeş sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığı, kardeşi olmayanların en yüksek puanı aldıkları ve kardeşi olmayanlar ile 1 ve 2 kardeşe sahip olanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunduğu saptanmıştır. Oskay (1990) çalışmasında anne baba ile yaşanan çatışmanın kardeşi bulunmayan tek çocuklarda daha yaygın olduğunu, özellikle baba ile çatışma oranlarının yüksek olduğunu saptamıştır. Ergenlik dönemi ile birlikte yaşanan aile içi çatışmalar kardeşi olmayan ergenlerin heyecan arayışının yükselmesi ile sonuçlanabilir. Kitzmann, Cohen ve Lockwood (2002) tek çocukların akran gruplarında hem mağdur hem saldırgan olmalarının daha yaygın olduğunu ve akranları tarafından daha az sevildiklerini tespit etmişlerdir. Shulman ve Mosak'ın (1977) Adler'in doğum sırasının psikolojik etkileri ile ilgili yaptıkları çalışmaya göre tek çocukların rakibe sahip olmamaları sebebiyle akranlarını rakip olarak görmekten çok onları merak etme eğilimine sahip olduklarını fakat şımartılmış ve paylaşımı asla öğrenememiş olduklarını, akran işbirliği yapmada başarısız olduklarını savunmuşlardır. Bu açılarından bakıldığında çekirdek aile içinde tek çocuk olmak bireylerin ailede daha özgür ve bağımsız, akran gruplarında daha çatışmalı ilişkilere sahip oldukları ve ilgi görme ihtiyaçları sebebi ile heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu anlamda araştırma sonuçlarının alan yazındaki bazı çalışma sonuçları ile uyumlu olduğu söylenebilse de bunun tersini gösteren çalışmalar da mevcuttur. Akbaş'a (1993) göre ailede tek çocuk olmak bireyin kendini gerçekleştirme düzeyini yükseltmektedir. Gates, Lineberger, Crockett ve Hubbard (1988) ilk çocuklarda depresyon ve anksiyete düzeyinin düşük, özgüvenin yüksek olduğunu saptamışlardır. Yang, Ollendick, Dong, Xia ve Lin (1995) tek çocuklarda depresyon, korku ve anksiyete düzeylerinin kardeşi olanlardan anlamlı ölçüde daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. Oskay (1990) aile içinde çocuk sayısı arttıkça çocuğa ayrılan zamanın azaldığını, daha katı disiplin yöntemleri uygulandığını, çocuğun ihtiyacı olan ilgi ve isteklerinin ihmal edilmesiyle sonuçlanabileceğini savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında tek çocuklarda heyecan arayışı düzeylerinin yüksek olma sebeplerinin belirlenebilmesi için daha fazla veriye ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

5.2. Öneriler

Bu başlık altında araştırmadan elde edilen bulgular ışığında araştırmaya ve uygulamaya yönelik öneriler yapılacaktır.

5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler

- Araştırma sonuçlarına göre depresyon ve akademik kendini engellemenin heyecan arayışı ile anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve depresyonun heyecan arayışını yordadığı tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak depresyon düzeyi yüksek, akademik kendini engelleme eğilimi olan ergenler tespit edilebilir ve heyecan arayışı düzeyleri belirlenerek gerekli psikolojik destek sağlanabilir.
- Heyecan arayışı, depresyon ve akademik kendini engelleme seviyelerinin düşürülmesi için önleyici rehberlik programları tüm kademelerin eğitim programlarında yer alabilir. Sınıf içinde müfredata ek etkinliklerin yapılmasında öğretmenler teşvik edilebilir.
- Heyecan arayışının üstün yetenekli olma, anne çalışma durumu, anne baba eğitim düzeyi ve cinsiyete göre farklılaşmadığı fakat erkeklerde, üstün yetenekli olmayan bireylerde, anne ve babası lise mezunu olanlarda ve annesi çalışanlarda heyecan arayışı ortalamalarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Heyecan arayışının yüksek olması açısından risk grubu oluşturulabilecek bu gruplardaki ergenler tespit edilerek önleyici ve güçlendirici rehberlik çalışmaları yapılabilir.
- Okullarda rehber öğretmen sayıları artırılarak ilgili öğrencilerin belirlenmesi kolaylaştırılıp önleyici ve müdahale edici bireysel ve grup etkinlikleri yaygınlaştırılabilir.
- Heyecan arayışı düzeyleri 6., 9. ve 12. sınıflarda anlamlı ölçüde yükselmektedir. Bu kademelerde bulunan ergenlerin heyecan arayışı düzeyleri ve bu düzeylerin artma sebepleri araştırılarak heyecan arayışı düzeyini düşürebilecek etkinlikler planlanabilir.
- Tek çocuklarda heyecan arayışı açısından risk grubunda kabul edilerek ebeveyn ve bakım verenler bu konuda daha fazla bilgilendirilebilir, bu ergenlerle ilgili de gerekli önlemler alınabilir.
- Rehber öğretmenlerde hem heyecan arayışının etkileri hemde bulgular ışığında risk grubunda olduğu düşünülen ergenlere ilişkin farkındalık oluşturulması için hizmetiçi eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.

- Heyecan arayışı düzeyi yüksek olan ve olması muhtemel öğrencilerin ailelerinde ve yakın çevrelerinde bulunan yetişkinlerde gereken bilgilendirmeler yapılarak farkındalık oluşturulabilir.
- Hazırlanan rehberlik programlarında heyecan arayışının etkileri ve bulgularla ilgili gereken ekleme ve düzenlemeler yapılabilir.
- Öğrencilerin destek alabileceği kurumların sayısı artırılabilir.

5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

- Araştırma Sakarya ilinde bulunan lise ve Bilssem öğrencileri ile Kocaeli ilinde bulunan bir ortaokul ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın evreni temsil etme düzeyinin artırılması, geçerlik, güvenilirlik ve genellenebilirlik düzeyini artırmak için Türkiye'nin farklı bölge ve illerinde eğitim verenler ve ebeveynleri dahil ederek daha büyük bir örneklem grubuna yapılması önerilebilir.
- Araştırma okul öncesi, ilkokul ve üniversite düzeyinde tekrarlanabilir.
- Araştırmada elde edilen bulgular ölçeklerden edinilmiştir. Ölçeklerin yanı sıra daha güvenilir bilgiler elde edilmesi amacıyla tam ve ya yarı yapılandırılmış görüşmeler de araştırmaya dahil edilebilir.
- Özellikle depresyon, akademik kendini engelleme düzeyleri, sınıf kademeleri, kardeş sayısı, anne çalışma durumu ve anne baba eğitim düzeyi ile ilgili başka çalışmalarda yapılarak heyecan arayışı açısından risk grubunda bulunan ergenler hakkında daha fazla veri elde edilebilir.

KAYNAKLAR

- Aghdam, F. B., Ahmadzadeh, S., Hassanalizadeh, Z., Ebrahimi, F., Sabzmakan, L. ve Javadivala, Z. (2015). The effect of maternal employment on the elementary and junior high school students' mental health in maku. *Global Journal Of Health Science*, 7(2), 379-385. DOI: 10.5539/gjhs.v7n2p379.
- Akarsu, F. (2004). Üstün yetenekliler. R. Şahin, A. Kulaksızoğlu ve A.E. Bilgili, (Ed). *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı* (ss.127-154). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akbaş, A. (1993). Ergenlerin kendini gerçekleştirme düzeylerini etkileyen bazı faktörler. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 1-12. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/188143>
- Akça, F. (2012). An investigation into the self-handicapping behaviors of undergraduates in terms of academic procrastination, the locus of control and academic success. *Journal of Education and Learning*, 1(2), 88-297. DOI: 10.5539/jel.v1n2p288
- Akdemir, D. ve Çuhadaroğlu- Çetin, F. (2008). Çocuk ve ergen psikiyatrisi bölümüne başvuran ergenlerin klinik özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 5-13. https://www.researchgate.net/publication/285968904_Cocuk_ve_ergen_psikiyatrisi_bolumune_basvuran_ergenlerin_klinik_ozellikleri
- Aktepe, E., Demirci, K., Çalışkan, M.A. ve Sönmez, Y. (2010). Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran hastalarda belirti ve tanı dağılımları. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 23, 100-108. DOI: 10.5350/DAJPN2011240204
- Alikaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde davranışsal sorunlar. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı 2 Sempozyum Dizisi, 63, 55-59. <http://194.27.141.99/stek/pdfs/63/6310.pdf>
- Altun, F. (2015). *Üstün yetenekli öğrencilerin psikolojik danışma ve rehberlik ihtiyaçları, psikolojik danışma yaşantıları ve rehber öğretmenlerin üstün yeteneklilerle ilgili yeterlik düzeyleri* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 429314).

- Angold, A., Worthman, C. ve Costello, E.J. (2003) Puberty and depression. C. Hayward (Ed.) *Gender difference at puberty* (ss. 137-164). New York: Cambridge University Press.
- Anlı, G., Taş, İ., Güneş, Z., Yazgı, Z. ve Sevinç, H. (2018). Akademik kendini engelleme ölçeği'ni türkçeye uyarlama çalışması. *Uluslar Arası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1198- 1217. DOI: 10.26466/opus.442691
- Arnett, J. J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review*, 12, 339-373. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(92\)90013-R](https://doi.org/10.1016/0273-2297(92)90013-R)
- Arnett, J. J. (2007). Suffering, selfish, slackers? Myth and reality about emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, 36(1), 23-29. DOI: 10.1007/s10964-006-9157-z
- Arslan, G. (2012). *Ortaöğretimde eğitim gören ergenlerde görülen problem davranışların aile sorunları ve aile yapısı açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 322429).
- Arslan, G. ve Balkıs, M. (2014). Ergenlikte görülen problem davranışlar ve aile sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Educational Studies*, 1(1), 11-23.
https://www.researchgate.net/publication/283353176_Ergenlikte_Gorulen_Problem_Davranislar_Ve_Aile_Sorunlari_Arasindaki_Iliskinin_Incelenmesi_8The_Investigation_of_Relationship_between_Problem_Behaviors_and_Family_Problems_in_Adolescence
- Ataman, A. (2004). Üstün zekalı ve üstün özel yetenekli çocuklar. R. Şahin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı* (ss.155-168). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ateş, F. B. ve Akbaş, T. (2012). Ergenlerde görülen kural dışı davranışların aile işlevselliği ve yaşam kalitesi açısından incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 337-352. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/50774>
- Aunola, K., Stattin, H. ve Nurmi, J. (2000). Adolescents' achievement strategies, school adjustment, and externalizing and internalizing problem behaviors. *Journal of Youth Adolescence*, 29, 289–306. DOI: 10.1023/A:1005143607919
- Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8, 206-214.

https://www.researchgate.net/profile/Sezer_Ayan/publication/286332097_Aggressiveness_tendencies_of_the_children_exposed_to_domestic_violence/links/579892e408aec89db7bb4cff/Aggressiveness-tendencies-of-the-children-exposed-to-domestic-violence.pdf

Aydın, B. (2010). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Aydın, D. ve Karaca-Çiftçi, E. (2016). Mesleki eğitim merkezine devam eden ergenlerin kural dışı davranış düzeylerinin incelenmesi. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 24(2), 97-105. DOI: 10.17672/fnhd.25127

Aytaç, S. (2009). *İnsanı anlama çabası : Psikolojiye giriş*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Ayvaz-Kızılgöl, Ö. (2012). Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri: Ekonometrik bir analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 88-101. http://openaccess.dogus.edu.tr/bitstream/handle/11376/223/kizilg%C3%B6l_ayvaz.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Bahadır, A. (1994). *Ergenlik döneminde dini şüphe ve tereddütler* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 32084).

Bahçekapılı, M. (2011). Din ve ahlak eğitiminin ergenlerin kişilik gelişimine katkısı. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(22), 7-42. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/302447>

Bahls, C.S. (2002). Depression in childhood and adolescence: Clinical features. *Journal de Pediatria*, 7885, 359-366. <http://www.jpmed.com.br/conteudo/02-78-05-359/ing.pdf>

Bal, S. (2010). *Çocukluk örselenme yaşantıları, ana-baba-ergen ilişki biçimleri ve sosyal destek algısının, kural dışı davranışlarla ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 294413).

Balcı-Çelik, S. ve Uysal- Atabay, E. (2019). Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği (Kedö-11) Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(30), 607-616. DOI: 10.26449/sss.1258

Balkıs, M. ve Duru, E. (2010). Akademik erteleme eğilimi, akademik başarı ilişkisinde genel ve performans benlik saygısının rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 159-170. https://www.researchgate.net/publication/283122586_Akademik_Erteleme_Egilimi_Akademik_Basari_Iliskisinde_Genel_ve_Performans_Benlik_Saygisinin_Rolu

- Barutçu- Yıldırım ve Demir, A. F., (2017). Kendini engellemenin yordayıcıları olarak öz saygı, öz anlayış ve akademik özyeterlilik. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 676-701. DOI: 10.12984/egeefd.315727
- Bayramkaya, E., Toros, F. ve Özge, C. (2005). Ergenlerde sosyal fobi ile depresyon, öz kavram, sigara alışkanlıkları arasındaki ilişki. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 15, 165-173. http://www.psikofarmakoloji.org/pdf/15_4_3.pdf
- Bilim ve Sanat Merkezlerinin özel yetenekli öğrenci sayısı 24 bin 291. (2017, 21 Mayıs). Birgün Gazetesi. 02.01.2019 tarihinde <https://www.birgun.net/haber-detay/bilim-ve-sanat-merkezlerinin-ozel-yetenekli-ogrenci-sayisi-24-bin-291-160568.html> adresinden erişilmiştir.
- Bingöl, F., Karakoç, A., Karaca, S. ve Ocakçı, A. (2011). 17-19 yaş üniversite öğrencisi ergenlerde depresyon düzeyi, sosyal işlevsellik ve sorun çözme becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 10(2), 33-45. https://www.researchgate.net/publication/320615763_17-19_Yas_universite_ogrencisi_ergenlerde_depresyon_duzeyi_sosyal_islevsellik_ve_sorun_cozme_becerisi_arasindaki_iliskinin_incelenmesi
- Bozkurt- Tiryaki, M. (2014). *Akademik başarısı sınıf ortalamasının altında kalan üstün zekalı ortaokul öğrencilerin mükemmellik düzeyleri ile algıladıkları anne-baba tutumları arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 367973).
- Brooks, S. J., Krulewicz, S. P. ve Kutcher, S. (2003). The kutcher adolescent depression scale: Assessment of its evaluative properties over the course of an 8-week pediatric pharmacotherapy trial. *Journal Of Child And Adolescent Psychopharmacology*, 13(3), 337–349. DOI: 10.1089/104454603322572679
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15(29), 68-82. <http://genclikbirikimi.org/kunye-6512-ilk-orta-ergenlikte-akran-zorbaligi-gerceklestigi-yerler-bas-etme-yollari-makale>
- Byck, G. R., Swann, G., Schalet, B., Bolland, J. ve Mustanski, B. (2015). Sensation seeking predicting growth in adolescent problem behaviors. *Child Psychiatry & Human Development*. 46(3), 466–473. DOI: 10.1007/s10578-014-0486-y.

- Camara, M., Bacigalupe, G. ve Padilla, P. (2017). The role of social support in adolescents: Are you helping me or stressing me out?. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(2), 123–136. DOI: 10.1080/02673843.2013.875480
- Carton, S., Jouvent, C. ve Widlöcher, D. (1992). Sensation seeking and depressive mood. *Personality and Individual Differences*, 13(7), 843-849. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(92\)90059-X](https://doi.org/10.1016/0191-8869(92)90059-X)
- Cattellino, E., Glowacz, F., Born, M., Testa, S., Bina, M. ve Caladri, E.(2014). Adolescent risk behaviours and protective factors against peer influence. *Journal of Adolescence*, 37, 1353-1362. DOI: 10.1016/j.adolescence.2014.09.013
- Chase-Lansdale, P. L., Moffitt, R. A., Lohman, B. J., Cherlin, A. J., Coley, R. L., Pittman, L. D., Roff, J. ve Votruba-Drzal, E. (2003). Mothers' transitions from welfare to work and the well-being of preschoolers and adolescents. *Science*, 299, 1548–1552. DOI: 10.1126/science.1076921
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stres. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), 300-315. DOI: 10.1097/00006842-197609000-00003
- Cross, T. L., Cassady, J. C. ve Miller, K. A. (2006). Suicide ideation and personality characteristics among gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 50(4), 295–306. DOI: 10.1177/001698620605000403
- Çamdeviren, Ş. (2014). *Bilim ve sanat merkezine (bilsem) devam eden üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler (Sakarya ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 353104).
- Çelik, E. (2015). Psychometric properties of brief sensation seeking scale(BSSS-4) in a sample of turkish adolescents. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 42-51. DOI: 10.19126/suje.34106
- Çokluk, O., Şekercioglu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Davis, G. A. ve Rimm, S.B. (2014). *Education gifted and talented*. Essex: Pearson Education Limited.
- Demir, N.Ö., Baran, A.G. ve Ulusoy, D. (2005a). Türkiye’de ergenlerin arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar: Ankara örnekleme. *Bilig*, 32, 83-106. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/234411>

- Demir, N. Ö., Baran, A. G. ve Ulusoy, D. (2005b). Ergenlik döneminde intihar algısı: Lise son sınıf gençliği örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 259-270.
www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/index.php/EFD/article/download/134/98
- Demirel, Ş. (2008). *Abraham Tannenbaum'un üstün yetenek sınıflandırmasına giren örnek yetenek türlerinin toplumsal değeri üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi).YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 228455).
- Denton, M. L., Pearce, L. D. ve Smith, C. (2008). Religion and spirituality on the path through adolescence. Research Report Number 8. National Study of Youth and Religion, University of North Carolina at Chapel Hill.
https://youthandreligion.nd.edu/assets/102568/religion_and_spirituality_on_the_path_through_adolescence.pdf
- Direen, J. (2005). *The effects of dispositional academic self-handicapping on performance expectations, performance outcomes and affect* (Doktora Tezi, University of Tasmania). Erişim Adresi: <https://eprints.utas.edu.au/19813/>
- Donohew, R. L., Hoyle, R. H., Clayton, R. R., Skinner, W. F., Colon, S. E. ve Rice, R. E. (1999). Sensation seeking and drug use by adolescents and their friends: Models for marijuana and alcohol. *Journal of Studies On Alcohol*, 60, 622-631.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/10487731>
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 34, 45-55.
<https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/cok-boyutlu-algılanan-sosyal-destek-olcegi-msspss-toad.pdf>
- Eker, D., Arkar, H. ve Yıldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25. <http://www.turkpsikiyatri.com/c12s1/cokboyutlualgılanan.pdf>
- Elcik, F. (2015). *Üstün yetenekli öğrencilerin çevresinden algıladıkları sosyal destek düzeyi ile sosyal duygusal becerileri arasındaki ilişki* (Doktora Tezi).YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 395041).

- Erdem, Ş. ve Baloğlu, M. (2018). Üstün yetenekli ergenlerin bazı psikolojik belirtilerinin betimlenmesi ve genel ergen popülasyonu ile karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(1), 53-66. <https://dergipark.org.tr/milliegitim/issue/40518/477519>
- Eren, F., Ömerelli-Çete, A., Avcil, S. ve Baykara, B. (2018). Üstün yetenekli çocuklarda ve ailelerinde duygusal ve davranışsal özellikler. *Arch Neuropsychiatry*, 55, 105–112. <https://doi.org/10.5152/npa.2017.12731>
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton.
- Erol-Öngen, D. (2007). The relationships between sensation seeking and gender role orientations among turkish university students. *Sex Roles*, 57(1-2), 111-118. DOI: 10.1007/s11199-007-9214-4
- Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 3, 228-234. https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_3_4_228_234.pdf
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H. ve Dereboy, Ç. (2008). Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 382-389. <http://www.turkpsikiyatri.com/C19S4/382-389.pdf>
- Farmer, A., Redman, K., Harris, T., Mahmood, A., Sadler, S. ve McGuffin, P. (2001). Sensation-seeking, life events and depression. The cardiff depression study. *The British Journal of Psychiatry*, 178(6), 549-552. DOI: 10.1192/bjp.178.6.549
- Frison, E. ve Eggermont, S. (2016). Exploring the relationships between different types offacebook use, perceived online social support, and adolescents' depressed mood. *Social Science Computer Review*, 34(2), 153-171. <https://doi.org/10.1177/0894439314567449>
- Gadbois, S.A. ve Sturgeon, R.D. (2011). Academic self-handicapping: Relationships with learning specific and general self-perceptions and academic performance over time. *British Journal of Educational Psychology*, 81, 207–222. DOI: 10.1348/000709910X522186
- Gagné, F. (2005). From gifts to talents: The DMGT as a developmental model. R. J. Sternberg ve J. E. Davidson (Ed.). *Conceptions of giftedness* (ss. 98–119). New York: Cambridge University Press.

- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Çev. A. Dönmez, B. Onur ve N. Çelen). Ankara: İmge Yayınevi.
- Gates, L., Lineberger, M. R., Crockett, J. ve Hubbard, J. (1988). Birth order and its relationship to depression, anxiety and self-concept test scores in children. *The Journal of Genetic Psychology*, 149(1), 29–34. DOI: 10.1080/00221325.1988.10532136
- Gold, D. ve Andres, D. (1978). Comparisons of adolescent children with employed and nonemployed mothers. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 24(4), 243-254. https://www.researchgate.net/publication/232462110_Comparisons_of_Adolescent_Children_with_Employed_and_Nonemployed_Mothers
- Gottlieb, B. H. ve Bergen, A. E. (2010). Social support concepts and measures. *Journal of Psychosomatic Research*, 69, 511–520. DOI: 10.1016/j.jpsychores.2009.10.001.
- Gökden-Kaya, N., ve Ataman, A. (2017). Üstün yetenekli öğrencilerin istenmeyen davranışlarına yönelik öğretmenlerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi. *GEFAD / GÜJGEF*, 37(3), 835 – 853. DOI: 10.17152/gefad.332459
- Görker, I., Korkmazlar, Ü., Durukan, M. ve Aydoğdu, A.(2004). Çocuk ve ergen psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerde belirti ve tanı dağılımı. *Klinik Psikiyatri*, 7, 103-110. https://www.researchgate.net/publication/286623644_Cocuk_ve_Ergen_Psikiyatri_Klinigine_Basvuran_Ergenlerde_Belirti_ve_Tani_Dagilimi_SUMMARY_Symptoms_and_Diagnoses_of_First-Time_Adolescent_Applications_to_a_Child_and_Adolescent_Psychiatry_Out-Patient_C
- Grobman, J. (2006). Underachievement in exceptionally gifted adolescents and young adults: A psychiatrist's view. *The Journal of Secondary Gifted Education*, 17(4), 199–210. DOI: 10.4219/jsge-2006-408
- Güney, M. (1998). Ergenlik dönemi depresyonları. *Psikiyatri Dünyası Dergisi*, 2, 41-44. <http://psikiyatridizini.net/articles.aspx?journalid=21&year=1998&volume=2&number=2>
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi* (Doktora Tezi).YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 280954).

- Hall, G. S. (1907). *Youth, its education, regimen, and hygiene*. New York: Appleton.
- Hansen, E. B. ve Breivik, G. (2001). Sensation seeking as a predictor of positive and negative risk behaviour among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 30(4), 627–640. <http://isiarticles.com/bundles/Article/pre/pdf/58990.pdf>
- Haşimoğlu, A. ve Aslandoğan, A. (2018). Lise öğrencilerinin ergenlik dönemi sorunları ve duygudüzenleme stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *ARHUSS*, 1(2), 71-83. <https://arhuss.btu.edu.tr/index.php/1/article/view/12>
- Hayward, C. (2003). *Gender difference at puberty*. New York: Cambridge University Press.
- Helt, C. A. (2008). *The role of iq and gender in the social-emotional functioning of adolescents* (Unpublished dissertation). University of Northern Colorado. <https://search.proquest.com/openview/c6a97f2b701595cc6bd374c77c956677/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- Hewitt, P. L., Caelian, C. F., Flett, G. L., Sherry, S. B., Collins, L. ve Flynn, C. A. (2002). Perfectionism in children: Associations with depression, anxiety, and anger. *Personality and Individual Differences*, 32(6), 1049–1061. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00109-X](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00109-X)
- Horozcu, Ü. ve Demir, Z. (2018). Ergenler için dinî inanç ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 4(1), 81-92. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/647432>
- Hökelekli, H. (1993). *Din psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ihlamur, Ş. (2017). *Üstün yetenekli çocuklara sahip ailelerin danışmanlık ihtiyaçlarının saptanması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 472165).
- İmamoğlu, A. ve Ferşadoğlu, S. (2013). Psikolojik açıdan ergenlerde dini tutum ve davranışların tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 19-40. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/224536>
- İnci, G. (2014). *Üstün yetenekli öğrencilerin sınıf içi davranış sorunlarının belirlenmesi ve çözüm önerileri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 377643).

- Jessor, R., Donovan, J. E. ve Costa, F.M. (1992). *Beyond adolescence: Problem behaviour and young adult development*. New York: Cambridge University Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Benlik, aile ve insan gelişimi: Kültürel psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalyon, A., Dadandi, İ. ve Yazıcı, H. (2016). The relationships between self-handicapping tendency and narcissistic personality traits, anxiety sensitivity, social support, academic achievement. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 29, 237-246. DOI:10.5350/dajpn2016290305
- Kanlı, E. (2011) Üstün zekâlı ve normal ergenlerin mükemmeliyetçilik, depresyon ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33, 103-121. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/1714>
- Karacoşkun, M. D. (2004). Dinî inanç-dinî davranış ilişkisine sosyo-psikolojik yaklaşımlar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(2), 23-36. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/52583>
- Karasar N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kımtır, N. (2012). Ergenlerde benlik saygısı ve öznel dindarlık algısının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 439-468. <http://sbed.mku.edu.tr/article/view/1038000253>
- Kim, Y. M. ve Ahn, C. K. (2004). Differences in personality characteristics between gifted and normal children. *The Korean Society for the Gifted*, 14(2), 73-97. https://www.researchgate.net/publication/264069972_Differences_in_Personality_Characteristics_between_Gifted_and_Normal_Children
- King, P. E. ve Roeser, R. W. (2009). Religion and spirituality in adolescent development. R. M. Lerner ve L. Steinberg (Ed.), *Handbook of adolescent psychology: Individual bases of adolescent development* (ss. 435-478). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Kitzmann, K.M., Cohen, R. ve Lockwood, R.L. (2002). Are only children missing out? Comparison of the peer related social competence of only children and siblings. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19(3), 299-316. <https://doi.org/10.1177/0265407502193001>

- Koç, M. (2005). Din psikolojisi açısından ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin gelişimi. *Ekev Akademi Dergisi*, 25(Güz), 75-88. http://ktp.isam.org.tr/pdfdrq/D01777/2005_25/2005_25_KOCM.pdf
- Kuzucu, Y. ve Özdemir, Y. (2013). Ergen ruh sağlığının anne ve baba katılımı açısından yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 38(168), 96-112. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/1035/582>
- LeBlanc, J. C., Almudevar, A., Brooks, S. J. ve Kutcher, S. (2002). Screening for adolescent depression: Comparison of the kutcher adolescent depression scale with the beck depression inventory. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, 12(2), 113–126. DOI: 10.1089/104454602760219153
- Leondari, A. ve Gonida, E. (2007). Predicting academic self-handicapping in different age groups: The role of personal achievement goals and social goals. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 595–611. DOI: 10.1348/000709906X128396
- Levent, F. (2011). *Üstün yetenekli çocukların hakları*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Lewinsohn, P.M., Langhinrichen-Rohling, J., Langford, R., Rohde, P., Seeley, J.R. ve Chapman, J. (1995). The life attitudes schedule: A scale to assess adolescent life-enhancing and life-threatening behaviours. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 25(4), 458-474. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8928201>
- Li, Y., Li, D., Li, X., Zhou, Y., Sun, W., Wang, Y. ve Li, J.(2018). Cyber victimization and adolescent depression: The mediating role of psychological insecurity and the moderating role of perceived social support. *Children and Youth Services Review*, (Elektronik Sürüm) DOI:10.1016/j.childyouth.2018.09.027
- Lindberg, L. D., Boggess, S., Porter, L. ve Williams, S. (2000). *Teen risk-taking: A statistical portrait*. Washington, DC: The Urban Institute.
- Lynne-Landsman, S.D., Graber, J.A., Nichols, T.R. ve Botvin, G.J. (2011). Is sensation seeking a stable trait or does it change over time?. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(1), 48–58. DOI: 10.1007/s10964-010-9529-2
- Midgley, C. ve Urdan, T. (1995). Predictors of middle school students' use of self-handicapping strategies. *Journal of Early Adolescence*, 15, 389–411. DOI: 10.1177/0272431695015004001

- Midgley, C., Arunkumar, R. ve Urdan, T. (1996). ‘‘If I don’t do well tomorrow, there’s a reason’’: Predictors of adolescents’ use of self-handicapping strategies. *Journal of Educational Psychology*, 88, 423–434. DOI: 10.1037/0022-0663.88.3.423
- Midgley, C. ve Urdan, T. (2001). Academic self-handicapping and achievement goals: A further examination. *Contemporary Educational Psychology*, 26, 61–75. DOI:10.1006/ceps.2000.1041
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Kurum listesi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı. Erişim Adresi:http://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/kurum.asp
- Montalvo, F. T. ve Torres, M. C. G. (2004). Self regulated learning: Current and future directions. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 2(1), 1-34. ISSN: 1696-2095. https://www.researchgate.net/publication/323840014_Self_regulated_learning_Current_and_future_directions
- Nooney, J.G. (2005). Religion, stress, and mental health in adolescence: Findings from add health. *Review of Religious Research*, 46(4), 341-354. DOI: 10.2307/3512165
- Nurmi, J.E. (1993). Self-handicapping and a failure-trap strategy: A cognitive approach to problem behaviour and delinquency. *Psychiatria Fennica*, 24, 75-85. https://www.researchgate.net/publication/232480868_Selfhandicapping_and_a_fa_ilure-trap_strategy_A_cognitive_approach_to_problem_behaviour_and_delinquency
- Olsson, I., Hagekull, B., Giannotta, F. ve Ahlander, C. (2016). Adolescents and social support situations. *Scandinavian Journal of Psychology*, 57, 223–232. DOI: 10.1111/sjop.12282.
- Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Oskay, G. (1990). Değer yargılarından kaynaklanan anne-baba, ergen çatışmasının sosyoekonomik ve benzeri değişkenler açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(5), 221-244. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/hunefd/article/view/5000049305>
- Özbay, Y. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri* (Elektronik Sürüm). Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

- Öztop, D. B., Öztürk, A., Ünalın, D., Mazıcıoğlu, M., Balcı, E. ve Gün, İ. (2011). Lise öğrencilerinde depresyon ve davranış sorunlarının yaygınlığı. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 12, 204-211. <http://www.turkpsikiyatri.com/C19S4/382-389.pdf>
- Parekh, R. (2017). What is depression. Erişim Adresi: <https://www.psychiatry.org/patients-families/depression/what-is-depression>
- Peterson, J., Duncan, N. ve Canady, K. (2009). A longitudinal study of negative life events, stress and school experiences of gifted youth. *Gifted Child Quarterly*, 53(1), 34-49. <https://doi.org/10.1177/0016986208326553>
- Piaget, J. (1999). *Çocukta zihinsel gelişim*. (Çev. H. Portakal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Plante, T. G., Yancey, S., Sherman, A. ve Guertin, M. (2000). The association between strength of religious faith and psychological functioning. *Pastoral Psychology*, 48, 405-412. <https://doi.org/10.1023/A:1022040605141>
- Pössel, P., Burton, S. M., Cauley, B., Sawyer, M. G., Spence, S. ve Sheffield, J. (2017). Associations between social support from family, friends, and teachers and depressive symptoms in adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 398-412. DOI: 10.1007/s10964-017-0712-6.
- Renzulli, J. S. (2008). *The three-ring conception of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity*. Erişim Adresi: <https://pdfs.semanticscholar.org/b0a6/0bdc11e9fefa8c2b1ae71f0fbd324c8fac12.pdf>
- Rioux, C., Castellanos-Ryan, N., Parent, S., Vitaro, F. ve Séguin, J.R. (2019). The interactive effects of parental knowledge with impulsivity and sensation seeking in adolescent substance use. *Child Psychiatry Human Development*, 50(1), 95-107. DOI: 10.1007/s10578-018-0825-5
- Robeva, R. ve Kumanov, P. (2016). Physical changes during pubertal transition. P. Kumanov, Agarwal, A. (Ed.), *Puberty physiology and abnormalities* (s.39-64). DOI 10.1007/978-3-319-32122-6
- Rogers, A. A., Elam, K. K., Chassin, L., Sternberg, A. ve Bui, L. (2018). Proximal and distal effects of sensation seeking and parenting environments on alcohol use trajectories from early adolescence to early adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(10), 2206-2219. DOI: 10.1007/s10964-018-0874-x.

- Romer, D. ve Hennessy, M. (2007). A biosocial-affect model of adolescent sensation seeking: The role of affect evaluation and peer-group influence in adolescent drug use. *Prevention Science*, 8(2), 89–101. DOI: 10.1007/s11121-007-0064-7
- Roth, M., Schumacher, J. ve Brahler, E. (2005). Sensation seeking in the community: Sex, age and sociodemographic comparisons on a representative German population sample. *Personality and Individual Differences*, 39(7), 1261–1271. DOI: 10.1016/j.paid.2005.05.003
- Sabuncuoğlu, O., Ekinci, Ö., Bahadır, T., Akyuva, Y., Altınöz, E. ve Berkem, M. (2006). Ergen öğrenciler arasında akran örselemesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 9, 27-35. https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_9_1_27_35.pdf
- Sahranç, Ü. (2011). An investigation of the relationships between self-handicapping and depression, anxiety and stres. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(2), 526-540. https://www.researchgate.net/publication/268359822_An_Investigation_of_the_Relationships_between_Self-Handicapping_and_Depression_Anxiety_and_Stress
- Salsman, J. M. ve Carlson, C. R. (2005). Religious orientation, mature faith and psychological distress: Elements of positive and negative associations. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 44(2), 201-209. DOI: 10.1111/j.1468-5906.2005.00276.x
- Saranlı, A. G. ve Metin, N. (2012). Üstün yetenekli çocuklarda gözlenen sosyal-duygusal sorunlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 139-163. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/508764>
- Savi, F. (2008). *12–15 yaş arası ilköğretim öğrencilerinin davranış sorunları ile aile işlevleri ve anne-baba kişilik özellikleri arasındaki ilişkisinin incelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 22039).
- Savi-Çakar, F., Tagay, Ö. ve Karataş, Z. (2015). Adolescents' life satisfaction: Risky behaviors and hopelessness. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 6(1), 55-62. <https://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authype=crawler&jrnl=13096249&AN=100434560&h=N%2b9nBckq6uq9OHmbOykMXDYPeACSqT94gRz2ny67uROTG8QtCIXYFPyIR477LQzxPF3j16lUf4TSiqPGNVus7Q%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrlNotAuth&crlhas>

hurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtyp
e%3dcrawler%26jrn!%3d13096249%26AN%3d100434560

- Savi-Çakar, F. ve Tagay, Ö. (2017). The mediating role of self-esteem: The effects of social support and subjective well-being on adolescents' risky behaviors. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17, 859–876. DOI: 10.12738/estp.2017.3.0024
- Seeley, K. (2004). Gifted and talented students at risk. *Focus on Exceptional Children*, 37(4), 1-8. DOI: 10.17161/foec.v37i4.6870
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin kendilik algılarının anne baba tutumları ve bazı faktörlerle ilişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-19. http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VII/haziran_2010/2010_ozcan_sezer.pdf
- Shulman, B. H. ve Mosak, H. H. (1977). Birth order and ordinal position: Two Adlerian views. *Journal Of Individual Psychology*, 33(1), 115-121. <http://www.carterandevans.com/portal/images/pdf/article11.pdf>
- Shulman, E.P., Harden, K.P., Chein, J.M. ve Steinberg, L. (2015). Sex differences in the developmental trajectories of impulse control and sensation-seeking from early adolescence to early adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(1), 1-17. DOI: 10.1007/s10964-014-0116-9
- Sinha, J. W., Cnaan, R.A. ve Gelles, R.J. (2007). Adolescent risk behaviors and religion: Findings from a national study. *Journal of Adolescence*, 30, 231–249. DOI: 10.1016/j.adolescence.2006.02.005
- Siyez, D. M. (2006). *15-17 yaş arası ergenlerde görülen problem davranışların koruyucu ve risk faktörleri açısından incelenmesi* (Doktora Tezi).YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 206023).
- Siyez, D. M. (2014). Lise öğrencilerinde problemlerli internet kullanımının yordayıcıları olarak heyecan arama ve cinsiyet. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 1(1), 63-97. DOI: 10.15805/addicta.2014.1.1.006
- Sleskova, M., Tuinstra, J., Geckova, A.M., Dijk, J. P., Salonna, F., Groothoff, J.W. ve Reijneveld, S.A. (2006). Influence of parental employment status on Dutch and Slovak adolescents' health. *BMC Public Health*, 6(1), 250-260. DOI: 10.1186/1471-2458-6-250

- Smith, C., Faris, R. ve Denton, M. L. (2003). Mapping american adolescent subjective religiosity and attitudes of alienation toward religion: A research report. *Sociology of Religion*, 64(1), 111-133. DOI: 10.2307/3712271
- Solmaz, B. ve Şahin, A. (2012). Ergenlerde dindarlık ve sosyal benlik. *Marife*, 148, 145-158. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/494211>
- Stacy, A. W., Newcomb, M. D. ve Bentler, P. M. (1991). Social psychological influences on sensation seeking from adolescence to adulthood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(6), 701–708. <https://doi.org/10.1177/0146167291176014>
- Steinberg, L. (2007a). *Ergenlik*. (Çev. F.Çok). Ankara: İmge Kitabevi.
- Steinberg, L. (2007b). Risk taking in adolescence: New perspective from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 55-59. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00475.x>
- Steinberg, L., Albert, D., Cauffman, E., Banich, M., Graham, S. ve Woolard, J. (2008). Age differences in sensation seeking and impulsivity as indexed by behavior and self-report: Evidence for a dual systems model. *Developmental Psychology*, 44(6), 1764–1778. DOI: 10.1037/a0012955.
- Stephenson, M. T., Hoyle, R. H., Palmgreen, P. ve Slater, M. D. (2003). Brief measures of sensation seeking for screening and large-scale surveys. *Drug and Alcohol Dependence*, 72(3), 279–286. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/14643945>
- Şimşek, O. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş, temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Tadık, H., Akça, E. ve Uçak-Azboy, Z. (2012). Perfectionism and self-handicapping behaviors of gifted students: A review of the literature. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists*, 5(2), 83-91. DOI: <http://dx.doi.org/10.17478/JEGYS.2017.58>
- Tannenbaum, J. A. (1998). Programs for the gifted: To be or not to be. *Journal for the Education of the Gifted*, 22(1), 3-36. <https://doi.org/10.1177/016235329802200102>
- Thomas, C. R., Gadbois, S. A. (2007). Academic self-handicapping: The role of self-concept clarity and students learning strategies. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 101–119. DOI: 10.1348/000709905X79644

- Toçoğlu, E. (2016). *Üstün zekalı ve yetenekli ergenlerin benlik saygıları, depresyon düzeyleri ve fonksiyonel olmayan tutumlarının değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veritabanından erişildi (Tez No: 460754).
- Toprak, D., Mıstık, S. ve Doğan, N. (2004). Liseli adolesanlarda problem paylaşımı. *Türk Aile Hekimleri Dergisi*, 8(4), 157-161. <http://www.turkailehekderg.org/makaleler/arastirma/liseli-adolesanlarda-problem-paylasimi/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2018). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları 2017*, TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 27587, 01 Şubat 2018. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27587>
- Türkoğlu, S. (2014). Çocuk ve ergen psikiyatrisi polikliniğine başvuran hastalarda tanı dağılımları. *Selçuk Tıp Dergisi*, 30(3), 118-122. <https://www.selcukmedj.org/uploads/publications/SUTD-610..pdf>
- Urdan, T., Midgley, C. ve Anderman, E. (1998). The role of classroom goal structure in students' use of self-handicapping strategies. *American Educational Research Journal*, 35, 101–122. <http://dx.doi.org/10.2307/1163453>
- Urdan, T. ve Midgley, C. (2001). Academic self-handicapping: What we know, what more there is to learn?. *Educational Psychology Review*, 13(2), 115-1138. DOI: 10.1023/A:1009061303214
- Uysaler, H. (2015). *Arkadaşlık becerilerini geliştirme programının üstün zekalı öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerine etkisi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 399461).
- Üzar-Özçetin, Y. S. ve Hiçdurmaz, D. (2016). Kendini sabote etme ve ruh sağlığı üzerine etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 8(2), 145-154. DOI:10.18863/pgy.13806
- Wang, P., Lei, L., Wang, X., Nie, J., Chu, X. ve Jin, S. (2018). The exacerbating role of perceived social support and the “buffering” role of depression in the relation between sensation seeking and adolescent smartphone addiction. *Personality and Individual Differences*, 130, 129-134. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.04.009>

- Weary, G. ve Williams, J. P. (1990). Depressive self-presentation: Beyond self-handicapping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 892-898. DOI: 10.1037/0022-3514.58.5.892
- Willibald, R. ve Zuckerman, M. (2001). Sensation seeking in adolescents. In: Raithe, J. Risikoverhaltensweisen Jugendlicher. Erklärungen, Formen und Prävention. Opladen: Leske Budrich, (s. 97-110). <https://doi.org/10.5167/uzh-77819>.
- Yang, B., Ollendick, T. H., Dong, Q., Xia, Y. ve Lin, L. (1995). Only children and children with siblings in the people's republic of china: Levels of fear, anxiety and depression. *Child Development*, 66(5), 1301-1311. <http://dx.doi.org/10.2307/1131648>
- Yavuzer, H. (2002). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldırım, F. (2012). *Üstün yetenekli çocuklar ve ailelerinde duygusal ve davranışsal özellikler* (Tıpta Uzmanlık Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 319115).
- Yıldız, E. ve Erci, B. (2011). Anne baba tutumları ile adölesan saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/56526>
- Yörükoğlu, A. (2002). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür yayınları.
- Yüksel-Şahin, F. (2013). Predicting delinquency levels in Turkish adolescents. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 89, 841-847. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.942>
- Zimet, G.D., Dahlem, N.W., Zimet, S.G. ve Farley, G.K. (1988) The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41. http://dx.doi.org/10.1207/s15327752jpa5201_2
- Zuckerman, M. (1979). *Sensation seeking beyond the optimal level of arousal*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Zuckerman, M. ve Neeb, M. (1980). Demographic influences in sensation seeking and expressions of sensation seeking in religion, smoking and driving habits. *Personality and Individual Differences*, 1(3), 197-206. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(80\)90051-3](https://doi.org/10.1016/0191-8869(80)90051-3)

Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*.
New York: Cambridge University Press.

Zuckerman, M. ve Tsai, F.F. (2005). Costs of self-handicapping. *Journal of Personality*,
73(2), 411-442. DOI: 10.1111/j.1467-6494.2005.00314.x

EKLER

Ek 1. Ölçek Kullanım İzinleri

Ölçek Kullanım İzni ▶

Betül Çat <betulcat@gmail.com> 4 Eki 2018 Per 13:56 ☆ ↶ ⋮
Alici: umit.horozcu ▼

Hocam iyi günler. Ben Fatma Betül Çat; Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans programı öğrencisiyim. Üstün zekalı ve normal ergenlerle ilgili bir tez hakkında çalışıyorum. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yaptığınız **Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği**'ni çalışmamda kullanmak istiyorum. Çalışmamda ölçeği kullanmama izin verebilir misiniz? Ölçeğin maddelerini göndermeniz mümkün mü? İyi çalışmalar. Saygılarımla.

ÜMİT HOROZCU <umit.horozcu@istanbul.edu.tr> 4 Eki 2018 Per 14:04 ☆ ↶ ⋮
Alici: ben ▼

Merhaba Fatma Betül Hanım. Tabii ki kullanabilirsiniz. Çalışmanız tamamlandığında benimle paylaşırsanız sevinirim. Çalışmalarınızda başarılar dilerim.
Doç.Dr. Ümit Horozcu

4 Eki 2018 Per 13:56 tarihinde Betül Çat <betulcat@gmail.com> şunu yazdı:
Hocam iyi günler. Ben Fatma Betül Çat; Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans programı öğrencisiyim. Üstün zekalı ve normal ergenlerle ilgili bir tez hakkında çalışıyorum. Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yaptığınız **Ergenler İçin Dini İnanç Ölçeği**'ni çalışmamda kullanmak istiyorum. Çalışmamda ölçeği kullanmama izin verebilir misiniz? Ölçeğin maddelerini göndermeniz mümkün mü? İyi çalışmalar. Saygılarımla.

Lütfen bu e-postayı yazdırmadan önce çevreye olan etkisini dikkate alınız. Unutmayınız ki; dünyadaki kağıt tüketiminin yarısı kazanılırsa, her yıl 8 milyon hektar orman kurtulacaktır.

Ölçek Kullanım İzni ▶

Betül Çat <betulcat@gmail.com> 5 Eki 2018 Cum 15:22 ☆ ↶ ⋮
Alici: haluk.arkar ▼

Sayın Haluk Arkar hocam iyi günler. Ben Fatma Betül Çat; Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans programı öğrencisiyim. Üstün zekalı ve normal ergenlerle ilgili bir tez hakkında çalışıyorum. Gözden geçirilmiş formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yaptığınız **Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği**'ni çalışmamda kullanmak istiyorum. Çalışmamda ölçeği kullanmama izin verebilir misiniz? İyi çalışmalar. Saygılarımla.

haluk arkar <haluk.arkar@ege.edu.tr> 8 Eki 2018 Pzt 09:23 ☆ ↶ ⋮
Alici: ben ▼

Sayın Fatma Betül Çat,
Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçeği ve puanlamasını aşağıdaki kaynakta bulabilirsiniz. Başarılar dilerim.
Prof. Dr. Haluk Arkar
Eker, D., H. Arkar ve H. Yıldız, "Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği",Türk Psikiyatri Dergisi, **12**, 17-25 (2001).

Kimden: "Betül Çat" <betulcat@gmail.com>

Ölçek Kullanım İzni

Betül Çat <betulcat@gmail.com>

4 Eki 2018 Per 13:56

Alıcı: anligazanfer

Hocam iyi günler. Ben Fatma Betül Çat; Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans programı öğrencisiyim. Üstün zekalı ve normal ergenlerle ilgili bir tez hakkında çalışıyorum. Türkçeye uyarladığınız **Akademik Kendini Engelleme Ölçeği**'ni kullanmak istiyorum. Çalışmamda ölçeği kullanmama izin verebilir misiniz? Ölçeğin maddelerini göndermeniz mümkün mü? İyi çalışmalar. Saygılarımla.

GAZANFER ANLI <anligazanfer@gmail.com>

4 Eki 2018 Per 14:06

Alıcı: ben

Betül Hanım ölçeğin makalesi ektedir. Maddeler, kaynak gösterim bilgisi de makalenin içinde yer almaktadır. Eğer dersinize giriyorsa saygıdeğer Ali Haydar Şar, Murat İskender ve Tuncay Ayas hocalarıma selamlarımı iletin. Çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/514618>

Saygılarımla

Betül Çat <betulcat@gmail.com>, 4 Eki 2018 Per, 13:56 tarihinde şunu yazdı:

Hocam iyi günler. Ben Fatma Betül Çat; Sakarya Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Yüksek Lisans programı öğrencisiyim. Üstün zekalı ve normal ergenlerle ilgili bir tez hakkında çalışıyorum. Türkçeye uyarladığınız **Akademik Kendini Engelleme Ölçeği**'ni kullanmak istiyorum. Çalışmamda ölçeği kullanmama izin verebilir misiniz? Ölçeğin maddelerini göndermeniz mümkün mü? İyi çalışmalar. Saygılarımla.

Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği

Gelen Kutusu x

Emel Uysal <emeluyisal555@hotmail.com>

6 Mayıs Pzt 09:14

Alıcı: ben

Merhabalar Betül Hanım,
Tabii ki kullanabilirsiniz. Ölçek ektedir.
İyi çalışmalar. Kolaylıklar diliyorum

2 Ek

Yanıtla

Yönlendir

Ek 2. Resmi İzinler

T.C.
KOCAELİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 99332089/605.01/8871956
Konu: Araştırma İznî
(Fatma Betül ÇAT)

06/05/2019

VALİLİK MAKAMINA

İlgi:Sakarya Üniversitesinin 22/03/2019 tarih ve 3634 sayılı yazısı.

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Fatma Betül ÇAT'ın "Üstün Yetenekli ve Normal Ergenlerde Heyecan Arayışının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi" konulu araştırma çalışmasını İlimiz İzzit Bilim Sanat Merkezinde uygulama talebi, Üniversitemin ilgi yazıları ile bildirilmektedir.

Adı geçenin a52 konusu çalışmasına esas olmak üzere, ekte sunulan çalışmayı İlimiz İzzit Bilim Sanat Merkezinde uygulama talebi komisyonunuza uygun görülmüş olup, İlçe Millî Eğitim Müdürlükleri ve okul müdürlüklerinin denetim ve gözetiminde gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmayı yapmaları Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınıza da uygun götüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Muhterem AKTAŞ
Millî Eğitim Müdür V.

OLUR
.../05/2019

Osman EKŞİ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Körfez Mh. Arslan Karayolu Cad.No:128 Va Hh Binası D Blok Kat:3 KOCAELİ İlçe İkt. E. SAĞLAM YAYUZ
Etilmazak Ağ. www.kocaeli.kem.gov.tr Tel:0262 3003871
E-posta: istanbul@kocaeli.gov.tr
Değerli görüşleriniz için teşekkür ederiz. <https://www.kocaeli.gov.tr> adresinde 5067-6065-3018-0210-7502 kodu ile kayıt edilmiştir.

T.C.
SERDİVAN KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 91857542-44-E.23121979
Konu : Anket Uygulaması

30/11/2018

KAYMAKAMLIK MAKAMINA

İlgi : Fatma Betül ÇAT'ın 30/11/2018 tarihli ve 23043744 sayılı dilekçesi.

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri EABD Eğitiminde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı Yüksek Lisans bölümü öğrencisi Fatma Betül ÇAT İçemize Serdivan Anadolu Lisesi, Şehit Erol Ölçek Anadolu Lisesi ve Sakarya Bilim Sanat Merkezi öğrencilerine yönelik "Üstün Yetenekli Olan ve Olmayan Ergenlerde Heyecan Anayışı, Algılanan Sosyal Destek, Dini İnanç, Depresyon Düzeyi ve Akademik Kendini Engelleme Düzeylerinin Karşılaştırılması" konulu ekteki anketin uygulanması isteği ile ilgili ilgi dilekçe ilişikte sunulmuştur.

Söz konusu uygulamanın adı geçen okullarda yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmesi halinde arz ederim.

Makamlarınca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Nihal ERAT
Şube Müdürü

Ek: Dilekçe Örneği ve Ekleri

Uygun görülse arz ederim.

Ali DERE
İlçe Milli Eğitim Müdürü

OLUR
30/11/2018

Muhsin ÇATMADEM
Kaymakam

Üstün Yetenekli Öğrenciler
Şube Müdürü
30.11.2018

Adres: SSK Mah. 515 Sk. No: 1/1 Serdivan/SAKARYA
Elektronik Adı: <http://serdivan.meb.gov.tr>
e-posta: serdivanm4_ogk@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: (0 264) 211 55 25
Faks: (0 264) 211 55 33

Her türlü görüş, öneri ve istekler için lütfen aşağıdaki adreslere yazarak yazarsanız memnuniyetle cevaplandırılmaya çalışılacaktır. İletişim için: 0264-211-5525

ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ

Adı ve Soyadı: Fatma Betül ÇAT

E-postası: betulcat@gmail.com

İletişim: 5548487158

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans: İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü- 2014

GÖREVLER:

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Rehber Öğretmen	Şanhurfa- Siverek İleri Ortaokulu	2014-2017
Rehber Öğretmen	Kocaeli- Dilovası Hacı Seyit Taşan İlkokulu	2017- ...

ESERLER:

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler: -

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler: -

C. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler: -

Çelik, E. ve Çat, F. B. Toplumda değişen çocuk algısı, eğitim yöntemleri ve internetin etkilerine yönelik nitel bir araştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 13(2), 265-300.

doi: 10.17550/akademikincelemeler.400406

D. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler: -